

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1938.

Första kammaren.

Nr 18.

Onsdagen den 9 mars.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.

Föredrogos och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts propositioner: nr 158, angående anslag till tekniska läroverk m. m.; och nr 159, angående anslag för budgetåret 1938/39 till rasbiologiska institutet.

Föredrogs och hänvisades till behandling av lagutskott Kungl. Maj:ts proposition nr 166, med förslag till lag om ändring i vissa delar av lagen den 4 januari 1927 (nr 1) angående tillstånd till försäljning av kyrklig jord i vissa fall samt till upplåtelse av sådan jord under tomträtt.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 170, angående lönereglering för nomadlärare m. m.

Föredrogs och hänvisades till jordbruksutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 185, angående anslag till den lägre mejeriundervisningen m. m.

Föredrogs och hänvisades till behandling av lagutskott herr *Reuterskiölds* motion, nr 251, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om upphävande av 18 kap. 13 § 2 mom. strafflagen m. m.

Föredrogos, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran bankoutskottets utlåtanden nr 16—20, första lagutskottets utlåtanden nr 19—21 och andra lagutskottets utlåtande nr 20.

Föredrogos ånyo andra lagutskottets utlåtanden:

nr 13, i anledning av Kungl. Maj:ts propositioner nr 19 med förslag till lag om understödsföreningar m. m. samt nr 20 med förslag till förordning angående ändring i vissa delar av förordningen den 26 juni 1931 (nr 280) om erkända sjukkassor m. m.;

nr 14, i anledning av väckt motion om genomförande av fyrtio timmars arbetsvecka för industriarbetare m. fl.; samt

nr 15, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med anhållan om riksdagens yttrande angående vissa av den internationella arbetsorganisationens konferens år 1937 vid dess tjugotredje sammanträde fattade beslut.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Om lagstiftning rörande arbetsavtal.

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 16, i anledning av väckta motioner angående utredning av frågan om lagstiftning rörande arbetsavtal.

Andra lagutskottet hade till behandling i ett sammanhang förehått två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nämligen nr 180 i första kammaren av herr *Domö* m. fl. och nr 286 i andra kammaren av herr *Bagge* m. fl.

I motionerna, vilka voro likalydande, hade yrkats, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t hemställa, att utredningen rörande frågan om lagstiftning angående arbetsavtal måtte skyndsamt fullföljas och avslutas samt att förslag till sådan lagstiftning därefter måtte framläggas för riksdagen.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på anförda skäl hemställt, att förevarande motioner icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av herrar *Österström*, *P. Sandström*, *Knut Petersson*, *Wistrand*, *Skoglund* och *Sandström* i Härnösand, vilka på åberopade grunder anhållit, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t hemställa, att utredning rörande frågan om lagstiftning angående arbetsavtal måtte skyndsamt fullföljas och avslutas samt att förslag till sådan lagstiftning därefter måtte framläggas för riksdagen.

Herr Sandström: Herr talman! I egenskap av reservant ber jag att få yttra några ord i denna fråga, som nu är föremål för kammarens behandling. Frågan om lagstiftning rörande arbetsavtal har som bekant redan länge varit föremål för uppmärksamhet. Redan i mitten av år 1931 tillsatte den då sittande frisinnade regeringen en 8-mannakommitté, som fick i uppdrag att verkställa utredning och utarbetande av förslag beträffande frågan om rättslig reglering av de i enskild tjänst anställda personernas arbetsavtal och vad därmed ägde samband. Denna kommitté, som efter sin ordförandes namn oftast fått benämningen den Fehrska kommittén, avgav den 7 mars 1935 betänkande med förslag till lag om arbetsavtal. Uti det av kommittén framlagda lagförslaget, som utgår från den s. k. kategoriklyvningen, ha under särskilda underavdelningar behandlats frågor om bland annat arbetsavtals ingående och upphörande, lön, semester, betyg, verkan av företags övergång från en ägare till annan samt skadestånd. Över lönekommitténs betänkande infordrades av Kungl. Maj:t yttranden från ett flertal myndigheter och sammanslutningar. Uti de avgivna yttrandena anfördes skäl såväl för som emot de sakkunnigas uppläggning av ifrågavarande lagstiftningsproblem. Bland de avstyrkande utlåtandena har man anledning att uppmärksamma det av Landsorganisationen avgivna, vari det utsäges, att de allmänna grundvalar, efter vilka de sakkunniga funnit en reglering av arbetsproblemet böra ske, kunna medföra en annan principiell normering av förevarande lagstiftningsfråga än den av de sakkunniga förordade, liksom väl också den praktiska utformningen av nämnda grundsatser kunde, enligt Landsorganisationens uppfattning, föranleda en annan avgränsning av den rättsliga regleringen av arbetsavtalet. Landsorganisationen ställde sig sålunda helt avvisande till ifrågavarande lagstiftningsproblem. Efter tagen del av den kritik, som mött de sakkunnigas betänkande, framlades vid 1936 års riksdag av högern motioner, vari yrkades, att riksdagen för sin del måtte antaga ett vid motionerna fogat förslag till lag om arbetsavtal, i huvudsak byggt å berörda betänkande med de modifikationer, som föranletts av de över kommittébetänkandet avgivna remissyttrandena. Vid behandlingen av dessa högermotioner och andra i frågan från borgerligt håll väckta motioner uttalade andra lagutskottet som sin uppfattning, att det lagstiftningsspörsmål, som behandlats i kommittébetänkandet, vore av stor sam-

Om lagstiftning rörande arbetsavtal. (Forts.)

hällelig vikt och betydelse, ity att, uti det av kommittén framlagda förslaget till lag om arbetsavtal, regler givits beträffande sådana för de anställda så viktiga spörsmål som, bland annat, rätt till uppsägningstid, sjuklön och semester. Utskottet gav samtidigt uttryck åt den åsikten, att överarbetning av det utredningsmaterial, som ditintills sammanbragts, borde verkställas med all den skyndsamhet, som vore möjlig, så att förslag utan dröjsmål kunde föreläggas riksdagen. Utskottet hemställde under hänvisning till denna motive-ring, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t måtte låta fortsätta och avsluta utredningen rörande frågan om arbetsavtal samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kunde för-anleda. Riksdagen biföll sedan utskottets hemställan. Sedermera har emel- lertid, trots utskottets av riksdagen godkända motivering att den fortsatta utredningen i saken borde bedrivas med all möjlig skyndsamhet, intet som helst gjorts från Kungl. Maj:ts sida för att fullfölja och slutföra den av riksdagen i saken begärda utredningen. Åtminstone har, såvitt motionärerna och utskot- tet kunnat inhämta, Kungl. Maj:t hitintills icke vidtagit någon åtgärd för att åstadkomma den överarbetning av den Fehrska kommitténs utredningsmate- rial, som riksdagen genom sitt beslut år 1936 uttryckligen begärt. Denna full- ständiga passivitet från regeringens sida har föranlett högern att vid årets riksdag ånyo bringa frågan på tal för att påskynda en lösning av densamma. Saken är enligt högerns och dess motionärers uppfattning sannerligen av den vikt, att den icke bör råka i glömska.

Vid genomläsandet av utskottets utlåtande finner jag mig ha anledning till uppriktig tillfredsställelse, då jag konstaterar, att den skeptiska och avvisan- de hållning gentemot en reglering på lagstiftningens väg för de i enskild tjänst anställda, som, enligt vad förut sagts, på sin tid kännetecknat Lands- organisationens inställning, icke kommit till uttryck i utskottsutlåtandet. Med tacksamhet må till och med erkännas, att utskottsmajoriteten så till vida rent av ställt sig välvillig till de privatanställdas krav och önskemål, som majo- riteten gjort uttalandet, att åt frågan om lagstiftning angående arbetsavtal alltjämt bör ägnas uppmärksamhet. Men därmed är det också slut med majo- ritetens sympati för att söka tillgodose de privatanställdas realintressen, ef- tersom majoriteten icke ansett sig kunna tillstyrka bifall till det i motionerna framställda yrkandet om riksdagsskrivelse till Kungl. Maj:t med hemställan om skyndsamt fullföljande och avslutande av utredningsarbetet, något som väl närmast tyder på, ej blott ett bristande intresse för en rimlig och rättvis reglering av frågan om de privatanställdas arbetsavtal, utan även på en mot- vilja att överhuvud gripa sig an med detta problems lösning.

Under diskussionen om det önskvärda och berättigade i en lagstiftning an- gående det enskilda arbetsavtalet har förut rätt så ofta framhållits, att en rättslig normering å detta avsnitt av avtalsrätten skulle innebära ett ensidigt gynnande av de privatanställda i inskränkt mening, d. v. s. de arbetstagare, som icke äro att hänföra till kroppsarbetare, utan tillhöra tjänstemannakate- gorierna. Med hänsyn till den uppfattning, som är avseglad uti utskottets utlåtande, vari det icke riktats någon kritik mot motionärernas uppfattning om det intresse statsmakterna böra äga att ingripa normerande på nu ifråga- varande område, saknar jag nu anledning att närmare ingå på ett bemötande av de argument, som anförts mot den för de arbetsanställda gynnsamma in- ställning, som fått ett uttryck uti den Fehrska kommissionens betänkande och de i ärendet väckta motionerna. Här må endast framhållas, att en rättslig reg- lering av det enskilda arbetsavtalet kommer alla arbetstagare, vilken kategori de än må tillhöra, tillgodo, och att det sålunda här icke är fråga om någon klasslagstiftning, som ensidigt vill gynna en samhällsklass på en annan sam-

Om lagstiftning rörande arbetsavtal. (Forts.)
hällsklass' bekostnad. Det förhållandet att kroppsarbetarna, av vilka nästan alla redan äro sammanslutna i fackföreningar, som äro mäktiga att på ett fullgott sätt tillgodose sina medlemmars rätt och bästa, icke hava alldeles samma påtagliga intresse som andra arbetstagare av en lagstiftning, som reglerar det enskilda arbetsavtalet, är ju icke något, som i och för sig talar mot att en lagstiftning på detta område kommer till stånd. Jag tillåter mig också erinra om, att det ännu finnes grupper av arbetstagare, som icke äro anslutna till någon yrkesorganisation. Det torde även vara ovisst, huruvida alla arbetstagare här i landet framdeles finna det med sin fördel förenligt att ingå i en sådan organisation eller att lägligt tillfälle för alla gives till en sådan anslutning. Att söka på mer eller mindre konstlade vägar framtvunga en anslutning av samtliga arbetstagare till de olika yrkesorganisationerna, synes mig ej heller vara någonting eftersträfvansvärt.

För de icke organiserade arbetstagarna måste det givetvis under alla förhållanden lända till trygghet och säkerhet, att en lagstiftning finnes, som reglerar det enskilda arbetsavtalet, varigenom formerna för arbetsavtalets ingående och upphörande, rätt till lön efter uppsägning eller under sjukdom m. m. bliva i lag närmare utformade.

Slutligen må framhållas, att en lagstiftning på ifrågavarande område helt naturligt måste bliva av sådan karaktär, att den beträffande såväl skyldigheter som rättigheter binder båda de avtalande parterna, arbetstagarna likaväl som arbetsgivarna. Även av det sista framgår, att den nu ifrågasatta rättsnormeringen ingalunda är att hänföra till någon klasslagstiftning.

Utskottets gentemot motionerna relativt välvilliga motivering borde enligt reservanternas mening ha resulterat i att utskottet skulle hava tillstyrkt bifall till motionerna. Men så har ej skett, utan utskottsmajoriteten har i stället gått in på avslagslinjen. Under hänvisning till vad som anförts uti motionerna och reservationen samt vad av mig här i korthet andragits ber jag nu att få yrka bifall till reservationen, vari yrkats, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t hemställa, att utredningen rörande frågan om lagstiftning angående arbetsavtal skyndsamt fullföljes och avslutas samt att förslag till sådan lagstiftning därefter framläggas för riksdagen.

Herr Norman: Herr talman! I den föreliggande reservationen framhålles det som skäl för att riksdagen nu skulle göra en förnyad framställning till Kungl. Maj:t beträffande detta spörsmål, att Kungl. Maj:t hittills icke vidtagit någon åtgärd i anledning av den hemställan i saken, som riksdagen år 1936 avlät. Herr Sandström har i sitt anförande ytterligare understrukit, att just detta bör vara ett skäl för riksdagen att nu ånyo göra en framställning. Herr Sandström erinrade om andra lagutskottets utlåtande 1936, motiveringen alltså för den riksdagsskrivelse, som då blev beslutad. I den så kallade Fehrska utredningen sökte man emellertid nå två syften med det lagförslag, som dessa sakkunniga utarbetade, dels att få till stånd en civilrättslig reglering överhuvud taget av det personliga arbetsavtalet, dels också att få in i arbetsavtalet bestämmelser av social skyddslagstiftnings karaktär. När andra lagutskottet 1936 skrev det utlåtande, som sedermera ledde till riksdagsskrivelsen, togs särskilt sikte på just önskemålet beträffande denna sociala skyddslagstiftning. Utskottet framhöll, att i det förslag, som var utarbetat av kommittén, hade givits regler i fråga om sådana för de anställda så viktiga spörsmål som bland annat rätt till uppsägningstid, sjuklön och semester. När detta särskilt underströks i motiveringen för den skrivelse, som beslutades 1936, och vidare med kännedom om vad som sedan har förevarit, förefaller det mig, som om reservanterna skulle ha givit uttryck åt en okunnighet om förhållandena, som de i

Om lagstiftning rörande arbetsavtal. (Forts.)

själva verket inte ha. I andra lagutskottets nu föreliggande utlåtande erinras ju till och med om den utredning, som har verkställt, och det förslag till lag, som har framlagts av 1936 års semestersakkunniga. Här har således Kungl. Maj:t tagit upp till utredning ett av de ur de anställdas synpunkt kanske mest betydelsefulla önskemålen, vilka ha framhållits såsom skäl för behovet av en lagstiftning på detta område, och riksdagen har att vänta proposition i ämnet. Det skäl således, som nu har anförts såsom huvudargument för att riksdagen skulle förnya sin begäran till Kungl. Maj:t, är enligt mitt förmenande icke så starkt, som det vid första påseendet kan förefalla.

Hur man i fortsättningen skall tänka sig utvecklingen vill jag inte spå någonting om. Det rådde ju rätt så delade meningar om, hur innehållet skulle utformas i en lagstiftning av den art, det här är fråga om, huruvida dessa sociala skyddslagstiftningsbestämmelser skulle vara med eller ej. Jag kan mycket väl tänka mig, att man kan fortsätta på den väg, som Kungl. Maj:t nu har beträtt, d. v. s. bryta ut det ena eller andra spörsmålet av denna karaktär och göra det till föremål för en särskild lagstiftning. Jag skall inte gå in på någon realdebatt om vad man kan önska sig och möjligen vänta sig i fråga om en lagstiftnings innehåll i detta fall. Jag tror, att det kan vara en risk för att man ger de anställda, som det här närmast är fråga om, anledning till för stora förhoppningar, om man understryker behovet ur deras synpunkt av reglerande bestämmelser, särskilt då med tanke på olika skyddslagstiftningsåtgärder, som det kan vara fråga om. Det är möjligt, att man inte kan komma längre än till vissa minimibestämmelser, då, som herr Sandström anført, en lagstiftning här inte bara skall syfta till att ge skydd och stöd åt de privatanställda utan åt snart sagt alla arbetstagare överhuvud. Det synes mig således mycket möjligt, att man måste begränsa en sådan lagstiftning till vissa minimibestämmelser, och då förefaller det mig, som om det inte skulle vara så lämpligt att i förväg framhålla en sådan lagstiftnings stora betydelse för en viss grupp av anställda.

I det läge som frågan nu har — riksdagen har för ett par år sedan givit uttryck åt sitt önskemål i detta fall, Kungl. Maj:t har redan beaktat *ett* avsnitt av det problemkomplex, som här föreligger, och man har dessutom ingen anledning att betvivla, att Kungl. Maj:t fortfarande ägnar dessa olika spörsmål all uppmärksamhet — i detta läge har andra lagutskottet ansett, att det icke föreligger något skäl för att riksdagen nu skulle göra en förnyad framställning till Kungl. Maj:t.

Jag ber att med hänvisning till utskottets motivering få hemställa om bifall till dess yrkande.

Herr Petersson, Knut: Herr talman! I likhet med den förste ärade talaren under denna debatt är jag av den uppfattningen, att behov föreligger av en förnyad påstötning från riksdagens sida till Kungl. Maj:t i detta ärende. Jag ber också att få instämma i vad han yttrade om, att under utskottets överläggningar ingenting framkommit, som ger vid handen, att Kungl. Maj:t på något sätt uppmärksammat den skrivelse, som avläts år 1936, i varje fall inte uppmärksammat den utöver vad som framgår av de anbefallda och delvis verkställda utredningarna angående en allmän arbetarsemester och angående de anställdas pensionsförhållanden. Men — och här riktar jag mig till andra lagutskottets ärade ordförande — nu vet ju den ärade ordföranden lika väl som vi, att detta problem alls inte begränsar sig till de nämnda frågorna. Vad som år 1936 begärdes och vad som i den föreliggande reservationen ånyo begäres, det är ett fortsättande och fullföljande av utredningen angående behovet och önskvärldheten av en allmän reglering av det personliga arbetsavtalet,

Om lagstiftning rörande arbetsavtal. (Forts.)

alltså alldeles oavsett om det är fråga om en civilrättslig reglering eller om vissa ökade sociala förmåner för dessa grupper av anställda. Jag anser alltså, som sagt, att en förnyad påstötning är mycket befogad. Detta är ju det enda sätt, på vilket man kan väcka socialministern ur hans Törnrosasömn. Men självfallet förutsätter jag då, att denna skrivelse skall utformas med all den underdånighet och all den ödmjukhet, som konvensansen numera fordrar i umgänget med en maktägande Kungl. Maj:t.

För ett uppskov med denna lagstiftningsfråga kunna ju inte anföras de skäl, som vanligen pläga anföras när talet faller på den inträdda reformpausen. En lagstiftning om det enskilda arbetsavtalet kan rimligtvis inte ådraga statsverket några större kostnader. Däremot får man väl säga, att en sådan lag mycket verksamt skulle bidra till att skapa ordning och reda och rätts-säkerhet på ett område, där man hittills i alltför stor utsträckning varit hänvisad till den enskilda godviljan och till en i många fall svävande, osäker och skiftande praxis. Olägenheterna med det legislativa tomrum, som här är för handen, äro säkerligen mycket större än som framgår av det missnöje, som har kommit till uttryck från vederbörande arbetstagares sida. Man får ju komma ihåg, att dessa olägenheter i mycket stor utsträckning ha eliminerats genom det kollektiva avtalsväsendet, men de stå kvar för en mycket stor grupp av arbetstagare, som antingen inte velat eller helt enkelt inte kunnat ordna sina arbetsförhållanden på samma sätt som de organiserade industriarbetarna ha gjort. Man får väl också medge, att det är en egendomlig, jag skulle vilja säga en bakvänd ordning, som omgärdar till exempel en kreaturshandel eller ett hästbyte med allsköns rättsliga garantier, men som lämnar ett avtal utan all rättslig reglering, på vilket tusenden och åter tusenden människor i hela detta land bygga hela sin ekonomiska existens. Det är mig ofattbart, att man inför en fråga, som så nära berör stora medborgargrupperns tillvaro, kan lägga i dagen en sådan intresselöshet och en sådan oberördhet, som kommer till uttryck såväl i den föregående ärade talarens anförande som i många av de uttalanden i ämnet, som gjorts av ledamöter av regeringen.

Vad man kan vinna genom en avtalslagstiftning är inte bara ökade förmåner för de anställda, utan det är såvitt jag förstär först och främst en ökad rättssäkerhet, en ökad klarhet beträffande de rättsförhållanden, som föreligga mellan de avtalslutande parterna. Vi veta ju faktiskt i denna stund icke vad som i juridisk mening är ett personligt arbetsavtal. Vi veta icke heller hur det skall ingås eller upplösas. Det finnes ingenting bestämt om vem som har rätt att med giltighet ingå ett sådant avtal. Inte heller vet man vilka gränser, som gälla för dessa avtals tillämpning. Hit hör till exempel frågan om en praxis, som på många håll tillämpas i rätt stor utsträckning, nämligen införsel i lön. I vilken utsträckning har arbetsgivaren rätt att företaga åtgärder i sådan riktning? Och så vidare. Man kan gott säga, att här föreligger en allmän osäkerhet, som det bör vara lagstiftarna angeläget att avveckla.

Nu är det naturligtvis lätt nog för dem, som njuta skydd av kollektiva överenskommelser, att förneka behovet av en allmän reglering av det enskilda arbetsavtalet. Man kan naturligtvis säga, som det ofta har sagts: Varför ingå inte herrarna liksom vi kollektiva överenskommelser? Detta är nog det billigaste argumentet, som har anförts i tvistefrågan. Man behöver inte tänka efter länge för att komma till insikt om, att det dock inte ligger i vars och ens eget skön att välja avtalsform. Här kommer kanske en 20-års flieka upp på ett kontor för att söka en plats, som har blivit ledigförklarad i tidningarna. Hon växlar några ord med personalchefen eller kontorschefen, sedan är saken slutagerad och hon blir anställd. Inte har egentligen en sådan person möjlig-

Om lagstiftning rörande arbetsavtal. (Forts.)

het att välja mellan det kollektiva avtalet och det enskilda avtalet. Antagligen är hon inte alls ansluten till någon som helst organisation, och även om hon vore ansluten till någon organisation, så kan det mycket väl hända, att denna organisation inte har funnit med sin fördel förenligt att ordna avtalsförhållandet på den kollektiva vägen. Man får väl ändå medgiva, att här bör föreligga full frihet för de avtalsslutande parterna att välja den form för avtal, som bäst passar dem själva.

Nu hörde vi för någon tid sedan representanter för de stora, maktägande organisationerna på arbetsmarknaden uppstämman en hänförd lovsång över vad som kallades för avtalsfriheten. För min del är jag inte alls beredd att följa dessa herrar så långt i deras kärlek till den fullständiga avtalsfriheten. Men ett stycke på vägen kan jag alltid följa dem, så långt nämligen att man bör bevilja vederbörande parter full valfrihet beträffande avtalsformen. I någon mån bör man väl ändå i detta land få bli salig på sin fason.

Ja, herr talman, jag skall inte längre uppehålla kammaren, men för att närmare klargöra vad åtminstone jag för min del anser, att man bör sträva efter på detta lagstiftningsområde, ber jag få tillägga ett par ord. Först och främst bör en avtalslagstiftning ha till uppgift att ge ett klarare och mera stadgat rättsförhållande mellan de avtalsslutande parterna och därmed också bättre insikt om, huru långt de ömsesidiga rättigheterna och skyldigheterna sträcka sig, i vad mån de äro obetingade eller betingade, och, i sistnämnda fall, vilka villkor, som gälla för deras giltighet. Lagen skall också ge anvisning om, huru man bör bete sig i sådana fall, om vilka ingenting blivit i avtalet överenskommet.

Med hänvisning till denna korta motivering ber jag, herr talman, att få ansluta mig till det yrkande, som redan har blivit framställt, om ett bifall till den i ärendet avgivna reservationen.

Herr Västberg: Herr talman! Jag hör till dem, som äro sympatiskt inställda till tanken att åstadkomma en lagstiftning även på detta område. Men samtidigt hyser jag den uppfattningen, att man med det största förtroende kan överlämna frågan till regeringens fortsatta prövning. Jag skall nu endast yttra några ord med anledning av den motion och den reservation, som föreligga.

Jag anser, att man gör sig skyldig till mycket starka överdrifter, när man här söker agitera fram en stämning för en lagstiftning på detta område. Man bör ju hålla sig till realiteter, även om man anser, att en reform är önskvärd. I reservationen heter det, att frågan om en lagstiftning om arbetsavtal »i allt högre grad» påkallar statsmakternas uppmärksamhet. Enligt mitt ringa förmenande förhåller det sig precis tvärtom. Vi skola komma ihåg, att redan det kommittéförslag, som framlades år 1935, till sin räckvidd var mycket begränsat. Det upptog nämligen endast bestämmelser angående uppsägningstid, om sjuklön, om semester, om betyg och en hel del andra mer eller mindre väsentliga detaljfrågor. Det berörde sålunda inte någon av de verkligt reala frågorna: bestämmelser om arbetslön, om arbetstid, om övertid ersättning och sådant, som regleras i de kollektiva arbetsavtalen, förmåner som för de anställda givetvis ha den allra väsentligaste betydelse. Under den tid, som gått, sedan kommittén framlade sitt betänkande, har en ganska stor förskjutning av frågens läge ägt rum därigenom att man ur lagstiftningskomplexet brutit ut en hel rad spörsmål, som man från början avsåg att reglera i detta sammanhang.

Jag vill först och främst erinra om att man sålunda genomfört förenings- och förhandlingsrättslagstiftningen och att lagförslag framlagts om ordnad se-

Om lagstiftning rörande arbetsavtal. (Forts.)

mester för anställda. Vidare föreligger ett förslag om arbetstidsreglering för butiksanställda. En utredning angående pension för i enskild tjänst anställda pågår o. s. v. De väsentliga frågorna bli sålunda föremål för laglig reglering på annat sätt än genom den här ifrågasatta lagstiftningen om arbetsavtal. Nu återstå därför ganska obetydliga delar av det förslag, som ursprungligen var föremål för prövning.

Men det är inte nog med att situationen på det sätt jag nu antytt har förändrats. Det har också skett en väsentlig förskjutning i uppfattningen bland de anställda själva beträffande den fackliga organisationen och det kollektiva arbetsavtalet.

Jag vill erinra om att en sådan organisation som de anställdas centralorganisation nu räknar närmare 50,000 medlemmar och att den omsluter mycket stora grupper på vissa av de privatanställdas arbetsområden, som därmed också ha fått större möjligheter att öva ett direkt inflytande på sina arbetsavtal. Svenska handelsarbetareförbundet har omkring 36,000 medlemmar, varav över hälften äro affärs- och kontorsanställda. Detta gör, att de anställda själva nu i större utsträckning än förr kunna utöva ett mera direkt inflytande på sina arbetsvillkor, och det avspeglar sig också i kollektivavtalets segertåg även på detta område. Svenska handelsarbetareförbundet ensamt har genomfört 1,700 kollektivavtal. Större delen av dessa reglerar arbetsförhållanden för affärs- och kontorsanställda. Inom Daco-organisationerna ha både maskinbefälsföreningen och fartygsbefälsföreningen infört kollektiva avtal. Banktjänstemännen hålla för närvarande på att genomföra något liknande. Industritjänstemannaförbundet är också i full färd att genomföra kollektiva avtal. Därigenom få de anställda på dessa områden även ett direkt inflytande på arbetsvillkoren, och de få det säkerligen på ett betydligt effektivare sätt än det vore möjligt genom den begränsade lagstiftning om arbetsavtal, som här är ifrågasatt.

Om man sålunda rent sakligt skall bedöma det nuvarande läget, är det inte riktigt att säga, att frågan i allt högre grad påkallar statsmakternas uppmärksamhet, utan man bör säga, i att den i allt mindre grad påkallar en sådan uppmärksamhet. Därmed vill jag inte bestrida, att det även finns ett visst behov av en rättslig reglering av det enskilda arbetsavtalet. Hur en sådan bör se ut, skall jag inte ge mig in på, men enligt mitt förmenande kan en dylik lagstiftning endast angiva något slags allmän ram, en minimigräns, och därmed blir ju lagstiftningen, när det gäller att tillvarata de anställdas intressen, av mycket starkt begränsat värde.

Vad högerns motion angår vill jag fästa uppmärksamheten vid att det där insinueras, att man på sina håll gjort gällande, att något behov av socialt skydd för de privatanställda inte skulle existera, sedan lagen om förenings- och förhandlingsrätten tillkommit. Jag vill gentemot detta säga, att till dem, som göra gällande en sådan uppfattning, kan man inte gärna hänföra undertecknad eller dem, som arbeta inom de fackliga organisationerna. Ty där är man alldeles på det klara med att förenings- och förhandlingsrätten har en mycket begränsad betydelse, då det gäller tillvaratagandet av de anställdas intressen. Med stöd av den lagligt reglerade förhandlingsrätten kan man ju endast tvinga en arbetsgivare till förhandlingsbordet men ingalunda förmå honom att tillmötesgå några krav i fråga om arbetsvillkoren. Genom lagen om föreningsrätt torde man kanske ha möjlighet att hindra de grövsta trakasserier emot dem, som äro intresserade för att organisera sina kamrater på arbetsplatsen, men längre tror jag inte man kan säga, att lagen sträcker sina verkningar. Då är det också alldeles självklart, att den inte kan ha någon verklig betydelse i fråga om fixeringen av arbetsavtalen. Enligt mitt förmenande är det därvid-

Om lagstiftning rörande arbetsavtal. (Forts.)

lag viktigast att skapa en stark facklig organisation, en stark ekonomisk solidaritet mellan de anställda inom olika yrken. Utan en sådan organisation äro de anställda rättslösa gentemot den alltid starkare företagaren. Det äro de alldeles oberoende av lagen om förenings- och förhandlingsrätt och även om en lagstiftning angående arbetsavtal genomförts, ty de anställda måste ha maktmedel bakom sig, om de skola våga hävda även lagens existens.

Nu tala motionärerna om lagens dominerande betydelse som trygghetsgaranti, samtidigt som de erinra om att stora grupper av de anställda i socialt och ekonomiskt avseende stå på en icke oväsentligt lägre nivå än andra samhällsgrupper. Därav kan man faktiskt inte draga någon annan slutsats än att högern vill försöka inbilla de anställda, att en lag om arbetsavtal i sig själv skulle medföra en förbättring av deras allmänna läge, så att de finge det lika väl ställt som de fackligt organiserade grupperna i samhället. Jag tror, att man genom en sådan propaganda skapar illusioner och förleder de privatanställda till att uppskjuta den tidpunkt, då de skola ta sin sak i egna händer och bilda en stark facklig organisation. Den ifrågasatta lagen skulle ju endast reglera frågor angående ömsesidig uppsägning, om avlöningsterminer, om sjukersättning, om betyg etc. Den kan således inte få någon dominerande betydelse för de anställdas sociala och ekonomiska standard, det är uppenbart för varje människa, som över huvud taget vill hålla sig till realiteter. Man handlar därför inte korrekt gentemot de privatanställda, om man i mer eller mindre utpräglat partipolitiska syften försöker inbilla dem, att en sådan lag skulle skapa en väsentligt ökad trygghet för just dessa grupper.

När man läser motionen, får man även ett mycket starkt intryck av att högern betraktar det legala arbetsavtalet som ett alternativ till det kollektiva arbetsavtalet. De talas nämligen i motionen om att lagen om arbetsavtal skall vara vägledande och normerande och därigenom har en uppgift av största vikt. Man säger, att lagstiftningen skall precisera de oorganiserades rättsläge och dessutom att den skall verka avdämpande på motsättningar på arbetsmarknaden o. s. v. Jag tror, att man tillmäter den åsyftade lagstiftningen en alltför stor verkan i de här citerade avseendena. Samtidigt säga motionärerna, att de privatanställda inte ha samma möjligheter som arbetare att anlita fackliga kampmedel. Om man undersöker det verkliga läget på detta område, finner man, att det ingalunda är på det sättet, att en lag om arbetsavtal skulle komma att verka normerande och vägledande. I verkligheten är det nämligen de kollektiva avtalen, som varit vägröjare för den ifrågasatta lagstiftningen. På detta liksom på alla andra områden skulle lagen komma först i efterhand och inregistrera det faktum, som livet självt skapat. Det kollektiva avtalet reglerar inte bara de förhållanden, som lagstiftningen skulle omfatta, utan det är mycket vidare och mera detaljerat. Det berör alla de frågor, som de anställda anse böra regleras i deras förhållande till företagaren.

När man nu gör gällande, att bildandet av fackliga organisationer nästan automatiskt skulle föra med sig arbetskonflikter, vid vilka blockad, bojkott eller strejk, d. v. s. öppna kampmedel, skulle komma till användning, vill jag erinra om att de redan existerande fackorganisationerna på detta speciella område av arbetsmarknaden knappast haft en enda öppen konflikt, i varje fall inte under den tid, som jag nu kan minnas. Det är för övrigt på det sättet, att ju starkare en facklig organisation är, ju bättre den behärskar och disciplinerar sina medlemmar och i ju högre grad den har hand om utbuden av arbetskraft, desto mindre är risken numera för att motsättningar mellan arbetsgivare och arbetstagare leda ut i en öppen konflikt. Jag vill erinra om att exempelvis handelsarbetareförbundet knappast haft någon öppen strid, men det har ändå genomfört en stor mängd kollektiva avtal. Det har höjt en tidi-

Om lagstiftning rörande arbetsavtal. (Forts.)
gare dåligt ställd samhällsgrupp till en i relation till andra god social standard.

Jag har velat göra dessa erinringar för att ge en riktigare belysning av frågan, då det gäller att bedöma det faktiska behovet av en lagstiftning på detta område. Jag underkänner kapitalt hela den uppläggning av frågan, som högern och folkpartiet presterat, då man från dessa partiers sida velat förespegla de privatanställda, att om en arbetsavtalsreglering genom lagstiftning kommer till stånd, skall därigenom åstadkommas en väsentligt ökad trygghet för de privatanställda. Det är denna uppfattning, som jag måste reagera emot. Jag tror, att om de privatanställda nu sätta tro till en sådan propaganda, få de anledning att säga ungefär som Larsson i en bekant pjäs: Det var vackert tänkt, men det blev faktiskt bara skräp! En sådan desillusion komma de privatanställda att få uppleva, om de verkligen tro, att genomförandet av denna lagstiftning skall få någon väsentlig betydelse för förbättrandet av deras sociala och ekonomiska ställning och skapandet av ökad trygghet. Det blir till syvende och sist den fackliga organisationen och de kollektiva avtalen, som kunna åstadkomma något sådant, och därför åligger det mig att hävda den meningen för att anvisa de privatanställda en väg, på vilken de snabbare kunna nå ett resultat. Det är också av denna anledning, som jag ansluter mig till utskottets hemställan och förordar, att kammaren med förtroende överlämnar denna fråga åt Kungl. Maj:t. Det är verkligen ingen sådan brådska med denna lagstiftningsfråga, att riksdagen behöver ge Kungl. Maj:t en extra påminnelse därom.

Häri instämde herr *Hagman*.

Herr Wistrand: Herr talman! När man hörde herr Västbergs anförande, fick man ett intryck av att en lösning av den föreliggande frågan rent medvetet skulle förhalas i syfte att befärma vissa organisationssträvanden. Jag hoppas verkligen, att en så viktig fråga som den om rättslig reglering av det enskilda arbetsavtalet icke utnyttjas i sådana syften.

Högern har icke haft någonting emot de privatanställdas organisationssträvanden — den saken är så mycket klarare, som själva initiativet till lagen om förhandlingsrätt togs just av högern. Men det är alldeles uppenbart, att behovet av en rättslig reglering av det enskilda arbetsavtalet gör sig gällande i många fall, som organisationerna icke skulle kunna nå. Och det gör sig ännu starkare gällande just bland de privatanställda än bland andra samhällsgrupper, därför att det finns så många personer bland de privatanställda, som ha mycket svårt att organisera sig.

Jag vill emellertid även framhålla något, som herr Knut Petersson redan betonat, nämligen att vad som kanske i främsta rummet kräves är en rättslig reglering i allmänhet av det enskilda arbetsavtalet. Att en sådan reglering tarvas, torde man kunna lämna ett mycket starkt bevis för i det förhållandet, att den arkaiska tjänstehjonsstadgan av år 1833 bibehölls i svensk lag så länge som till år 1925. Detta berodde naturligtvis därpå, att den dock innehöll vissa allmänna regler angående det enskilda arbetsavtalet, som man icke kunde undvara. När stadgan till slut föll på grund av sin egen ålderdomlighet, uppstod ofrånkomligt i samma stund ett behov av en reglering på annat sätt av det enskilda arbetsavtalet.

När reservanterna säga, att denna fråga i allt högre grad påkallar statsmakternas uppmärksamhet, är det ett uttryck, som jag såsom reservant anser mig kunna till fullo stå för, ty jag tror, att man på många håll, där man haft anledning att syssla med sådan social skyddslagstiftning, gjort den erfarenheten,

Om lagstiftning rörande arbetsavtal. (Forts.)

att frånvaron av rättsliga normer och regler för det enskilda arbetsavtalet gång på gång medfört svårigheter. I det betänkande, som den s. k. semesterlagstiftningskommittén avgivit, framhålles just, att frånvaron av en dylik reglering medför, att man på många punkter måste uttrycka sig tveksamt och svävande.

Jag tror, att om man anammar dessa synpunkter, skall man vara ganska på det klara med att detta är en fråga, som oavsett partiståndpunkt och oavsett om man är arbetsgivare eller arbetstagare måste anses kräva allmän uppmärksamhet och böra bringas till sin lösning. När oss veterligen regeringen icke har företagit någonting, som fört frågan framåt, och då man snarare — möjligen med orätt — av uttalanden, som fällts här i dag — visserligen icke av regeringsmedlemmar men från annat håll — fått den uppfattningen, att man medvetet förhalar en lösning av frågan, kan riksdagen icke underlåta att än en gång göra en vördsam framställning till regeringen, att den verkligen måtte se till, att denna fråga bringas närmare sin lösning.

Herr Petersson, Knut: Herr talman! Jag kan inte underlåta att göra några korta erinringar i anledning av det anförande, som nyss hölls från Norrlandsbanken. Såvitt jag förstod, hävdade herr Västberg den tesen, att behovet av en lagstiftning av den art, som reservanterna påyrkat, är stätt i stadig minskning, och att hopp finnes om att det kommer att alldeles förtvina. Herr Västberg hänvisade till kollektivavtalets segertåg, och han menade, att när detta en gång var fullbordat, så skulle något behov av en lagstiftning om det enskilda arbetsavtalet överhuvud taget icke föreligga. Detta är ju att hävda den rena negativismen på området. När detta göres av en så framstående representant för majoritetspartiet här i kammaren, förefaller det mig, som om läget i denna fråga hade blivit bra mycket allvarligare än vi föreställde oss i utskottet. Är det verkligen så, att det socialdemokratiska partiet här ställer sig på en rent negativ ståndpunkt, då måste jag för min del säga, att mellan oss föreligger en meningsmotsats, som icke kan överbyggas. För min del är jag nämligen övertygad om att förr eller senare måste vi ha om inte annat så åtminstone en rent civilrättslig reglering av det enskilda avtalet. Det hjälper inte, herr Västberg, hur långt man kommer med kollektivavtalsväsendet, det kommer ändå att finnas kvar en grupp av arbetare här i landet, som stå utanför detta, och de behöva inte alls vara så många, för att de skola kunna ställa legitima anspråk på en rättslig reglering av sina avtalsförhållanden.

Herr Västberg säger, att utan organisation äro människorna rättslösa gentemot sina arbetsgivare. Ja, om man kombinerar detta påstående med det faktum, att det dock här i landet existerar inte tusen utan många tusen anställda, som icke äro organiserade, hur kan man då samtidigt hävda, att det icke föreligger något behov att åt dessas avtalsförhållanden ge något rättsligt skydd eller någon rättslig reglering? Det påståendet förefaller mig fullkomligt obegripligt.

Nu förstår jag ju, att herr Västberg och jag i många avseenden stå på vitt skilda ståndpunkter. Herr Västberg tror på organisationen, jag är så gammalmodig, att jag fortfarande tror på lagen. Och jag vill tillägga, att det dock i denna sak, herr Västberg, inte bara är fråga om partipolitiska intressen. Det finns också ett intresse för rättsvärden här i landet.

Jag vill också tillägga, gentemot den beskyllning, som framkastades, att några förespeglingar åt de privatanställda om imaginära fördelar, som skulle stå att vinna genom en lagstiftning på detta område, icke såvitt jag vet gjorts från folkpartiets sida.

Om lagstiftning rörande arbetsavtal. (Forts.)

Herr **Västberg**: Jag trodde det var alldeles onödigt med en närmare precisering. Jag har uttalat min sympati för en laglig reglering även på detta område, alltså erkänt, att ett faktiskt behov föreligger. Men jag måste ju reagera mot hela uppläggnings av denna fråga från högerns och folkpartiets sida, där man nästan som ett alternativ mot en facklig reglering, mot kollektivavtalet, ställer en laglig reglering av arbetsavtalet. Jag anser, att det är organisationen och kollektivavtalet, som äro det väsentliga. Det är de, som skola ge människorna stöd och ryggrad gentemot arbetsgivarna, och en lagstiftning får följaktligen bara komplettera på de områden, som en lag kan reglera i detta fall. Det är sålunda endast emot överdrifterna i den agitation, som utvecklas i högerns motion och i folkpartiets och högerns propaganda, som vi reagera. Man måste väl i alla fall i viss mån räkna folkpartiets tidningar till dess propagandaapparat, och genom läsningen av dem får man faktiskt den föreställningen, att om man genomför lagstiftning om arbetsavtal, blir det frid och lycka och trygghet för de privatanställda. Detta anser jag är att skapa en illusion, som gör, att de privatanställda inte lita till sig själva, inte bygga upp sin egen organisation och skaffa sig det stöd, som de faktiskt i många fall behöva bättre än många andra grupper. Jag anser inte, att det är riktigt honett handlat mot de privatanställda, när man för en sådan propaganda.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen jämlikt därunder förekomna yrkanden gjorde propositioner, först på bifall till vad utskottet i det under behandling varande utlåtandet hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Sandström* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad andra lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 16, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästes, verkställdes till en början omröstning på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser. Herr talmannen förklarade därpå, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Wistrand* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 70;

Nej — 49.

Därjämte hade 3 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 17, i anledning av väckta motioner om skärpt lagstiftning rörande alkoholfpåverkan under färd med motorfordon m. m.

Andra lagutskottet hade till behandling i ett sammanhang förehaft fyra inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nämligen från första kammaren nr 16 av herr *Robert Berg* m. fl. och nr 177 av herr *Bergman* m. fl. samt från andra kammaren nr 23 av herr *Nilsson* i Göteborg m. fl. och nr 329 av herr *Dahlbäck*.

I motionerna I:16 och II:23, vilka voro likalydande, hade hemställts, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om följande ändrade lydelse av 21 § 1 mom. i motorfordonsförordningen den 23 oktober 1936:

Har förare vid färd med motorfordon eller traktortåg varit så påverkad av starka drycker, att han kan antagas ej hava ägt nödigt herravälde över sina handlingar eller eljest ådagalagt grov vårdslöshet eller uppenbar likgiltighet för andra människors liv eller egendom, skall länsstyrelse — — — må ej överklagas.

I motionen I:177 hade hemställts, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes låta till förnyad utredning upptaga frågan om alkohol och motortrafik i syfte att förbereda mer betryggande och mer preciserad lagstiftning och i varje fall enhetligare lagskipningspraxis i detta avseende.

Motionen II:329 utmynnade i en hemställan, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om en översyn snarast möjligt av bestämmelserna rörande ansvar och andra påföljder för framförande av motorfordon i av starka drycker påverkat tillstånd jämte övriga hithörande stadganden samt om framläggande för riksdagen av förslag till bestämmelser, ägnade att i högre grad än de nu gällande befordra ökad trafiksäkerhet och nykterhet.

Utskottet hade i det nu ifrågakvarande utlåtandet avfattat sin hemställan i tio särskilda, med A—J betecknade punkter.

På framställning av herr talmannen beslöts att utlåtandet skulle företagas till avgörande punktvis.

Punkten A.

I denna punkt hade utskottet beträffande frågan om alkoholförtäring före eller i samband med färd med annat motorfordon än lättviktsmotorecykel hemställt, att motionerna I:177 och II:329 i nu ifrågakvarande del icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Herr **Bergman**: Herr talman! Det har ju arbetats under flera år för att åstadkomma mera tillfredsställande förhållanden i avseende å nykterheten vid ratten, som man säger, och man måste ju med tacksamhet erkänna, att saken har gått något litet framåt. Vad som av utskottet föreslås i dag betecknar ju också ytterligare ett litet tuffjäta framåt. Situationen är tyvärr sådan, att det icke skulle tjäna mycket till om jag i detta ögonblick yrkade något kraftigare steg. Detta ser man däruv, att det inte ens finns någon reservation här. Det finns ett »särskilt yttrande», som visserligen är tänkvärt och tackvärt, men som dock icke mynnar ut i krav på någon skärpning av gällande bestämmelser. Detta särskilda yttrande gäller för övrigt allenast en viss punkt av det hela, och knappast den viktigaste punkten.

Jag har, som herrarna kanske observerat, väckt en motion i denna fråga,

Ang. motorförarens förhållande till alkoholhaltiga drycker.

Ang. motorförarens förhållande till alkoholhaltiga drycker. (Forts.)
där jag särskilt framhävt två betänkliga brister i nuvarande lagstiftning och lagskipning på detta område. Den ena är, att den brottsbestämmelse, som nu gäller och som givetvis är bättre än den, som gällde för t. ex. ett tjugotal år sedan, i alla fall är mycket otillfredsställande. Det andra felet är att lagen tillämpas så olika av skilda myndigheter. Det heter, att man skall taga hänsyn till huruvida vederbörande motorförare kan antagas ha haft tillräckligt herravälde över sina handlingar. Detta »kan antagas» lämnar fältet öppet för en mängd subjektiva uppfattningar, såsom snart sagt dagligen visar sig vid bedömandet av dessa mål. Även »herravälde över sina handlingar» är ett mångtydigt begrepp. Det är en orättvisa mot motorförarna, att de skola dömas så olika på olika ställen. För att skipa verklig rättvisa är det i högsta grad önskvärt, att man får mera preciserade bestämmelser, så att domstolar och de, som överhuvud taget ha med den här saken att göra, ha något mera exakt att hålla sig till än en så allmän och till olika subjektiva omdömen inbjudande formulering.

Jag har därför begärt, att man skulle föranstalta en ny utredning angående denna sak, varvid man även borde taga hänsyn till vad som gäller i vissa andra länder. Jag har därvid särskilt pekat på vårt grannland Norge, där man har både mycket mera preciserade och åtskilligt strängare bestämmelser om denna sak och där man haft sådana i mycket lång tid, utan att det, såvitt jag vet, på allvar varit ifrågasatt att mildra dem. Man är tillfredsställd med den lagstiftningen, man finner visserligen, att det uppstår åtskilliga svårigheter där också, men i det stora hela taget är man mer tillfredsställd med sin lagstiftning där än vad jag tror att vi äro med vår. Den norska lagstiftningen går som bekant ut på att kräva av motorföraren, att han icke blott under själva motorförandet utan även under ett visst antal timmar dessförinnan — det är för närvarande ända upp till åtta timmar, det var tidigare sex — skall ha avhållit sig från allt alkoholbruk. På grund av den enhälliga mening om alkoholens fara just för motorföringen, som de medicinska auktoriteterna både här och i Norge givit till känna, kan man inte annat än finna, att dessa bestämmelser ha grund för sig. Nu finns det förstas vanskligheter i avseende på effektiviteten av en sådan lagstiftning, och jag har inte heller begärt, att man utan vidare skall kopiera den, men jag har önskat, att man skulle anskaffa en utredning om verkningarna av denna lag och om verkningarna av vissa andra lagbestämmelser, som finnas i andra länder och som kunna vara till lärdom för oss.

Dessutom menar jag att man överhuvud taget i denna fråga haft en viss benägenhet att gå alldeles för långsamt till väga, så att när några missförhållanden ha gjort sig gällande, det för sent kommer till vederbörandes kännedom, åtminstone inte alltid så tidigt, att det kan ha tillräcklig effekt i avseende å körkortslegitimeringen. Man har stundom visat rätt stor efterlåtenhet i det avseendet, samtidigt som det visserligen måste erkännas, att genom den nya lagstiftningen om fängelsestraff en betydande skärpning har ägt rum. Även den kan bli föremål för olika meningar med hänsyn till de olika sätt, varpå skilda domstolar tyda bestämmelserna. Och det kan vara somliga, som med en viss rätt göra gällande, att de blivit orättvist behandlade, för strängt dömda, även om motsatsen är vanligare.

Jag menar överhuvud taget, att dessa ojämnheter, som förekomma i tillämpningen av lagen, och de erfarenheter, som man har från andra länder med strängare lagstiftning, förtjäna en utredning. Saken är så ytterst allvarsam, att det inte kan anses vara obefogat att yrka härpå. Vi hade i Sverige år 1936, det sista år som jag har tillgängliga uppgifter för, 12,357 motortrafikolyckor, därav 395 med dödlig utgång. Det betyder med andra ord, att i medeltal in-

Ang. motorförarens förhållande till alkoholhaltiga drycker. (Forts.)

träffade litet mer än ett dödsfall i motortrafiken per dag. Året dessförinnan, 1935, var antalet motortrafikolyckor i Sverige 10,820, därunder 312 med dödlig utgång. Dödsolyckornas antal ha således på ett år ökats med nära ett hundratal. Detta visar ju, att det icke blir bättre av sig självt, som många tyckas tro, när de tillråda att ingenting nu skall åtgöras.

Om man tar reda på hur stor procent av de nytillkomna fångarna, som utgjordes av s. k. rattfyllerister, så visar det sig, att denna procent år 1936 var 46 %. Året förut var det 29 %, och dessförinnan var antalet mycket obetydligt, vilket naturligtvis beror på att det var just 1934, som fängelsestraffet praktiskt taget infördes för dessa förseelser här, om jag inte missminner mig. Det är därför först från 1935 man kan ha tillräcklig erfarenhet av det. Men den oerhört stora och nu alltjämt stegrade procenten av nytillkomna fängelsefångar, som förbrutit sig i detta avseende, vittnar ytterligare om hur oerhört aktuell frågan är.

Jag vill samtidigt uttryckligen framhålla, att av det material, som står mig till buds — den utredning man har är ju ännu rätt ofullständig, och den är också något föråldrad — jag fått det intrycket, att de egentliga yrkeschaufförerna äro minst skyldiga i dessa olyckor, utan de skyldiga bestå mest av dem, som inte äro yrkeschaufförer utan s. k. gentlemannachaufförer och privata bilkörare. Det är nog dessa, som minst iakttaga den av läkarna tillradda fullständiga avhållsamheten under och före ett dylikt arbete. Vi ha ju ingen lagstiftning, som tvingar dem till sådan avhållsamhet, men för yrkeschaufförerna finnas handböcker utgivna i detta avseende, vilka äro synnerligen lärorika och sakrika samt granskade av de mest vederhäftiga medicinska myndigheter. Den, som jag har tillgänglig här på bordet, föreligger redan i sin åttonde upplaga, vilket visar, att den måste vara ganska spridd. Så till vida vill jag ge utskottet rätt, när utskottet talar om att opinionen bland yrkeschaufförerna är påverkad i gynnsam riktning och att man därför inte skall rikta huvudföreläsen mot dem, men med hänsyn till det stora antal bilkörningar, som utföras av icke yrkeschaufförer, äro mina erinringar dock i hög grad på sin plats.

Jag vill i det avseendet nämna vad en framställning innehåller, som gavs i en skrivelse till Konungen för några år sedan av Svenska läkarnes nykterhetsförening. Där heter det bland annat så här: »Vetenskapen har konstaterat, att en alkoholpåverkan ofta inträder efter förtärandet av små kvantiteter alkohol, vilka visst icke behöva medföra, att personen i fråga är på något sätt synbarligt berörd, men dock kunna vara av icke ringa betydelse, då det gäller framförandet av ett motorfordon. Detta kan sålunda vara förhållandet, då den förtärda alkoholmängden var så måttlig att därav uppstått en alkoholhalt i blodet av endast 0,2 eller 0,3 pro mille.» Vid den norska lagskipningen går gränsen, vill jag minnas, vid 0,5 pro mille, men även nedanför denna gräns är man icke säker, anser den medicinska auktoritet, som jag nu citerar. Professor Petré är, som bekant, ordförande för Svenska läkarnes nykterhetsförening, och flera andra medicine professorer äro med där liksom även åtskilliga andra framstående läkare. »Det riktiga synes oss vara», säga dessa herrar i sin inlaga till Konungen, »att av motorförare fordra total avhållsamhet från rusdrycker vissa timmar närmast före och under framförande av motorfordon.» Det är just så som norrmännen ha det. »Om på förekommen anledning fråga då uppstår, huruvida dylik bestämmelse iakttagits, kan när så erfordras blodprov få avgöra saken.»

Jag vill emellertid tillägga, att det ju inte alltid är möjligt att omedelbart efter händelsen taga ett sådant blodprov, men i större städer åtminstone torde väl metoden i regel vara användbar.

Ang. motorförarens förhållande till alkoholhaltiga drycker. (Forts.)

Jag återgår till Svenska läkarnes nykterhetsförenings uttalande. Det heter där vidare: »Hänsyn behövde därvid endast tagas till om alkoholhalten överstege den fysiologiskt befintliga, ytterst ringa mängden alkohol. Man befriades då även från det besvärliga sökandet efter den precisa alkoholkvantiteten pro mille, som skulle anses vara gränsen. Det blir alltid en mer eller mindre osäker beräkning av dessa olika promilletals betydelse för bestämning av alkohelpåverkan.» De mena sålunda, att man inte skulle sätta någon bestämd promillegräns utan nöja sig med att kräva, att alkoholhalten ej överstiger den normala halten i blodet hos dem, som ej ha förtärt alkohol. Det finns som bekant en viss obetydlig alkoholmängd i blodet oberoende av alkoholdryckers förtäring.

Jag skulle också kunna anföra vad enskilda läkare sagt i samma sak, t. ex. en av Sveriges mest framstående läkare, som för några år sedan tillhörde denna kammare. När vi senast i full utsträckning diskuterade denna sak, sade han bland annat, att det är alldeles oriktigt att vid en undersökning av denna sak fråga, huruvida vederbörande varit berörda eller påverkade av alkoholdrycker, så att de inte haft herravälde över sina handlingar. Däröfver äro ju meningarna ofantligt olika. Man borde i stället, sade han, göra den exakta frågan: Ha de förtärt alkohol öfverhuvud taget under den och den tiden? Det kan man få exakt besked om. Det borde vara klart både för lagstiftarna och för dem, som skola tillämpa lagstiftningen, att denna sak är så allvarlig, att man måste ha en mycket drakonisk bestämmelse. Den är sträng, men det är med den som en hög polisman i Norge på frågan, om inte lagen i Norge var för sträng, svarade: Lagen är sträng, men den är till för att uppfostra folket till det allmänna medvetandet, att det öfverhuvud taget inte går för sig att förtära alkohol när man har trafikansvar. Det går helt enkelt inte, ungefär som det inte går att föra in eld i ett rum, där man har krut eller bensin. Var människa förstår, att sådant är ytterst farligt, men i detta avseende vilja människor inte förstå, hur ofantligt farligt det är, därför att de inte känna någon verkan på sig själva. Att de ej känna sådan, beror därpå att alkoholens inverkan på hjärnan försvagar exaktheten av iakttagelseförmågan och synskärpan samt reaktionsförmågans hastighet, då det gäller att handla under t. ex. bråkdelen av en sekund. Alla sakkunniga äro fullt på det klara med denna sak, och i den nyss nämnda handledningen för motorförare står också uttryckligt och klart redogjort för vad som menas med en sådan reaktionshastighet. Såsom ett exempel anföres följande: Man ser ett hinder i körbanan, och handen gör då en rörelse på ratten för att undvika hindret. Den tid, som förflyter emellan det man uppfattat bilden av hindret på banan och handens rörelse, är den s. k. reaktionstiden. Nu är det ett faktum, att förtärandet av alkohol förlänger denna reaktionstid, och det även om det gäller en mycket ringa kvantitet alkohol. Därav förstår man, hur oerhört farligt det kan vara, utan att människor dock själva märka, att de utsatts för någon påverkan.

Detta har ju också bland folk, som äro lekmän på detta område, även en hel del tidningsmän, blivit fullt klart, och jag ber att få erinra om att för några år sedan man kunde iakttaga en »fruktbarande samverkan» mellan två tidningar, som annars inte bruka samverka så synnerligen mycket, nämligen Nya Dagligt Allehanda å ena sidan och Social-Demokraten å andra sidan. Bägge förordade kraftigt den fullständiga avhållsamheten från alkohol före och under trafikföring. I Nya Dagligt Allehanda skrev dåvarande redaktören, att fullständig avhållsamhet var ett oeftergivligt nykterhetskrav vid motorföring. Han redogjorde för en del fall och tillade: »Accepterar man motorväsendet med dess skarpa krav på klar hjärna och goda nerver så måste man också

Ang. motorförarens förhållande till alkoholhaltiga drycker. (Forts.)
 acceptera nykterhetstanken. Det är icke med löje utan snarare med en rysning, som man läser en notis om att en åtalad motorförare inför rätta avlämnat ett läkarbetyg, som intygade, att svaranden ej varit så berusad, att han avvek från det normala.» Jag tvivlar på att någon läkare utfärdat det intyget, det var väl någon annan, förmodar jag, men i alla fall förekomma synnerligen ofta muntliga försäkringar i den vägen, och jag erinrar mig ett fall, som kanske herrarna komma ihåg nästan allesamman, åtminstone de av herrarna, som inte äro nykomna vid årets riksdag. Vid det s. k. Råmenloppet i fjol hade uppträtt en ofantlig massa fyllerister på ett sätt, som tilldrog sig pressens uppmärksamhet i alldeles särskild grad, och det interPELLERADES om saken här. Den utredning som då framkom visade bl. a. vittnesmål om, att »visserligen voro de druckna, men det var inte mer än vanligt». Människor bli således till den grad slöa, att de tycka, att en viss grad av berusning kan anses vara normal. Men en sådan norm får sannerligen inte tillåtas i motortrafiken!

Nya Dagligt Allehanda skrev i den nyss anförda artikeln: »Det måste ovillkorligen krävas, att en motorförare, på vilken andras liv och säkerhet kan bero, måste befinna sig i det normala tillståndet, att han icke har någon som helst sprit i kroppen.» Och Social-Demokraten skrev så här: »Att en helt ringa grad av berusning, som varken tar sig uttryck i tal eller åthävor, kan vara ödesdiger i situationer, där skarpt uppmärksamhet och kontroll över nerverna är av nöden, tycks ännu — allt upplysningsarbete till trots — icke ha gått upp för den stora allmänheten. I detta sammanhang stöter man ofta på föreställningen att det nödvändigtvis kräves ett större kvantum alkohol för att framkalla en sådan inverkan, som i detta fall kan spela någon roll. Hur ofta hör man inte: 'Han hade bara förtärt en sup och en pilsner' eller: 'Han drack bara en konjak till kaffet.' Ja, detta 'bara' kan för vissa konstitutioner synas skäligen betydelselöst. Hos andra kan det framkalla tydlig rusverkan.» Detta är säkert riktigt och i varje fall kan det hos nästan allesamman åstadkomma en minskning av de egenskaper, som behövas för riktig reaktionshastighet o. s. v. Denna sista reflexion är min utöver vad tidningen skrev. Tidningen kom till följande slutsats: »I dylika fall borde dock erfarenhetens fruktansvärda lärdomar slutligen öppna ögonen på folk. Alkohol får ej ens i minimala doser förtäras under yrkesutövning av dem, som ha ansvaret för andras liv och lemmar.» Och vad som menas med yrkesutövning framgår av sammanhanget. Det syftar naturligtvis också på tiden närmast före själva körningen.

Detta stod att läsa i Social-Demokraten. Jag har anförut Nya Dagligt Allehanda å ena sidan, Social-Demokraten å andra sidan. De voro av samma mening den gången, och jag vill hoppas, att så småningom allt förnuftigt folk blir enigt härom. Jag har särskilt citerat Social-Demokraten, därför att denna tidning ju för närvarande är en av vår ortodoxa läras bekännelseskrafter. Jag är ju för min del kättare i många avseenden, men i det avseendet är jag mycket ortodox. Det står ibland många förnuftiga ord i Social-Demokraten.

Jag skall emellertid inte trötta herrarna med att gå vidare. Det skulle annars kunna vara mycket intressant att redogöra för hur ofantligt stor procent av körkortsindragningarna som förorsakas av alkoholbruk. Det är betydligt mer än hälften, det går stundom ända upp till två tredjedelar av körkortsindragningarna. Det skulle vara önskvärt att få den ytterligare utredning härom, som nu har begärts.

Jag ser ju emellertid nu, att även de, som avgivit ett särskilt yttrande, inte

Ang. motorförarens förhållande till alkoholhaltiga drycker. (Forts.)
ansett nödvändigt att komma med något direkt yrkande. Herrar Norman och Linder, fru Nordgren och fröken Hesselgren ha endast uttalat, att de taga för givet, att regeringen håller sin uppmärksamhet på saken, och de ha också uttalat sitt förtroende för den utredning, som är föreslagen i en punkt, vilken vi strax komma till, nämligen den som gäller vikten av att hastigare bringa sådana förseelser som det här är fråga om till vederbörande nykterhetsnämnders och andra myndigheters kännedom. I sammanhang med den utredning, som begäres på den punkten, och med vad därmed sammanhänger ha de uttalat den förhoppningen, att man skall uppmärksamma saken även i ett något vidsträcktare sammanhang, men det gäller dock inte denna lagstiftning i dess grundläggande punkter. Det gäller bl. a. inte någon förändring i avseende å brottbestämmandet. Detta anser jag vara en stor brist i detta yttrande, men som saken nu ligger till, vore det ju hopplöst att besvara kammaren med en votering, som givetvis i alla fall skulle utmynna i ett avslag på motionärernas framställning. Jag har emellertid med vad jag här anför haft tillfälle att ännu en gång stryka under, hur oerhört viktig denna sak är. Även den omständigheten, att man nu har föreslagit ett litet tuppffjät framåt — det är inte mer än ett tuppffjät — vittnar ändå i sin mån, fastän det inte är tillfredsställande, om övertygelsen om att detta är en ytterst aktuell och viktig samhällsfråga, vars betydelse inte kan förbises. Det som utskottet föreslår är ju en liten vinst, och man får vara glad däråt i dessa tider av reaktion för nykterhetsaken. Reaktionens styrka gav sig tydligt uttryck i förra årets rusdryckslagstiftning, vilken ju huvudsakligen och bedrövt nog gick ut på att underlätta åtkomsten av starka drycker. I en tid, som kan genomföra sådana reaktionära lagar, skulle det säkerligen anses som rent okynne, om jag i dag gjorde ett förslag till längre gående åtgärder än den, som utskottet här hemställt om, men jag tror i alla händelser, att vad vi i dag diskutera hör till den sida av alkoholfrågan, vars betydelse man även i nuvarande läge har lättast att förstå. Jag är därför övertygad om att frågan faller framåt. Naturligtvis instämmer jag i det positiva beslut, som utskottet föreslår i den särskilda punkt, där utskottet yrkar bifall till en av motionerna.

Jag har emellertid velat yttra mig under första punkten om frågan i dess större sammanhang. Jag har i avseende på den första punkten intet yrkande.

Herr Norman: Herr talman! Det råder säkerligen i denna församling och långt därutanför endast en mening om att det problem, som här föreligger, är av största betydelse och att det är statsmakternas plikt att oavlatligt uppmärksamma detsamma. Man behöver inte tillgripa statistikens siffror som bevis för att förhållandena äro långtifrån bra på det här området. De statistiska uppgifterna kanske t. o. m. kunna tyda på att det inte är så allvarligt som herr Bergman här ville framhålla. Han erinrade om antalet olyckor, som inträffat under t. ex. år 1936 vid trafik med motorfordon, och anförde en siffra på något över 12,000. Jag har här siffran 12,023. Om man ser på huvudorsaken till olyckorna, så upptar statistiken, att beträffande förarens personliga förhållanden var orsaken i 106 fall, att han var drucken, och i 432 fall, att han eljest var påverkad av starka drycker. Det är ju en relativt liten siffra i förhållande till det stora antalet motorfordonsolyckor. När herr Bergman erinrade om fångelsefångarnas ökade antal år 1935 och 1936, gjorde han ju själv den reflexionen, att det sammanhänger med den skärpta strafflagstiftningen, som trädde i kraft 1935 och som återspeglar sig i dessa siffror.

Jag har anförut detta inte för att på något sätt förringa värdet av de synpunkter, som herr Bergman förde fram beträffande allvaret av det problem, som föreligger här. Det är min bestämda uppfattning, att alkoholbrukets sam-

Ang. motorförares förhållande till alkoholhaltiga drycker. (Forts.)
manhang med motortrafiken är en fråga, som måste uppmärksammas. Den har uppmärksamats, och den måste mer och mer uppmärksammas. Det idealiska vore givetvis, om man kunde förverkliga de önskemål, som herr Johan Bergman och många av oss hysa och som, såsom han anförde, kommit till uttryck i stora huvudstadstidningar o. s. v. Frågan är ju bara, hur man undan för undan skall komma närmare förverkligandet därav.

Statsmakternas åtgärder ha inriktats på att begränsa möjligheterna för alkohelpåverkade motorförare att överhuvud taget föra motorfordon, alltså bestämmelser om indragning av körkort och dylikt. I fråga om bestämmelser om straffåtgärder diskuteras fortfarande själva brottsbestämningen. Herr Bergman har varit inne på den frågan, och det är nog så, som han där framhöll, att den bestämning, som nu finnes i lagstiftningen på detta område, är oklar.

Frågan är, om man skulle komma till ett bättre sakernas tillstånd i det praktiska livet, om man i motorfordonsförordningen och i lagstiftningen om straff i stället skrev in detta om den absoluta avhållsamheten. Jag har för min del ingenting emot absolutism överhuvud taget i detta fall, men jag är inte alls säker om att man genom en sådan bestämmelse skulle komma fram till ett bättre förhållande. Jag tror tvärtom, att det föreligger en viss risk för att sådana rigorösa bestämmelser kanske skulle förhindra den nu pågående glädjande utvecklingen beträffande en förändrad uppfattning i detta fall, där det tydligen mer och mer blir klart för medborgarna, att alkohol och motortrafik inte höra samman. En bestämmelse här om fullständig avhållsamhet som villkor för att överhuvud taget få körkort eller få föra motorfordon skulle kanske med den uppfattning, som folk här i landet har om alkoholen och alkoholvarorna, bli en bestämmelse på papperet, som folk inte skulle ha den rätta respekten för.

I detta sammanhang kommer man in på ett annat spörsmål, som har diskuterats, nämligen frågan om strafflatituden, om det strängare eller mindre stränga straffet för förseelser mot motorfordonsförordningen i det avseende, som det nu är fråga om. Lagstiftningen blev ju avsevärt skärpt 1934. Jag skulle tro, att den inte har utnyttjats till fullo efter de bestämmelser, som då infördes. Andra lagutskottet har givetvis inte velat vara någon mentor för domarmakten och polismakten och säga någonting om hur lagen skall tillämpas, men man kan dock mellan raderna i andra lagutskottets utlåtande utläsa, att om det under de första åren av lagens tillämpning visar sig, att denna tillämpning inte har lett till åsyftat resultat, så bör det allvarligen omprövas, om man inte skall utnyttja lagens bestämmelser i deras fulla utsträckning. I stort sett ha väl minimibestämmelserna beträffande straff tillämpats. Här ha statsmakterna ett maktmedel, som kanske kan utnyttjas effektivare till gagn för de önskemål, som man vill se uppfyllda med dessa bestämmelser.

Överhuvud taget menar jag, och det har också skrivits i andra lagutskottets utlåtande, att detta är ett så allvarligt problem, att det bör oavbrutet beaktas av statsmakterna, och skulle det visa sig, att man inte med de bestämmelser, som nu gälla, och som en följd av den pågående uppfostrings- och upplysningsverksamheten på detta område kommer till rätta med missförhållandena, då är det också min bestämda mening, att statsmakterna måste överväga, om inte strängare åtgärder böra vidtagas, såväl beträffande brottsbestämningen som kanske också beträffande straffets omfattning.

I frågans nuvarande läge hemställer jag om bifall till utskottets utlåtande.

Herr **Bergman**: Jag skulle vilja säga några ord i anledning av den siste ärade talarens, utskottsordförandens, uppgift, att vid en undersökning angående hur många olycksfall, som vållats av alkoholen, skulle, om jag inte hörde fel, det ha befunnits vara ett relativt ringa antal. Det är kanske rik-

Ang. motorförarens förhållande till alkoholhaltiga drycker. (Forts.)
tigt, sådan statistik har jag också sett, men det beror naturligtvis på att, som många gånger påpekats både i Sverige och på andra håll, där samma situation förelegat, man endast tagit upp sådana fall, där det förelåg ett juridiskt klart bevis för att alkoholen var den väsentliga orsaken. Man har då icke tagit upp de många och mångdubbelt flera fall, då alkoholen i realiteten är den enda verkliga orsaken, eller den effektivaste orsaken eller åtminstone en starkt bidragande orsak till olyckan. Jag ber att särskilt få erinra om ett sådant fall, t. ex. då en person inte hade förtärt någon alkohol den dag olyckan förekom men befann sig i ett s. k. annandagstillstånd efter en föregående dags eller natts mer eller mindre ymniga alkoholkonsumtion. I sådana fall är naturligtvis alkoholen i verkligheten orsaken, fastän det inte kan otvetydigt bevisas, icke ens alltid genom blodprov. Detta är ett exempel bland de många fall, där alkoholens roll inte kommer till synes i statistiken. Det var ungefär på samma sätt, då man för några år sedan skulle utröna orsaken till fattigvårdsbehovet. Då hade det sagts, att detta i många fall berodde på rusdryckerna. Vid en undersökning befanns det, att denna orsak blott kunde påvisas i en ganska ringa procent fall. Där hade man också med den yttersta restriktivitet dragit ut de fall, där det inte fanns någon möjlighet att komma från det allra uppenbaraste s. k. missbrukets roll. I hur många fall var icke spriten dock indirekt den verkliga orsaken, fastän den inte syntes! Men undersök t. ex. hur många utfattiga det funnits bland dem som hela sitt liv varit absolutister, så får man se!

Det är också rätt belysande vad man kan läsa i ett utlåtande av motorfordonssakkunniga för några år sedan. Där står angående länsstyrelsernas uppgifter rörande de under en period av fyra år återkallade körkortet. Indragningarna uppgingo under dessa fyra år till sammanlagt 5,795, och av dem hade ej mindre än 4,349, eller omkring 70 %, helt eller delvis föranletts av alkoholbruk. Detta är meddelat i motorfordonssakkunnigas utlåtande. Jag har tagit del därav närmast i en uppsats, där meddelandet var refererat av byråchefen Nyström, och det är säkerligen korrekt.

I synnerhet när man vet — vad herr Norman också mycket riktigt erkänt — att bedömandet av vad som är alkoholpåverkan är så ofantligt olika, då förstår man ju, att dessa siffror äro så mycket mer talande, som alkoholens skuld kommit med endast i sådana fall, där den varit så otvivelaktig, att ingen kunnat förneka den.

Emellertid kan man fråga, hur man skulle kunna få mera exakta uppgifter, som man kunde säkert lita på. Det finns säkerligen möjligheter att komma åt sakens kärna. Jag skulle t. ex. vilja se en statistik över hur många av dem, som sedan många år tillhöra Motorförarnas helnykterhetsförbund (det är visst ett tiotusental personer här i landet, som äro med där) som råkat ut för trafikolyckor. Naturligtvis ha de också råkat ut för sådana, ty det är inte bara alkoholen, som kan föranleda motorolyckor, det finns andra orsaker också. Men det skulle vara intressant att se skillnaden mellan antalet olyckor, som absolutisterna vållat, och antalet olyckor som andra motorförare vållat. Det var också en av de punkter, där jag gärna skulle velat se en utredning. Den skulle nog bli rätt lärorik.

Herr Linder: Jag tror nog, att vi alla kunna vara överens om, att det inte är bra, som det för närvarande är på detta område, men å andra sidan får jag säga, att man nog delvis har sig själv att skylla. Utskottet säger i sitt utlåtande om den förevarande punkten, att det »mer och mer börjat ingå i det allmänna medvetandet, att det icke kan anses tillståndigt att i av starka drycker påverkat tillstånd föra motorfordon». Utskottet talar också om, att

Ang. motorföräres förhållande till alkoholhaltiga drycker. (Forts.)

man på upplysningens väg skall kunna vinna en hel del på detta område. — Allt detta är nog mycket bra, och jag är övertygad om, att det också kommer till förverkligande. Men för att lagstiftaren skall så att säga kunna få någon respekt, när han här lyfter sitt finger, är det också tvunget, att de medel begagnas, som äro satta i domstolarnas händer, på ett sätt, som kan anses fullt motsvara vad det här gäller. Det gäller ju här att säkra trafiken på våra kommunikationsleder, och hur man än för statistik, kan man aldrig komma ifrån, att trafikolyckornas antal för närvarande är oerhört stort och att det inträffar mycket därvidlag, som upprör sinnena. Nu har det nära nog år från år blivit straffskärpningar, men den viktigaste straffskärpningen förelåg i alla fall 1934, då rattfylleriet belades med urbota straff. Detta urbota straff kan gå upp ända till ett års fängelse.

Nu har emellertid det ytterst egendomliga inträffat vid domstolarnas handhavande av denna bestämmelse, att domstolarna som regel endast utdöma minimum. Det är i den dömande verksamheten överhuvud taget ytterligt ovanligt, att domstolarna döma till straffminimum eller -maximum. De bruka hålla sig någorlunda på mittskalan. Man har frågat sig, vad anledningen kan vara till, att domarna ideligen döma ut minimum. Den statistik, som man börjat föra, visar, att det blir en månads fängelse men inte någonting vidare. Det är ytterst sällsynt, att man går upp i två eller tre månader. Det är otvivelaktigt ett faktum, att 1934 års lag har haft mycket stor betydelse, ty man har förstått, att det ligger allvar bakom detta, att man inte påverkad av starka drycker får sätta sig vid ratten, ty då blir det urbota straff. Men skall det vara fullt allvar med i spelet, och man måste erkänna, att det föreligger olika gradationer på detta som på alla andra livets områden, måste också domstolarna förstå att avlägsna sig från detta nu mycket vanliga att döma till minimum. Den skala, som lagstiftaren har anvisat domstolarna upp till ett års fängelse, måste också *brukas*, där så havas kan och där så är rimligt och riktigt.

Då jag framhöll denna synpunkt i utskottet, sade man: för allt i världen, låt inte riksdagen sätta upp någon pekpinne för domstolarna, utan låt dem själva handha denna sak. Detta är enligt min uppfattning inte riktigt, ty vad domstolarna ha att hålla sig till är lagstiftarens mening, och lagstiftaren, det är riksdagen och Kungl. Maj:t. Har alltså lagstiftaren sagt: du har till ditt förfogande ända upp till ett års fängelse, så *skall* domaren inte sätta sig till att använda enbart minimum i denna allvarliga sak utan verkligen begagna sig av de medel och mått, som lagstiftaren har lagt i hans händer. Jag vet, att detta inte gillas av utskottsmedlemmarna. Man håller fast vid, att lagstiftaren inte får lov att på detta sätt peka ut vägen för domstolarna, men jag har i alla fall haft den meningen.

I punkten A säges till sist: »Därest emellertid utvecklingen ger vid handen, att det med 1934 års lag avsedda syftet icke kunnat uppnås, måste statsmakterna givetvis överväga ytterligare åtgärder för att skapa respekt för lagstiftningen.» Det är mycket riktigt. Man har funderat över vad som skall ligga i detta, man har funderat över, om det är fråga om att skärpa straffet på det sättet, att man kanske redan för rattfylleriet skulle införa straffarbete, men en sådan skärpning är ännu inte nödvändig eller behövlig. Vi ha nämligen ännu icke utnyttjat de medel, vi ha, till deras fulla omfattning. När det är gjort, kan man börja tänka annorlunda, men jag misstänker, att om domstolarna handha denna sak på det sättet, att de begagna de medel, som äro lagda i deras händer, så kommer en betydande del av dessa brott i alla fall att inte längre begås. Allmänheten lär sig allt klarare förstå, att lagstiftaren menat det djupaste allvar, och det är ingenting annat, vi vilja här.

Ang. motorförarens förhållande till alkoholhaltiga drycker. (Forts.)
Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, bifölls vad utskottet i förvarande punkt hemställt.

Punkten B.

Utskottets hemställan bifölls.

Ang. återkallelse av körkort.

Punkten C.

I denna punkt hade utskottet beträffande frågan om de omständigheter, som kunde föranleda återkallelse av körkort, hemställt,

1. att motionerna I:16 och II:23 icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd; samt

2. att motionerna I:177 och II:329 i nu ifrågakvarande del icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Herr Berg, Robert: Herr talman! Jag har tillåtit mig att tillsammans med några andra av kammarens ledamöter lämna in en motion, som avser ändring av paragraf 21 i motorfordonsförordningen. Utskottet har varit mycket välvilligt i sin motivering, när det behandlat motionen, d. v. s. utskottet skriver, att det har den uppfattningen, att i den fråga, som jag motionerat om, bör man gå till väga ungefär på det sätt, som jag framhållit i motionen, men trots detta yrkar likväl utskottet på att motionen skall till ingen riksdagens åtgärd föranleda. För en lekman förefaller det ju litet konstigt, att man skall kunna erkänna de synpunkter, som framhållas i motionen, men likväl icke gå med på att yrka bifall till densamma.

Inom det förbund, som jag har äran tillhöra, finnas cirka 12,000 yrkeschaufförer, och en del av dem kunna lämna upplysningar om de olika anledningarna till att de blivit fräntagna sina körkort: de kunna ha råkat parkera en bil fel, de kunna ha råkat uraktlåta att ge signaler, de kunna av någon anledning ha råkat att inte fullgöra sina skatteförpliktelser m. m. Det är uppenbart, att sådana förseelser inte stå i någon som helst proportion till indragningen av ett körkort, ty i många fall är ju körkortet innehavarens levebröd, och om han blir fräntagen detta levebröd, kan han inte på något annat sätt göra rätt för sig.

Jag är mycket tacksam för den välvilliga motivering, som utskottet anfört, men jag hade naturligtvis helst sett, att motionen blivit tillstyrkt av utskottet. Som saken nu ligger, får jag väl i varje fall uttala den förhoppningen, att de dömande myndigheterna, som hädanefter skola taga ställning till frågan, huruvida körkort skola indragas, om innehavaren råkar parkera sin bil fel o. s. v., taga hänsyn till vad utskottet har uttalat i sin motivering.

I frågans nuvarande läge, herr talman, är det ju inte någon mening i att göra någon framställning om ändring i utskottets hemställan. Jag har endast varit angelägen om att trycka på de omständigheter, som ha givit anledning till motionens framläggande, och hoppas, att myndigheterna, som sagt, nu komma att taga hänsyn till de synpunkter, som utskottet i sin motivering framfört.

Jag har, herr talman, intet yrkande.

Herr Björck, John: Herr talman! Bara ett par ord med anledning av utskottets negativa inställning till dessa frågor.

Man kan inte tillbakahålla den reflexionen, att utskottet är alldeles ovanligt försiktigt och hänsynsfullt mot dessa lindrigt nyktra bilförare. Om det hos andra lagutskottet finnes en ringa procent av den framåtanda, som dessa bilförare ha, så skulle säkerligen inte motioner av denna sort ramla under bordet.

Ang. återkallelse av körkort. (Forts.)

Men jag blev både förvånad och ledsen, när herr Norman sade, att han ansåg, att det förelåg en glädjande utveckling på detta område. Jag tycker det är allt annat än glädjande, när cirka 400 människor årligen förolyckas till stor del på grund av dessa onyktra bilförare. Enligt en statistik, som jag omnämnde här i kammaren för något år sedan, förorsakades då hälften av biltrafikens dödsolyckor av lindrigt nyktra bilförare, och vi få dagligen i tidningarna se dessa ohyggliga notiser om dödskorningar och andra olyckor. Här borde någonting göras, och jag vill verkligen hoppas, att de röster här i den svenska riksdagen, som påkalla ett bättre förhållande, icke skola tystna, även om det vill synas, som om andra lagutskottet för närvarande icke har någon förståelse för saken.

Herr Norman: Herr talman! Jag skall inte ingå i någon polemik med herr Björck — den saken är ju redan avklarad under den föregående diskussionen, och kammaren har redan fattat beslut i den punkt, som herr Björck nu var inne på. Jag vill bara säga, att herr Björck måste totalt ha missuppfattat mig, då jag nämnde något om en glädjande utveckling. Det yttrandet gällde, att förarna mer och mer börjat känna ansvar, då de sitta vid ratten. Att olyckorna ökas på detta område — även dödsolyckorna — behöver inte alls anses som ett bevis på att ansvarskänslan försvagats, utan det sammanhänger givetvis med den ökade motortrafiken. Jag är av den bestämda uppfattningen, att här pågår en utveckling till det bättre i fråga om ställningstagandet till alkoholbruk i samband med motortrafiken, och det är den upplysnings- och uppfostringsverksamhet, som från olika håll bedrivs i detta avseende, som jag tillåtit mig att uttrycka min glädje över.

Jag begärde ordet, herr talman, för att säga några ord med anledning av herr Bergs yttrande beträffande punkt C., som kammaren nu har att taga ståndpunkt till. Utskottet har varit på det klara med att här föreligger en fråga av mycket ömtålig natur för yrkeschaufförerna. Indragningen av körkorts rättigheten kan ju vara och är ofta för dem av rent ödeläggande verkan, och utskottet har precis samma uppfattning som motionären ger uttryck åt, att man inte får beröva en människa hennes levebröd genom en sådan indragning, om inte omständigheterna äro sådana, att det ur allmän trafiksäkerhetssynpunkt är nödvändigt. Motionärerna mena, att man skulle komma till rätta med förhållandena och få bort riskerna i detta fall genom att göra en ändring i motorfordonsförordningens 21 § 1 mom. Där heter det nu: »Har förare vid färd med motorfordon eller traktortåg i något trafiksäkerheten väsentligt hänsesande allvarligen åsidosatt honom såsom förare åliggande förpliktelser», och sedan talas det om rattfylleri i samma punkt. Motionärerna ha yrkat på att den mening, som jag nu har läst upp, skulle utgå. Detta har icke utskottet vågat sig på. Utskottet har under behandlingen av detta ärende kommit till den bestämda uppfattningen, att vad det hänger på, är inte så mycket formuleringen av motorfordonsförordningens bestämmelser som fastmera tillämpningen av dessa bestämmelser, och därför har utskottet i motiveringen understrukit, att tillämpningen bör vara sådan, att de risker, som motionärerna velat undanröja med sitt yrkande, icke skola behöva föreligga. Jag tror också, att de exempel, som man har kunnat anföra för att visa, att myndigheterna här farit för hårdhänt fram, gå tillbaka längre i tiden än denna bestämmelses tillkomst. Tillämpas denna bestämmelse efter sin ordalydelse och andemening, förefaller det mig, som om man bland yrkeschaufförerna icke skulle behöva vara så orolig för denna bestämmelse, och utskottet har uttalat önskvärdheten av att det undan för undan framskapas en enhetlig rättstillämpning, vartill regeringsrättens utslag i mål av denna beskaffenhet givetvis komma att bi-

Ang. återkallelse av körkort. (Forts.)

draga. Utskottet har vidare understrukit önskvärdheten av att varningsinstitutet användes i de fall, där man kan räkna med att en felande låter sig rätta av en varning, i stället för indragning av körkortet.

Nu gäller ju detta inte alls frågan om rattfylleri. Där kan överhuvud taget inte varningsinstitutet tillämpas, utan där *skall* körkortet indragas. Det är nu fråga om andra förseelser emot motorfordonsförordningen och vägtrafikstadgan, och det är enligt utskottets mening lämpligt och riktigt, att mera bagatellartade förseelser, som inte äro av någon betydelse ur trafiksäkerhetens synpunkt, icke föranleda strängare åtgärder än som kunna anses lämpliga för att även i detta fall se till, att medborgarna äro laglydiga, men att körkortsindragning av andra orsaker än rattfylleri skall företagas, då det föreligger tydliga överträdelser mot dessa föreskrifter och man kan säga, att vederbörande i något väsentligt hänseende allvarligt åsidosätter trafiksäkerheten. Det är således mera en tillämpningsfråga, som det här gäller, än en ändring av förordningens bestämmelser, och utskottet har velat i sin motivering, vilket också här blivit erkänt, understryka de önskemål och synpunkter, som i dessa avseenden göra sig gällande från yrkeschaufförernas sida.

Jag hemställer, herr talman, om bifall till utskottets hemställan i den nu föredragna punkten.

Herr Linder: Jag är alldeles ense med utskottets ärade ordförande, då han säger, att detta är en ömtålig fråga, men jag är däremot inte ense med herr Berg, så att jag skulle vilja tillstyrka hans motion, ty om man skulle antaga den i motionen föreslagna lagtexten, skulle en mängd förseelser falla utanför, vilka, tillsammans göra bilföraren förtjänt av en körkortsindragning. Jag är nämligen alldeles ense med vederbörande statsråd, som år 1936, uttalade, att om en person genom upprepade förseelser klart ådagalägger sin bristande vilja att ställa sig till efterrättelse för motorförare i trafiksäkerhetens intresse utfärdade bestämmelser, bör han inte få innehava körkort. Den omständighet, som föranledde ändring vid 1936 års riksdag, var ju ett fall, där en person gjort sig skyldig till inte mindre än tjugufem dylika förseelser, som han blivit dömd till ansvar för. Man måste anse, såsom vi ansågo då, att en sådan person icke är förtjänt att få behålla sitt körkort.

Men det är egentligen inte om den frågan, jag nu ville yttra mig, utan om ett uttalande av utskottet, i denna punkt, där utskottet säger, att en i görligaste mån enhetlig rättstillämpning från länsstyrelsernas sida givetvis är i hög grad önskvärd, och sedan talar om de svårigheter, som föreligga att få en enhetlig rättstillämpning här till stånd. Jag har då kommit att tänka på en sak, som vi icke diskuterat i utskottet, där vi inte kommo på den tanken. Som alla känna till, är det ju så, att överrätter äro skyldiga att delgiva vederbörande underrätt en avskrift av sitt utslag. Sålunda äro hovrätterna förbundna att skicka avskrift av sina utslag till den underdomstol, som dömt i målet. På samma sätt har högsta domstolen från och med i år skyldighet att skicka en avskrift av sina domar eller utslag till vederbörande hovrätt och underrätt, och det finns i stadgan för regeringsrätten av den 18 juni 1926 en föreskrift, att regeringsrätten skall delgiva sina utslag med myndigheter, som haft en fråga till yttrande. I frågor om indragning av körkort skall alltså ett exemplar av utslaget skickas till vederbörande länsstyrelse. Jag skulle vilja ha fogad till protokollet den önskan, att en avskrift av ett sådant regeringsrättens utslag i ordningsmål i trafikfrågor utsändes icke blott till den länsstyrelse, som beslutat i första hand, utan även till de övriga länsstyrelserna. Utskottet har påpekat dessa utslags synnerliga betydelse såsom normerande, då det framhållit, att regeringsrätten genom sin prejudicerande verksamhet är i hög

Ang. återkallelse av körkort. (Forts.)

grad ägnad att skapa enhetlighet så fort som möjligt. Det innebär inte någon så farlig ökning av arbetet att tillställa länsstyrelserna dessa utslag, även om länsstyrelserna äro 24, ty man tar ju på skrivmaskin ända till sju exemplar på en gång, när utslagen skrivas ut. Jag menar, att på det sättet skulle alla rikets länsstyrelser i ett enda slag bli underrättade om hur regeringsrätten, som är den sista dömande instansen, avgjort dessa frågor. Jag tror, att detta skulle rätt snart kunna skapa en viss enhetlighet, då de personer i länsstyrelserna, som ha hand om dessa mål, skulle bli fullt underkunniga om vad sig i riket tilldragit på denna punkt.

Herr Lindhagen: Jag skulle vilja uppmana herr Björck att inte uppelda sin harm över olyckor och skadegörelser till liv, lem och egendom, som äger rum genom motorismens inträngande på de gamla allmänna trafiklederna i landet. Det anses såsom ett naturligt utslag av det offerväsen, som bör finnas för att det förnäma trafikmedlet skall komma till sin fulla rätt i alla avseenden. Det är inte längre något program på statsmakternas dagordningar att intressera sig för återställande av vägfreden i landet — tvärtom: som sakkunniga hos regeringar, överståthållarämbeten, och allt vad de mäktiga heta, anställas bara sådana, som äro sakintresserade på det sättet, att de tillhöra kungl. automobilklubben eller någon annan av motorismens många organisationer i landet.

Inför en sådan samhällsordning är det inte värt, att vi två på något sätt förstöra vårt nervsystem, utan vi kunna ju se på saken med ro. Vårt samhälle är och kan inte vara stort bättre än världskrigets och stormakternas samhällen. Vad det här i dag gäller är bara en struntsak — en ganska stor struntsak, herr talman, ty det finns även stora struntsaker — och endast en mindre del av det stora problemet, om vad som borde åtgöras men som aldrig kommer att ske, herr Björck! Inte ens den motion, om en väsentlig blotta i rättsordningen, som jag fick bifallen av båda kamrarna år 1935 kommer väl på riksdagens bord förr än om tio år eller så. Ty det har tillsatts s. k. »sakkunniga» för att »utreda» den frågan så långsamt som möjligt. Det enda, som snabbt på rak arm utan att uppehållas av utredningar kan genomföras, är exempelvis fri fart — med iakttagande ändå för all del av »varsamhet»(!) samt rätt för motorförare att fritt distrahera sig med *tobaksrökning* under själva farten. Dessa demokratiska frigörelser blevo nyligen i ett slag utan longörer genomförda!

Men när det gäller sådan huvudsak som gång- och cykelbanor — det första man borde ordna, när man inför en sådan här trafik. Motorismen är ju ett särdeles nyttigt trafikmedel. Jag begagnar mig gärna av bil, när jag har bråttom. Huvudsaken är emellertid, att när man nu av samhällsnyttig hänsyn släpper in detta fordon på allfarsvägarna, bör den förut befintliga gång- och cykeltrafiken få egna vägar. Förr i världen började man att släppa in de första primitiva lokomotiven på allfarsvägarna, men det gick inte för sig i längden, utan så anlades de särskilda järnvägarna. Tyskland har börjat göra likadant med motortrafiken: inrättat särskilda vägar för den. Det är väl dit, vi kanske skola komma någon gång i fjärde eller femte led efter oss, ty utvecklingen här måste gå långsammare, annars är den inte demokratisk.

När man nu släpper in sådana här maskiner på allfarsvägarna, bör man naturligtvis göra andra vägar för tidigare vägfarande. Det skulle inte få anläggas en motortrafikled utan att det samtidigt inrättades gångbanor och cykelbanor, men detta sker inte i den stora regeln. Om man väcker den frågan i andra lagutskottet, avvisar utskottet frågan med att för den intressera sig alla människor.

Ang. återkallelse av körkort. (Forts.)

Dessutom är det ju nödvändigt, att vid de gamla landsvägar, som nu fullproppas med biltrafik, genast tas i tu med att anlägga gångbanor och cykelbanor, men det gör man inte alls. Det finns en liten trafikled mellan Ystad och Malmö på 6 kilometer, där det under några år dödades fem människor och skadades en massa och därifrån 106 fotgängare kommo med en petition till riksdagen genom mig, att det skulle ordnas någorlunda för dem. Tror ni att riksdagen brydde sig om det? Nej, detta är ju en avlägsen framtidssak, förstår herr Björck, och då viker all mänsklig hänsyn för nuets nödvändigheter.

Alltså, herr talman, jag har ingenting emot att kammaren beslutar vad som helst i denna lilla sak; jag vill bara fästa uppmärksamheten på att det stora onda inte därigenom minskas annat än obetydligt.

Herr Sandén: Jag vill bara till herr Lindhagen säga, att den kommitté, som arbetar med frågan om trafiksäkerhetens främjande, inte har tagit till motto de ord, som herr Lindhagen påstod gällde för densamma, nämligen att arbetet skulle gå så långsamt som möjligt. Jag törs försäkra herr Lindhagen, att arbetet bedrivs med all möjlig kraft. Men saken är inte riktigt så enkel, som herr Lindhagen synes uppfatta den — herr Lindhagen tror nog inte det själv, men han framställer det så — utan problemet är i verkligheten både invecklat och kostsamt. Vi, som deltagit i arbetet för trafiksäkerhetens främjande, vare sig vi äro motorförare eller inte, ha heller ingenting emot att bygga autostrador à la dem, som Hitler anlagt i Tyskland, med vad tror herr Lindhagen, att det skulle kosta i vårt långa land, där det finns så ofantligt gott om mil? Det skulle kosta svenska staten och dem som bestrida vägunderhållet många, många hundra miljoner kronor, och jag förmodar, att inte ens herr Lindhagen har lust att så här i en hastig vändning säga, att det skola vi göra nu omedelbart för att trygga säkerheten på våra vägar.

Jag ber att få instämma med utskottet.

Herr Lindhagen: Där ha vi det! Det är alldeles som jag säger: här skall offras en hel mängd människokött på vägarna, därför att det blir för dyrt att anlägga stora enkomma vägar. Det förstår jag också, men då kan man väl åtminstone anlägga gångbanor och cykelbanor. Varför talade den siste talararen inte om det? Han är den mest sympatiska automobilist, jag känner, ty han yrkar ibland bifall till mina motioner, fast inte i detta fall. Varför kan man inte föreskriva, att det inte får anläggas vägar för bilar utan att det också samtidigt byggs de där två vägbanorna för de gamla vägfaranterna på allfarsvägarna? Finns det inte pengar tillräckligt, får man bygga, så långt pengarna räcka, men de skola räcka till alla tre sakerna, och vilja inte herrarna vara med på det, så äro ni inte på den rätta utvägen.

Herr Sandén: Vi ha ingenting emot, tvärtom önska vi livligt, att det skall byggas cykelbanor och stigar för de trafikanter, som inte böra använda den del av vägbanan, som är upplåten för motorfordonstrafik. Men vi, d. v. s. de sakkunniga, ha inte förmåga att göra det. Vi ha inte kommit med vårt förslag ännu — det kommer i år, så herr Lindhagen behöver inte tala om kommande generationer — men vi disponera inte pengarna, och jag antar, att när vi komma till riksdagen och den får se, vilka ofantliga summor, som även de billigaste av herr Lindhagens projekt skulle kosta, är det inte så säkert, att riksdagen kommer att säga ja och amen till herr Lindhagens önsknings.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, bifölls vad utskottet i den nu föredragna punkten hemställt.

Punkterna D—J.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Vid förnyad föredragning av bankoutskottets utlåtande nr 15, i anledning av fullmäktiges i riksbanken framställning angående vissa ändringsarbeten inom riksbankens fastighet vid Drottninggatan i Göteborg, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo jordbruksutskottets utlåtande nr 20, i anledning av väckt motion om ersättning till förste statsmeteorologen Bruno Rolfs dödsbo för vissa av Rolf havda utgifter för uppehållande av arbetet vid Vassijaure (numera Abisko) naturvetenskapliga station.

I en inom andra kammaren väckt, till jordbruksutskottet hänvisad motion, nr 25, av herrar *Paulsen* och *Arneberg*, hade hemställts, att riksdagen behagade besluta, att framlidne förste statsmeteorologen fil. doktor Bruno Rolfs dödsbo skulle av statsmedel tillerkännas ett belopp av 3,094 kronor 43 öre som ersättning för av dr Rolf gjorda förskott för Abiskostationens vetenskapliga arbeten.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet av angivna orsaker hemställt, att motionen II: 25 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Enligt en vid utlåtandet avgiven reservation hade herrar *Alfred Andersson*, *Beck-Friis*, *Uddenberg*, *Liedberg* och *Persson* i Grytterud ansett, att utskottets utlåtande bort hava den lydelse, som i reservationen angivits, slutande med en hemställan, att riksdagen måtte, i anledning av motionen II: 25, till Ersättning åt förste statsmeteorologen Bruno Rolfs dödsbodelägare för vissa av denne till föreningen Vassijaure naturvetenskapliga station lämnade förskott under nionde huvudtiteln för budgetåret 1938/1939 anvisa ett anslag av 3,000 kronor.

Herr **Andersson, Alfred**: Herr talman! Till detta utskottsutlåtande har fogats en reservation, varit reservanternas hävda den meningen, att i detta fall starka skäl tala för ett bifall till motionen nr 25 i andra kammaren. Emellertid har utskottets majoritet icke ansett sig kunna tillstyrka motionen och detta särskilt av principiella skäl. Utskottet uttalar nämligen den meningen, att ett bifall till denna motion skulle kunna medföra vådor av principiell art.

Reservanternas vilja visserligen icke förneka, att man kan hysa vissa principiella betänkligheter mot ett bifall till förslaget, men å andra sidan hävda vi, att man här borde ha sett bort från principerna och sett på frågan, sådan den i själva verket enligt vår mening bör betraktas. Det, som har varit avgörande för min ståndpunkt till denna fråga, har främst varit det förhållandet, att det icke ifrån något håll har bestritts, att meteorologen Bruno Rolf har av egna medel förskotterat ett belopp av något över 3,000 kronor till den förening, vars arbeten han förestod. Föreningen hade nämligen ekonomiska svårigheter att dragas med, och doktor Rolf hade då att välja på att antingen låta dess verksamhet förfalla eller också att bispringa föreningen med ett förskott av eget kapital. Han valde den senare vägen. Så inträffade hans död någon tid därefter.

Nu framgår det av utskottsutlåtandet, att om Bruno Rolf fortfarande hade levat, skulle han otvivelaktigt ha fått tillbaka det förskotterade beloppet. Vidare säger utskottet, att det inte finns några »särskilt ömmande» omständigheter, som tala för ett bifall till förslaget. De efterlevandes ekonomiska förhållanden skulle vara sådana, säger man, att ersättningen icke direkt är av be-

*Ang. viss
ersättning
till förste
statsmeteo-
logen B.
Rolfs dödsbo.*

Ang. viss ersättning till förste statsmeteorologen B. Rolfs dödsbo. (Forts.)
hovet påkallad, och man åberopar som skäl härför boutredningen, som visar en behållning av 8,000 kronor. Men av detta lilla belopp, 8,000 kronor, får man räkna med att hälften utgöres av värdet av lösöret och endast hälften kanhända av rent kapital.

Nu är det visserligen sant, att Rolfs efterlevande maka och barn hava blivit tillförsäkrade en pension, som de måhända kunna leva på, men det är inte detta som saken i själva verket rör, utan frågan är väl ändå: kan det vara rätt, att denna efterlevande familj icke skall få tillbaka ett belopp, som den avlidne familjeförsörjaren förskotterat och lagt ned i det allmännas tjänst? Jag vågar mig på att använda uttrycket, »det allmännas tjänst», därför att, även om det här gäller en enskild förening, hade den dock understöd av statsmedel under en lång följd av år, och nu till sist har ju vetenskapsakademien tagit hand om dess verksamhet, eftersom den ansetts nödvändig och helt enkelt inte kunde undvaras. Det är just dessa synpunkter, som göra, att man här ingalunda enbart kan få taga hänsyn till de principiella skälen. Och även om man skulle kunna med visst fog säga, att staten inte kan ha någon direkt juridisk skyldighet att återbetala ifrågavarande belopp, kan det å andra sidan säkerligen med lika stort fog sägas, att staten inte kan ha någon som helst juridisk rätt att beröva familjen ett belopp, som så att säga har kommit det allmänna till godo, därigenom att Bruno Rolf i ett för föreningen särskilt prekärt läge ansåg sig böra tillskjuta nödiga medel till ifrågavarande belopp. Jag vill hänvisa till de uttalanden, som gjorts från olika håll, och som jag förmodar att samtliga kammarens ledamöter ha observerat. Jag skall därför inte upptaga tiden med att läsa upp dem. Men i hela denna rad av uttalanden har man ju bestyrkt, att föreningens verksamhet vid Vassijaure naturvetenskapliga station var av så stor betydelse, att Bruno Rolf såsom dess föreståndare ansåg, att den inte kunde nedläggas, och därför tog risken att skjuta till av egna medel ett belopp så att säga i förskott, vilket nödvändiggjorts av att statsanslaget hade varit för knappt.

Med dessa ord, herr talman, ber jag att få yrka bifall till reservationen.

I herr Alfred Anderssons yttrande instämde herr *förste vice talmannen* samt herrar *Dahlström, Oscar Olsson, Johan Bernhard Johansson, Heüman, Wistrand, Borell, Leander, Gustaf Adolf Björkman, Andrén, Sandén, Lindström, Sjödahl, Myrdal, Holmström, Asplund, Carlström* och *Härdin*.

Herr Tjällgren: Herr talman! Det rör sig här inte om något stort belopp, utan om ett jämförelsevis litet sådant, nämligen endast om 3,094 kronor 43 öre. Att utskottet emellertid har ansett sig böra avstyrka bifall till motionen har närmast berott därpå, att den förening, för vars räkning doktor Rolf förskotterat medel, varit en enskild förening, nämligen föreningen Vassijaure naturvetenskapliga station, och man har ansett, att det förhållandet att staten lämnat bidrag till föreningens verksamhet naturligtvis inte kunde vara något skäl för att bevilja ifrågavarande ersättningsbelopp.

Vidare är det så, som utskottet säger, att man är rädd för konsekvenserna. Utskottet har dessutom inhämtat, att Rolfs änka och minderåriga barn uppbära full pension efter honom såsom förste statsmeteorolog, uppgående till ett sådant belopp, att det anses, att familjen har sin fulla bärgning därav. Enligt den undersökning, som utskottet gjort, visar bouppteckningen efter doktor Rolf också en viss behållning. På denna grund har man, som sagt, ansett, att det icke förelegat tillräckliga skäl för att tillstyrka motionen.

Jag kanske även bör erinra om att statskontoret, som har yttrat sig i denna sak tidigare, ansett, att tillräckliga skäl icke föreläge för bifall till ansöknin-

Ang. viss ersättning till förste statsmeteorologen B. Rolfs dödsbo. (Forts.)
gen. Därtill kommer, att Kungl. Maj:t genom beslut den 20 december 1935 funnit en tidigare till Kungl. Maj:t ingiven liknande framställning icke föranleda någon Kungl. Maj:ts åtgärd.

Detta är i all korthet de skäl, som legat till grund för utskottets ståndpunkts-tagande i denna fråga, och jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Friherre Beck-Friis: Herr talman! Utskottet har ju huvudsakligen av principiella skäl avstyrkt den förevarande motionen om ersättning av statsmedel till doktor Bruno Rolfs stärbhus. Jag har reserverat mig emot detta beslut av den anledningen, att jag efter genomläsandet av motionen och under utskottsbehandlingen av frågan kommit till den uppfattningen, att det här föreligger ett fall, där staten rättvisligen bör träda emellan.

Det gäller ju här en man, som offrat tid, krafter och pengar för en verksamhet, som helt kommit det allmänna till godo. Så avled denne man hastigt, innan han av den vetenskapliga förening, i vars tjänst han var, hunnit återfå de kontanta utlägg han gjort för att kunna hålla föreningens verksamhet i gång, och under samma år upplöstes föreningen utan att äga några i penningar realiserbara tillgångar. Jag tror, att dessa omständigheter äro så särregna och så ovanliga, att man icke, såsom utskottet förmenar, behöver befara några konsekvenser för framtiden beträffande andra statsunderstödda föreningar eller andra liknande förhållanden. Dessutom ha ju två av de tre hörda myndigheterna livligt tillstyrkt stärbhusets anhållan om ersättning.

Jag vågar därför nu också hoppas, att kammarens ledamöter, i likhet med motionärerna och reservanterna, skola finna starka billighetsskäl tala för att doktor Rolfs stärbhus av statsmedel erhåller gottgörelse för vad Rolf i oegennyttigt nit för forskningen av egna medel forskotterat under det svåra året 1932/1933. Det gäller ju inte mer än 3,000 kronor, och de skäl, som tala för avslag, väga inte alltför tungt med hänsyn till de faktiskt föreliggande omständigheterna.

Jag tror, att det är en gärd av rättvisa att lämna stärbhuset den föreslagna ersättningen, och därför ber jag, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr Björnsson: Herr talman! Jag har ingen förutsättning att bilda mig ett eget omdöme om den insats, som doktor Rolf på sin tid gjort såsom forskare eller som gjorts av den naturvetenskapliga förening, vars verksamhet Rolf på sin tid på egen bekostnad upprätthöll. Jag har aldrig träffat doktor Rolf eller lärt känna honom personligen, icke heller stått i förbindelse med någon honom närstående, i varje fall icke i detta sammanhang, utan jag har mina väsentliga upplysningar — om jag bortser från vissa tidningsmeddelanden — i den sak det här gäller från utskottets utlåtande.

Detta utlåtande visar, att vetenskapsakademien har uppskattat doktor Rolfs verksamhet så högt, att den har funnit det riktigt att fortsätta verksamheten. Bättre bevis för att denna verksamhet haft en viktig uppgift att fylla tyckes man knappast behöva. Vetenskapsakademien har också vitsordat, att doktor Rolf personligen gjort dessa utbetalningar. Under sådana förhållanden tycker jag inte att man bör tillmäta de principiella betänkligheter, som ha varit vägledande för statskontoret, Kungl. Maj:t och jordbruksutskottet, alltför högt värde. Jag förstår inte, varför vi skulle behöva vara rädda för några konsekvenser i detta fall. Jag tror, att Sveriges riksdag gör klokt i att honorera en insats sådan som den doktor Rolf har gjort i en oegennyttig forskarverksamhet, en forskarverksamhet som haft till syfte att lära oss bättre känna de

Ang. viss ersättning till förste statsmeteorologen B. Rolfs dödsbo. (Forts.)
 förhållanden, under vilka vi själva och särskilt våra landsmän i norr leva. Svenska staten gör mycket stora uppoffringar, då det gäller lösandet av vetenskapliga uppgifter, som ligga oss långt mera fjärran, t. ex. i Ostasien eller var det kan vara — detta icke sagt för att på minsta sätt klandra sådana anslag — men jag tycker, att när man kunnat vara glädjande generös i sådana fall, bör man ha dubbel anledning att vara åtminstone så generös, att man honorerar direkta utlägg av en svensk forskare i ett sådant fall som det här gäller. Jag hoppas, att Sveriges riksdag skall bevilja detta anslag som en honnör för en oegennyttig insats till utforskandet av vårt lands geografi.

Herr talman! Jag instämmer med reservanterna och ber att få yrka bifall till reservationen.

I detta anförande instämde herrar *Öman, Gustaf Björkman, Elof Andersson, Hagberth, Anderberg* och *Englund*.

Herr **Sederholm**: Jag har icke mycket att tillägga i själva sakfrågan. Jag vill endast för kammaren deklarerera, att jag inom utskottet biträtt den mening, som blivit framförd av reservanterna. Jag har dock icke blivit antecknad såsom reservant, men vill begagna detta tillfälle att deklarerera, att jag med instämmande i de senaste två talarnas yttranden ber att få yrka bifall till reservationen.

Efter härmed slutad överläggning gjordes i enlighet med de därunder förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till vad utskottet i det under behandling varande utlåtandet hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarades den senare propositionen vara med övervägande ja besvarad.

Föredrogos ånyo jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 21, i anledning av väckt motion om anslag till prisbelöning av uppfinnare av maskiner och redskap för jordbrukets och fiskets främjande;

nr 22, i anledning av väckta motioner om anslag till stödjande av hästaveln inom Norrbottens län;

nr 23, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående befrielse från viss betalningsskyldighet på grund av statsbidrag till ett sänkningsföretag av sjön Suolojaure i Arvidsjaurs socken av Norrbottens län; samt

nr 24, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare statsunderstöd till ett torrlägningsföretag inom Millesviks och Eskilsäters socknar av Värmlands län.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Om ändrade
bestämmelser
rörande
andrakam-
marval.

Föredrogos ånyo konstitutionsutskottets utlåtande nr 5, i anledning av väckt motion angående ändring av gällande bestämmelser om val till riksdagens andra kammare.

I en inom andra kammaren väckt, till konstitutionsutskottet hänvisad motion, nr 156, av herr *Westman* m. fl., hade hemställts, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning avseende införande av ett rättvisare valsätt till riksdagens andra kammare med beaktande av den orättvisa, som förenandet av landsbygden med städerna och större samhällen i gemensamma valkretsar innebure för landsbygdens väljare.

Om ändrade bestämmelser rörande andrakammarval. (Forts.)

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet på anförda skäl hemställt, att förevarande motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Reservation hade anmälts av, utom andra, herr *Reuterskiöld*, som ansett, att utskottets yttrande bort hava den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte på det sätt bifalla motionen II: 156, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t, med hänvisning till vad i det av reservanten föreslagna yttrandet sagts, hemställde om utredning avseende införande av en lämpligare valkretsindelning vid val till riksdagens andra kammare med beaktande av de olägenheter, som förenandet av landsbygden med städerna och större samhällen i gemensamma valkretsar innebure för landsbygdens väljare.

Herr Reuterskiöld: Såsom reservant till detta utskottsbetänkande ber jag, herr talman, att få yrka bifall till det skrivelseförslag inom motionens ram, vari min motion utmynnar. Jag har där ganska utförligt motiverat min ståndpunkt, och jag skall nu endast be att få göra ett par anmärkningar till utskottsbetänkandet.

Det heter i utskottets betänkande, att det proportionella valsättet förutsätter stora valkretsar för att kunna verka eller för att citera »förhållandevis stora för att ett med hänsyn till partiernas storlek och rösttal rättvist resultat må kunna uppnås». Det är givetvis en sanning, men en sanning, som så ofta, med modifikation. Ju mer heterogent sammansatta valkretsarna äro, dess riktigare är satsen. Är det heterogena element, som skola representeras genom proportionellt valsätt inom valkretsen, ja då behöver den vara stor, men ju mer enhetligt sammansatt en valkrets är med hänsyn till det underlag, som skall representeras, desto mindre nödvändigt är det att den är så särskilt stor. När man blandar ihop stad och land, behövs det stora valkretsar; går man in för en uppdelning mellan stad och land, blir det en mycket mera homogen befolkning inom valkretsen, och då behöver den heller inte vara så stor.

Det andra, som jag vill påpeka, är, att vad som här säges gäller *partierna*, men litet längre fram i utlåtandet talar utskottet om *jordbruksintresset* och säger, att det är dettas tillgodoseende, som motionärerna haft till syfte. Men detta intresse torde, säger utskottet, »även inom riksdagen hava en representation, som väl motsvarar numerären av den befolkning, som är sysselsatt inom denna näringsgren». Det är också riktigt. Det är en sanning, men även den en sanning med modifikation. Förhållandet är det, att denna landsbygdsbefolkning, fäst vid jordbruksnäringen, får sin representation genom — om jag får använda uttrycket, herr talman — ett slags destillationsapparat, nämligen partierna. Nu menar jag, att detta ingalunda är någon nödvändig väg, i varje fall är det icke någon genväg, ingen rak väg, utan en omväg, som man nödgats taga, därför att man nu har det proportionella systemet att dras med. Men det hindrar ju inte, att de intressen, som här finnas, kunna få en vida fullödigare representation, om valkretsen är homogen, om den bara omfattar sådana, som ha samma utgångspunkt, även om de naturligtvis kunna tvista om olika ting. Denna partiomklädnad, som proportionalismen framkallar, är enligt mitt sätt att se av ondo. Och jag vill påpeka, att den grupp, för vilken jag har äran att vara representant inom min valkrets, aldrig någonsin velat framträda såsom ett parti. Den kallar sig helt enkelt för »bondeförbundet», och den har förmenat, att det gamla partisystemet och partiindelningen egentligen är av ondo *just för den befolkningsgrupps intressen, som denna grupp tagit till sitt syfte att försvara och taga hand om.*

Under sådana förhållanden är det ganska naturligt, att denna grupp, som inte kan inrangeras i några vanliga partier — hela dess grundåskådning är

Om ändrade bestämmelser rörande andrakammarval. (Forts.)
den borgerliga åskådningen, men icke någon borgerlig partiåskådning — därför kan handla i ena fallet så, i andra fallet så, allteftersom dess grundintressen som den anser också vara riksintressen kräva, och dessa grundintressen komma bättre att tillgodoses, om landsbygden bildar valkretsar för sig.

Jag har nu bara snuddat vid vad som är det centrala i frågan, men jag kan inte finna annat än att om en sådan uppdelning som nu närmast avses skulle kunna genomföras, skulle den leda ett stycke på väg till det slutliga mål, som jag visat på i min reservation, till vilken jag yrkar bifall.

Herr Björkman, Gustaf Adolf: Herr talman! Konstitutionsutskottets ärade ordförande har i sin reservation och i sitt anförande nu anslagit helt andra och betydligt mildare toner än som anslås i motionen, men, herr talman, det har icke i någon mån kunnat övertyga mig att gå ifrån den ståndpunkt jag har intagit med anslutning till utskottets utlåtande. Jag får säga, att ett bifall till den reservation, som utskottets ordförande nu yrkar bifall till, ju skulle föranleda, att denna motion sedermera komme inför Kungl. Maj:ts och regeringens ögon, och jag skulle beklaga om regeringen, som själv säger, att den vill arbeta i samförståndets tecken, skulle nödgas mottaga denna motion, då den skulle få se, att rent motsatta intressen göra sig gällande.

Jag antager, att kammarens ledamöter ha läst de relativt hårda orden i motionen, ord, som skulle kunna uppamma den gamla striden mellan stad och land och som innehåller verbalia, som man annars sällan ser. Jag vill bara här påpeka den suck, som först höres över att landsbygdens folk inte kan göra sig gällande i förhållande till städernas och de stora industrisamhällenas. Denna befolkningsgrupp, landsbygdens folk, skulle således icke göra sig hörd med den styrka den borde ha rättighet till! Det klagas särskilt över att »De gemensamma valkretsarna giva även stadspartiernas organisationer ökade möjligheter att fatta fast fot på landsbygden samt skaffa sig filialföreningar, som kunna dirigeras av stadsintresset». Sålunda skulle, säges det, de blandade valkretsarna underlätta strävandena från dessa partiernas sida att splittra landsbygdsfolket och utnyttja dess röster för sina syften.

Man tycker sig höra toner, som alldeles strida emot de intressen vi alla borde ha, nämligen att söka se på saker och ting, icke ur den ena eller andra kategorisynpunkten, utan se dem med riksglasögon, så att säga, men det är en synvinkel, som icke anlägges i denna motion, utan vad som där säges verkar mera som stridssignaler.

Nu vill man försöka att få en förbättring, säger man, i dessa landsbygdens svåra förhållanden; och det skulle ske därigenom, att man söker få fram en annan indelning av valkretsarna, som skulle göra, att landsbygdens folk finge sina intressen bättre tillgodosedda. När det kommer fram en sådan motion, är det ju givet, att man skulle vilja däri ha någon utredning om hur förhållandena nu äro och hur det skulle gestalta sig om motionens syften realiserades. Någon sådan utredning har emellertid icke förebragts i denna motion.

Under diskussionen i utskottet framlades emellertid en del statistiska uppgifter, vilka visade det oberättigade i att klaga över de orättvisor den jordbrukande befolkningen vore utsatt för. Alla sympatisera vi med lantbefolkningen, men man kan inte säga, att den proportionellt, vare sig om man tänker på förhållandena inom de olika valkretsarna eller tänker sig jordbrukarbefolkningen såsom en korporativ del av landet i sin helhet, är missgynnad.

Jag skall, herr talman, be att, då motionärerna så starkt framhålla orättvisorna i valhänseende mot landsbygdens folk, få lämna några få siffror för att visa, hur nu landsbygdens intressen kunna tillgodoses i andra kammaren. Vi gjorde i utskottet en liten undersökning och konstaterade, att antalet lantbru-

Om ändrade bestämmelser rörande andrakammarval. (Forts.)

kare jämte småbrukare och lantarbetare för närvarande där uppgick till 92, men till samma intressesfär kunde man även räkna representanter från andra yrkeskategorier, t. ex. ombudsmän och redaktörer. På så sätt skulle detta antal av 92 ökas, så att man kom upp till en ännu större del av kammarens ledamotsantal. Vi kunna emellertid gå ut ifrån siffran 92. Ser man så efter, hur många ledamöter som utses från länsvalkretsarna, finner man, att 126 andrakammarledamöter äro skrivna på landsbygden, medan blott 66 höra hemma i städerna. Lägga vi så till antalet ledamöter från de rena stadsvalkretsarna, komma vi upp till 104 i stad skrivna ledamöter mot 126 från landsbygden.

Nu vilja motionärerna ha en uppdelning av de blandade valkretsarna, så att det skulle bli särskilda landsbygdsvalkretsar och särskilda valkretsar för städer och stora samhällen. Här har man emellertid inte angivit, vad man menar med stora samhällen.

Utskottets ärade ordförande har i sin reservation i någon mån ytterligare och ur annan synpunkt berört denna fråga, och jag skall därför be att få komma med några siffror ur Sveriges officiella statistik. Man gör där en uppdelning av icke stadskommuner i en grupp A, omfattande kommuner, där befolkningen till minst 75 procent är att hänföra till jordbrukare, vidare en grupp B, bestående av kommuner med mellan 50—75 procent jordbrukare, och en grupp C, kommuner med mindre än 50 procent jordbrukare och för övrigt s. k. agglomererad befolkning, d. v. s. sådana, som bo i tätbebyggda samhällen, och slutligen en grupp D, omfattande kommuner, där minst två tredjedelar utgöra agglomererad befolkning. Läger man då ihop antalet personer, som bo i städerna och i dessa två senare kategorier av kommuner, där alltså antalet jordbrukare är ganska litet, får man en befolkningssiffra av 3.5 miljoner, medan den rena landsbygden skulle omfatta 2,600,000. Med utgångspunkt från dessa siffror och vid en fullkomligt proportionell fördelning av mandaten i förhållande till dem, skulle på de rena landsbygdskommunerna komma 96 representanter, medan städerna och kommunerna med agglomererad befolkning skulle erhålla 134. Det blir alltså ungefär samma proportionsantal som jag nyss nämnde. Man får således ungefär samma tal efter den ena och andra beräkningsmetoden.

Nu kan man också särskilt till belysning av reservationen gå en annan väg och se efter, hur stor jordbruksbefolkningen procentuellt är. Det finns ju statistik däröver, och av denna kan man finna, att jordbruksbefolkningen utgör inemot 40 procent av hela våra befolkning. Ja, det skulle således innebära, att jordbrukarna borde ha ungefär 90 representanter, om man betraktade jordbruksbefolkningen som en korporativ grupp vid sidan av andra befolkningsgrupper.

Men nu är det väl icke aktuellt att dela upp folket i särskilda korporativa delar. Den korporativa idén är väl knappast aktuell, när det gäller andra kammaren. Den har varit en del av förstakammarproblemet, och det är alltså i det sammanhanget, som man får taga upp denna fråga.

Jag vill därför nu icke särskilt ingå på den av ordföranden i konstitutionsutskottet angivna destillationsapparaten, varigenom rättvisan för landsbygden skulle kristalliseras fram, utan som denna motion har lagts upp och som utskottet, med undantag av den ärade ordföranden och två ledamöter, vilka avgivit blanka reservationer, har lagt upp det hela, ber jag, herr talman, att som min mening få uttala, att det finns icke någon anledning att på något sätt söka särskilja de olika befolkningsgrupperna, utan vi böra i stället såsom valmän till andra kammaren alla försöka hävda riksintresset.

Jag yrkar således, herr talman, bifall till utskottets hemställan.

Om ändrade bestämmelser rörande andrakammarval. (Forts.)

Herr **Källman**: Utskottet är ju i stort sett enigt. Det är endast en reservation, som gör ett yrkande med ett skrivelseförslag. Några ytterligare skäl för utskottets ståndpunkt borde därför knappast behöva anföras, men att jag begärt ordet, beror därpå, att jag med kännedom om speciellt Stockholms län vill framhålla det fullkomligt omöjliga i att göra en sådan uppdelning i stads- och landsbygdsvalkretsar, som i motionen ifrågasatts.

Jag har roat mig med att titta på länets befolkningssiffror, och när motionen rör sig med begreppet »större samhällen», vill jag nämna, att stadsbefolkningen i Stockholms län utgör cirka 52,000 människor mot en landsbygdsbefolkning av i runt tal 221,000. Emellertid utgöres i Stockholms län befolkningens flertal av människor, som bo i större samhällen, och hur man skall uppdelade dessa, blir allt ett problem, som jag inte förstår, hur det skall kunna lösas.

För övrigt undrar jag, vad det skall tjäna till att börja ta upp den gamla striden mellan stad och land. Om man nu tar en liten stad som t. ex. Östhammar eller Öregrund, så frågar jag, varför invånarna där skola anses så märkvärdiga, att de inte skola kunna välja tillsammans med traktens övriga befolkning. Där är det egentligen ingenting, som skiljer land och stad.

Konstitutionsutskottets ärade ordförande har kommit med en nyhet, nämligen att hans parti inte är något parti utan en grupp, och därför borde landsbygden företrädas speciellt av denna meningsriktning. Det är kanske litet svårt för andra att förstå finessen i detta, men då utskottsordföranden kanske hade svårt att hitta på något annat skäl, så fann han det lämpligt att komma med en sådan motivering.

Jag skall inte ta upp tiden vidare, utan ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Lindmark**: Herr talman! Som representant för landsbygden skall jag be att få säga några ord i denna fråga.

Den motion, som i detta betänkande behandlats, är ganska märklig. Meningen synes vara att i partipolitiken skärpa motsättningen mellan olika klasser och yrkesgrupper samt att i politiskt syfte renodla och mot varandra ställa stads- och landsbygdsintressena.

I motiveringen framhålla motionärerna, bland annat, hurusom de blandade valkretsarna, varmed menas valkretsar, som innesluta landsbygd, städer och tätare bebyggda samhällen, givit stadspartiernas organisationer ökade möjligheter att fatta fast fot på landsbygden samt skaffa sig filialföreningar, som kunna dirigeras av stadsintresset. Motionärerna klaga över, att dessa partier splittrat landsbygdsfolket och utnyttjat dess röster för sina syften.

För att råda bot på detta vilja nu motionärerna ha landet uppdelat i särskilda landsbygdsvalkretsar och i valkretsar för städer och större samhällen. Hur detta skall kunna praktiskt genomföras, är tämligen ofattbart.

Som bekant har landsbygden inom sina områden så gott som överallt industriområden och tätare bebyggda samhällen. Dessa skulle då brytas ut och sammankopplas med en stadsvalkrets. Redan frågan, om ett samhälle är sådant, att det skall hänföras till en stadsvalkrets, blir svår att avgöra. De ganska snabba växlingarna i dylika samhällens karaktär komme att medföra täta ändringar i valkretsindelningen.

För dem, som anse, att vi ha kommit hit att som goda svenskar beakta alla medborgargrupperns intressen, är tendensen i motionen icke tilltalande.

Vore förslaget genomförbart, vilket det knappast är, skulle dess genomförande skärpa motsättningen mellan olika klasser och yrkesgrupper. Sådant

Om ändrade bestämmelser rörande andrakammarval. (Forts.)

är icke önskvärt och skulle säkerligen ej heller gagna jordbruksbefolkningens intressen.

I reservationen av herr Reuterskiöld ifrågasättes de samfällda valens avskaffande — det är att märka, att det står endast i motiveringen — och införande av särskilda val för jordbruksfolket och för envar av övriga, med detta såsom väsentliga folkelement jämförliga folkgrupper, alltså ett slags återgång till den gamla ståndsrepresentationen. Reservanten medger dock, att en sådan reform icke är aktuell, och han anser även, att den inte kan genomföras inom nuvarande valsystems ram.

Utskottet har enligt min åsikt en mycket stark ställning, då det intagit den ståndpunkt det gjort, och jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Häri instämde herr *Bodin, Karl*.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter enligt de yrkanden, som därunder framkommit, gjordes propositioner, först på bifall till vad utskottet i det nu förevarande utlåtandet hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av herr Reuterskiöld vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarades den förra propositionen, vilken förnyades, vara med övervägande ja besvarad.

Vid förnyad, punktvis skedd föredragning av statsutskottets utlåtande nr 50, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förstärkning av vissa anslag under femte huvudtiteln, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogos ånyo bevillningsutskottets betänkanden:

nr 8, i anledning av väckt motion om viss ändring i förordningen angående behandlingen av till riket inkommande tobaksvaror;

nr 9, i anledning av väckt motion om utredning och förslag angående borttagande av räntegottgörelse vid restitution av utskylder m. m.; samt

nr 10, i anledning av väckt motion angående frihet från stämpel och lösen för beslut i mål om införsel.

Vad utskottet i dessa betänkanden hemställt bifölls.

Föredrogos ånyo bevillningsutskottets betänkande nr 11, i anledning av väckt motion om frihandel mellan Nordens stater. *Om frihandel mellan Nordens stater.*

I en inom första kammaren väckt, till bevillningsutskottet hänvisad motion, nr 215, hade herr *Lindhagen* hemställt, att riksdagen — till främjande av det ekonomiska samförståndet i Norden — ville anhålla att Kungl. Maj:t måtte efter samråd med Nordens övriga sju stater överväga en sammanslutning av Nordens territorier helt eller åtminstone till en början vissa delar av dem till ett frihandelsområde eller något, som närmade sig en sådan konstellation.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet på återropade grunder hemställt, att motionen I: 215 av herr *Lindhagen*, om frihandel mellan Nordens stater, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Herr Lindhagen: Jag skall till att börja med be att få anmärka, att i motionen yrkats, att den måtte remitteras till utrikesutskottet, ty de andra nordiska staterna äro ju främmande stater, och då det gäller samförstånd med dem, borde väl frågan ha gått till utrikesutskottet. Det har inte bevillnings-

Om frihandel mellan Nordens stater. (Forts.)

utskottet tagit någon hänsyn till och inte heller, såsom då i varje fall borde ha skett, föreslagit ett sammansatt bevillnings- och utrikesutskott.

Det stadgas nämligen i riksdagsordningen, att »frågor, som angå rikets förhållande till främmande makter och ej tillhöra annat utskotts behandling», skola hänvisas till utrikesutskottet. När vi nu såsom det sista landet i Europa efter en halv generations bemödanden fått ett utrikesutskott, är det väl av vikt, att även utrikesutskottet får sig tilldelade sina behöriga ärenden i likhet med utrikesutskotten i andra länder. Men det kommer nog också att taga en halv generation, innan vi kunna i vår saktæ lunk här uppe i den kalla Norden komma fram till ett så självfallet resultat.

Jag väckte i år en motion om att den stora stötestenen, uttrycket »och ej tillhöra annat utskotts behandling», skulle tagas bort, men det bifölls inte av riksdagen. Emellertid inträffade, att utskottets ordförande, Undén, förklarade, att utskottets dagordning enligt författningen inte var tillfredsställande. Men han gjorde i alla fall intet yrkande om någon ändring eller gav något eget uppslag, utan han lät utlåtandet passera, för att saken skulle genom praxis så småningom tillrättaläggas, d. v. s. efter en halv generation, förmodligen.

Nu kan man också säga, att när utrikesutskottet skall ha alla »frågor, som angå rikets förhållande till främmande makter och ej tillhöra annat utskotts behandling», så är det väl alldeles klart, att även om det här är ett sådant ärende, som förr har handlagts av bevillningsutskottet, får dock bevillningsutskottet besinna, att det nu finns ett annat utskott, som just sådana här frågor tillhöra. Då måste man fråga sig, vilket utskott det mest tillhör, och då är det klart, att det tillhör utrikesutskottet mest och inte bevillningsutskottet.

Att motionen gått till bevillningsutskottet är nu, herr talman, ingenting att göra åt. Jag har dock velat påpeka detta för att betona, att det nya utrikesutskottet måste få sig tillsända alla de frågor, som rätteligen höra till detsamma. Det skulle vara intressant, om t. ex. herr Hammarskjöld eller andra medlemmar av utrikesutskottet hade något intresse för denna sin egen angelägenhet.

Vad nu den föreliggande frågan angår, är det ett inslag i tidens lösen, att vi här uppe i Norden skola skydda oss inför stormakternas världsordning genom att söka nå ett vidgat samförstånd mellan oss själva. Den fråga, som då är den främsta för oss i det nuvarande utrikespolitiska läget, är, såsom allmänt framhålles, att undgå att indragas i en väpnad konflikt i världen. Det intressera vi oss särskilt för på olika sätt, men mest genom upprustning, och någon annan utväg har knappast förelegat, varför det nu är en allmän tävlan också i att skaffa bombfria valv över allt på hotade ställen. Det är emellertid för litet enligt en mängd människors uppfattning här i landet. Det fordras också, att vi intressera oss för den internationella rättsordningens förutsättningar och tillblivelse, så att världen kan befrias en gång från de olyckor, som nu vila över densamma, och enligt mångas uppfattning bör det också vara en Nordens uppgift i världen.

Nu är det av intresse, innan man ingår på denna visserligen inte obetydliga detalj, som i denna motion har påpekats, att försöka efterforska, vad svenska regeringen har för inställning till utrikespolitiken för Sveriges räkning i den nuvarande brydsamma situationen. Vi ha ju riksdagsordningens § 56, som är särskilt tillkommen för att bereda regeringen tillfälle att i samråd med riksdagen göra riksdagen underkunnig om regeringens uppfattning av situationen. Det har nu allt mera kommit ur bruk. Regeringen håller sina fördrag i dessa frågor ute i landsbygden, senast inför föreningen Laboremus i Uppsala, men den svenska riksdagen får aldrig veta någonting för närvarande om regeringens ställning eller ens om dess bryderier, som den ju kunde tala om då den andra statsmakten delar omsorgen med den i detta fall. Jag vet inte,

Om frihandel mellan Nordens stater. (Forts.)

varför regeringen hyser denna rädsla för riksdagens meddelaktighet även i utrikespolitiken, som nu har kämpat sig fram så småningom under stor vedermoda visserligen, och jag vet inte, om det är en tendens att följa med tidens strävanden till diktaturväldets upprättande här och var.

Nu förmodar jag, att regeringen tycker, att dessa frågor är riksdagen så litet inne i — dess enskilda medlemmar i varje händelse — att det inte är värt att i förskott söka bereda både riksdagen och regeringen bryderier med frågor, som inte ens regeringen ännu har hunnit smälta. Om detta senare är förhållandet, då är ju regeringens undvikande av sammanträffande med riksdagen i viss mån förklarligt. Jag tror, att det är så, att regeringen inte vet vad den skall inta för ståndpunkt, och då kan man inte begära, att den skall föreslå någon ståndpunkt för riksdagen.

Emellertid är det gagneligt, när vi skola här ta upp debatter om vår utrikespolitik, att få del av vad utrikesministern vid remissdebatten i andra kammaren i år intog för ståndpunkt. Det kan ju vara intressant för första kammaren att få veta vad då sades.

Sandler talade skickligt, som han alltid gör, och man läser med intresse hans framställning. Den ger dock det intrycket, att han — och det kan man förstå — inte riktigt vet, hur han vill hava det. Det var ett mycket långt anförande, som han höll, och jag skall bara göra några få utdrag. Han säger: »Det är den omständigheten, att vi i denna stund icke veta för vilket Nationernas förbund en sådan ny stadga skall vara skriven. Det gör en väldig skillnad, om det är fråga om ett förbund med praktiskt taget universalitet eller om det är fråga om ett förbund, som har de skavanker i fråga om medlemskapets omfattning, som det nuvarande folkförbundet faktiskt har.»

Hans skildring kan man sammanfatta så, att den utmynnar däri, att för närvarande är folkförbundet en ruin, och det är åtminstone ganska vägledande även för oss, att vår regering har den uppfattningen och att vi inte kunna hoppas på någonting med dessa gamla statuter, utan att det tydligen måste bli en omläggning både till idéer och organisation av denna församling.

Av detta yttrande kan man i alla fall bli nedstämd, därför att man kan i denna stund inte veta, för *vilket* Nationernas förbund man skall stifta någonting. Men för att man skall veta detta, böra väl de, som ha ledningen om hand för varje land, först skaffa sig en egen uppfattning om, hur man vill omorganisera folkförbundet, och då borde man åtminstone få veta, vad vår utrikespolitiks ledare kommit till för resultat i detta avseende; ty utan att man i varje land kommer till något resultat därvidlag, kan det aldrig bli någonting av det kommande uppbyggandet av en förnuftigare ordning.

Sedan betonade Sandler, »att Sveriges uppgift såsom medlem av folkförbundet är att vidmakthålla en åt alla håll oberoende politik». Det tycker jag är lugnande, och jag tror, att kammarens alla ledamöter kunna instämma i att vi böra föra en sådan politik. Vårt beroende är dock i alla fall stort på grund av att så mycket hänger ihop. Principiellt måste vi dock söka hålla oss utanför stormakternas vanskligheter.

Sandler fortsatte så: »Det är min uppfattning, att man med en sådan politik också skapar den bästa och tryggaste grundvalen för vårt lands självständighet. Vi hava i det avseendet för övrigt förmånen att kunna samverka med ett antal andra mindre stater uti samma belägenhet som vår.» Därmed äro vi inne på de nordiska samförståndsfrågorna. Så fortsätter Sandler med några ord, som jag tycker äro särdeles förståndiga: »Man skall icke låta förläda sig att tro, att allt blir gott i världen bara man utfärdar den parollen, att nu skola alla demokratier hålla ihop mot diktaturerna, och utbreder föreställningen om någon ödesbestämd framtida sammandrabbning mellan alla

Om frihandel mellan Nordens stater. (Forts.)

demokratier å ena sidan och alla diktaturer å andra sidan på den här planeten.»

»Därför vill åtminstone icke jag medverka till att utbreda den tron. Jag vill i det sammanhanget också säga, att åtskilliga av de uppmuntringsrop, som man får höra till de stora demokratierna, icke mycket tilltala mig. Jag tror icke, att det är någonting för oss svenskar att följa den parollen, att vi skola slåss till sista engelsman. För min del har jag icke mycken respekt för hjältemodet uti en sådan politik. Jag tar hellre av mig hatten för den, som menar, att vi skola slåss till sista svensk var gång man ser, att våldet genombryter den internationella rättsordningen.»

Det där ordet »slåss» kommer igen. Det tyder ju nästan på, att man bara skall lita till militära försvarsmedel och icke till någonting annat överhuvud taget. Men Sandler är inte med om det heller, ty han fortsätter: »Men det är med en varm önskan att det heroiska oförnuft, som talar så, aldrig skall betros med ansvaret för detta lands öden.»

Sandler fortsätter: »Våra uppgifter äro och måste vara begränsade», och nu nalkas vi allt mera pudelns kärna, som man kallar det. — »De måste vara begränsade med hänsyn till våra resurser och förankrade i vårt folks fasta och djupa vilja att såvitt överhuvud taget kan vara möjligt undgå att indragas i en väpnad konflikt. Dessa våra närmaste uppgifter ligga här i Norden.»

Då är väl frågan, om vi skola slåss, icke engelskt och icke svenskt, utan om vi skola slåss »nordiskt», och det tycker jag, att han mera lutar åt, fast han icke säger det. Vi skulle alltså slåss nordiskt. Det är åtminstone för litet för mig och en mängd andra människor i landet. »Men vi böra vara djupt medvetna om», säger ministern, »att våra närmaste uppgifter ligga dock här: här i Norden. Därför menar jag också, att för vårt lands framtid och för hela den region, som vi tillhöra, är större vikt att tillmäta det nordiska beredskapsarbete, som sedan flera år pågår i de nordiska länderna, än det arbete, som vi hava att utföra i Genève för att tydliggöra omfattningen av våra förpliktelser uti den nuvarande folkförbundsorganisationen. Jag tillmäter personligen detta reella arbete, som är igångsatt i de nordiska länderna, den större vikten härvidlag. Jag tillåter mig hysa den förvissningen, att med det skall skapas ökad styrka åt alla de nordiska länderna för att kunna åt denna region av världen trygga okränkt fred och fullt nationellt oberoende.»

Det är klart, att genom många krafters sammanslutning för ett visst mål vinner man i styrka för målets uppnående. Genom denna slutsats, med vilken Sandler avslutade sitt anförande, har han tagit avstånd från att vi skola vidga vår uppgift till att gå ut i världen för att skapa en begynnande opinion för en internationell rättsordnings uppbyggande på det sättet, att den leder till en varaktig fred. D. v. s. vi skulle inte handla som nu: försöka avskaffa krig och rustningar med bibehållande av deras djupliggande orsaker, vilka vi inte våga nalkas i vårt vankelmod eller vår obetydlighet eller vad det nu kan vara. Men där »två eller tre äro församlade i sanningens makt, där är sanningen mitt ibland dem».

Då övergår jag således till våra uppgifter i Norden, kring vilka också Sandler fylkat sig, ehuru icke kring det, som jag också tillåtit mig motionera om och som för närvarande föreligger till behandling i utrikesutskottet. Nämligen att därtill också skall läggas vår kallelse att gå ut i världen och förklara — konciliant, men ändå så, att man förstår oss. Detta Nordens skyddande mot att komma in i några större konflikter för framtiden och för att gagna hela världen förutsätter, att den internationella rättsordningen ingalunda är ett begrepp, som överlevat sig självt, utan som nu mer än någonsin står krävande och poekande vid horisonterna.

Om frihandel mellan Nordens stater. (Forts.)

Jag har använt uttrycket »Nordens åtta stater», ty jag menar, att till Norden höra icke blott Sverige, Norge, Danmark, Island och Finland, utan också Estland, Lettland och Litauen av en mängd skäl. Deras frihet och förmåga att hålla sig utom konflikter är också en betingelse för våra möjligheter. För den åsikten har jag arbetat icke utan framgång även i riksdagen, som delvis visat sympati för en sådan uppfattning under de gångna åren, alltifrån 1920.

Nu har ju föreningen Norden närmast övertagit det nordiska samarbetets propaganda. Den uppger, att det är på de sociala, ekonomiska och kulturella områdena, som Norden skall verka. Således är det knappast fråga om någon rättsordnings tillblivelse för hela världen där heller.

Det ekonomiska nordiska samarbetet är berört i *den föreliggande av mig väckta motionen*, till vilken jag nu kommer fram. Det har varit en aktuell fråga, så länge man talat om ett Norden. Jag vill fästa uppmärksamheten på, då vi nu komma in på motionens yrkande om frihandel mellan de nordiska länderna, att Osloententen har försökt att snudda vid den nordiska tullpolitiken. Den har lett till, att Osloententens stater icke skulle höja tullarna sinsemellan utan att underrätta grannarna om saken och spörja, om de hade någonting emot det. Så har också skett, men det har inte hindrat grannarna att i alla fall höja sina tullar. Det sades här i kammaren, då Osloententen skulle godtagas av kammaren, att det i själva verket var en obetydlig sak »en lilleputtkonvention», »berget, som födde en rätta». Särskilt Trygger förde detta tal, men även andra. Det har också besannats. Även Sandler medgav en gång i Göteborg att ententens resultat var obetydligt. Den välvilliga samvaron, som håller vid makt ett ömsesidigt välvilligt tänkesätt, var den förnämligaste vinsten.

Det begrepp »Norden», i dess vidsträcktare bemärkelse, som jag talar om, i vilket som sagt ingå Estland, Lettland och Litauen — en ost- och västbaltisk entente — blir nog en starkare entente än Osloententen, som omfattar även Holland och Belgien, två stora kolonialmakter. Det har också medfört olika sinnesstämningar på grund av skilda intressen. Detta har också lett till att Holland med sina stora kolonier tog sig för att göra en trevare för att kunna få ett bifall på förhand från de nordiska staterna till ett godkännande av det italienska kejsardömet över Abessinien. Men detta ville man ha betänketid till. Nu har emellertid Holland ensamt tagit detta steg, ty det är ju ett livsintresse för Hollands kolonialvälde att uppehålla den där traditionen, att det går för sig att ett vitt folk i Europa behärskar ett färgat folk. Nu har också Belgien förklarat, att det är färdigt att godtaga erövringen av Abessinien. Jag förmodar, att hur det nu utvecklar sig, blir väl också Norden nödgat till detta på grund av att den ena makten efter den andra gör det — jag vet det ju inte, men jag föreställer mig, att det blir på det sättet.

Nu har det emellertid tillsatts en kommitté eller snarare ett kommittéväsande just för att upptaga den paroll, som herr Sandler har tagit hand om och som även föreningen Norden tagit hand om, nämligen att organisera det ekonomiska samförståndet. Det kulturella kommer mera av sig självt — det innebär besök av olika korporationer, av ungdomar, som fara till varandra och sjunga, av vetenskapsmän från de olika länderna, som ha gemensamma sammanträden o. s. v., allt i sitt slag mycket viktigt. Men det ekonomiska är ju i alla fall det, som vi mest kretsas omkring, och därför har det genom samförstånd mellan Sverige, Danmark, Norge, Finland och Island beslutats, att det skall tagas upp ett samförstånd så till vida, att varje land skall för sin del inrätta en kommitté. Sådana ha också tillsatts under hösten 1934. Deras uppgift skulle vara att befordra samarbetet mellan Nordens länder på det

Om frihandel mellan Nordens stater. (Forts.)
ekonomiska och handelspolitiska området, varvid dels skulle beaktas möjligheterna för ett intensifierande av de nordiska ländernas inbördes varuutbyte, dels undersökas förutsättningarna för åstadkommande av ett intimare samarbete mellan länderna i och för bevakande av deras allmänna handelspolitiska intressen.

Dessa kommittéer arbeta var för sig, och redan detta är ju en omständighet som är ägnad att göra samarbetet så kort som möjligt. Ty vad som behövs för ett sådant samarbete är, att man från början, såsom det har skett beträffande andra skandinaviska frågor, t. ex. civillagstiftningen, förfår så, att en *gemensam* kommitté börjar och avslutar arbetet, ehuru gärna delegerade från de olika länderna höra sig för om stämningen i det egna landet mellan de gemensamma överläggningarna. Här skall man emellertid arbeta var för sig. Följaktligen har det också tillsatts särskilda svenska delegerade, vilka fått en särskild instruktion. Och vari består då denna instruktion för det ekonomiska samarbetet? Jo, utrikesminister Sandler yttrar i denna instruktion bl. a.: »Jag har icke ansett det önskvärt eller lämpligt att på detta stadium närmare avgränsa delegationens arbetsuppgifter. Såsom allmän riktlinje för delegationen bör gälla, att dess arbete, vilket torde fullgöras under nära samråd med motsvarande delegationer i övriga nordiska länder, bör inriktas såväl på möjligheterna att befästa och utveckla det mellannordiska varuutbytet och de nordiska ekonomiska förbindelserna i övrigt som på en fortskridande koordination av de nordiska ländernas ekonomiska politik utåt.»

Det är således icke något grepp på någon viss praktisk uppgift, utan det är fråga om något sysslande i allmänhet. De, som sitta där, få väl hitta på någonting.

Så yttrar Sandler vidare: »Delegationen skall icke göra till sin uppgift att företaga vidlyftiga utredningar om förutsättningarna för ekonomiskt samarbete i Norden utan omedelbart gripa sig an med de praktiska problem, stora som små, vilka hänvisas till den av regeringen, väckas från enskilt håll eller framkomma under delegationens eget arbete.»

Någon framställning från riksdagens sida i de olika länderna tar man sålunda inte med i beräkningen, utan det skall ske från regeringen, från enskilt håll eller från delegationen själv. Nu är ju jag ett sådant där »enskilt håll», och då jag vänder mig till den svenska riksdagen, har jag därmed funnit en väg att genom ett riksdagens yttrande med mera fattbara konturer få stöd för ett allvarigare arbete på det här området. Ja, jag har ju inte hoppats att få det, men den formen får därför inte försummas.

Men så heter det i fortsättningen av denna instruktion: »Närmare direktiv huru delegationens arbete bör ordnas torde ej böra komma i fråga.» Ja, nu tror jag, som jag alltid trott, att om man i sådana frågor som dessa skall vinna någonting, så måste man gå till grunden med tingen. »Att vårdslösa roten», har det sagts i historien många gånger och även här, »och ändå vårda grenarna, det är omöjligt.» Det här är ett arbete med grenarna, men ett vårdslösande av själva roten, d. v. s. direktiven för att någonting ordentligt skall kunna komma till stånd. Och det visar sig av föregående bemödanden och av Osloententens bemödanden, att man icke kommer långt, när det gäller att på det tullpolitiska området söka knäpa sig fram till något samarbete, som har en verklig betydelse. Det enda sättet är att få till stånd ett större frihandelsområde. Här råder ju frihandel inom stormakter med ofantliga arealer, och då kunde man väl inom Nordens areal också kosta på sig, om man nämligen vill göra ett verkligt framsteg, att söka skapa ett frihandelsområde för denna större areal.

Det finns dock ett hinder i vägen, i det att gränserna de olika nationerna

Om frihandel mellan Nordens stater. (Forts.)

emellan utgöra en svårighet, när det gäller att fördela tullinkomsterna, och det är kanske det största hindret som måste övervinnas.

Det bildades för åtskilliga år sedan en nordisk förening för att skapa frihandel mellan de nordiska länderna. I den var jag medlem, och även minister Procopé från Finland. Föreningen utlocknade emellertid på grund av svårigheterna. Estland och Lettland ha en lång tid arbetat på att få en tullunion till stånd. Jag vet inte, om de till sist kommit överens, men ännu 1934, då jag var på besök i dessa länder, förklarades, att man vore utledsen att inte kunna komma till något resultat. Nyligen höll minister Procopé ett föredrag i radio här i Stockholm för det ekonomiska samarbetet. Det gick ut på bemödanden att samla Nordens trävaruindustri för att tillkämpa sig gemensamt gynnsam konkurrens på utrikesmarknaden i övrigt. Jag träffade honom efter radioanförelset, och då framkastade han till mig: »Vi måste nog i alla fall komma tillbaka till vår gamla kärlek — den nordiska frihandeln i hela dess vidd.»

Nu förklarar utskottet, att av motionen synes framgå, att »motionären närmast ifrågasatt införande av ett frihandelsområde innefattande Nordens stater men att han, därest detta ej ginge att genomföra, önskade, att andra åtgärder vidtoges till främjande av nordisk samverkan på det tullpolitiska området». Så har motionären inte uttryckt sig, utan jag har sagt, såsom utskottet i början av utlåtandet ordentligt återgivit, att Kungl. Maj:t »måtte efter samråd med Nordens övriga sju stater överväga en sammanslutning av Nordens territorier helt eller åtminstone till en början vissa delar av dem till ett frihandelsområde eller något, som närmar sig en sådan konstellation».

Vidare åberopar utskottet de ovan omtalade delegationernas verksamhet, vilken enligt utskottets uppfattning är ägnad att »i viss mån» tillgodose motionärens syftemål — alltså inte i hela dess vidd, inte hela Norden såsom ett frihandelsområde. Vad man menar med »i viss mån», det vet jag inte. Det kan vara både det ena och det andra; tystnaden inför motionens yrkande, varom utskottet skulle yttra sig, skvallrar om, att utskottet velat komma ifrån huvudsaken.

Så kommer utskottets välvilliga motivering. »Dessa delegationer», heter det, »ha erhållit i uppdrag att i samråd med varandra undersöka de olika utvägar, vilka må stå till buds för ett främjande av samgåendet såväl på det tullpolitiska som på andra handelspolitiska och ekonomiska områden. Utskottet, som är övertygat om att ifrågavarande delegationer i sitt arbete uppmärksamma de möjligheter, som i förevarande hänseende må erbjuda sig, ävensom att Kungl. Maj:t har sin uppmärksamhet riktad på dessa frågor, anser skäl icke föreligga för riksdagen att hos Kungl. Maj:t göra framställning om ytterligare åtgärder till främjande av det ekonomiska samarbetet mellan de nordiska staterna.»

Hur kan utskottet vara övertygat om en sak, som man kan vara ganska säker om att de överhuvud taget icke komma att sysselsätta sig med? Då utskottet inte ens vägat i motiveringen på något sätt omnämna detta som någonting, som borde övervägas, så vågar jag vara övertygad om att utskottets utlåtande i denna del icke kan tagas på allvar. Det kommer inte att ske, så vida man inte tar hänsyn till att frågan i alla fall varit före i riksdagen och därför skriver ett stycke om det någonstans. Annars kommer det aldrig upp. Det fann jag också av Procopés föredrag, som helt och hållet förbigick denna sak, som dock var en hjärtesak för honom.

Jag menar således, herr talman, att ett sådant här samarbete måste mera vara byggt på ett sinnelag. Det är självklara saker, och man har under alla tider förstått, att dit måste man sträva, om man vill vinna någonting. Det kan man aldrig göra genom några utredningar om något arkanum, som skall un-

Om frihandel mellan Nordens stater. (Forts.)
dersökas och petas på av så kallade sakkunniga, som inte ens fått en ordentlig instruktion om vad de skola sysselsätta sig med.

Herr talman! Då jag förstår och av egen erfarenhet vet, att ekonomiskt samarbete mellan länderna icke slår i spann utan att man ser det i stort och gör det till en verkligt samlad makt med ett gemensamt frihandelsområde, har jag såsom ett inlägg i den nordiska diskussionen ansett, att det bör från något forum framhållas, att detta är en synpunkt, som nu över allt försummas, men som inte får försummas, i fall man skall komma till något resultat. Jag förstår ju, herr talman, att emot ett enhälligt utskott och landets likgiltighet för annat än upprustning kan jag inte komma någon vart.

Det har också i dag till oss utdelats ett utlåtande från andra lagutskottet i anledning av en av mig väckt motion om återupptagande av den skandinaviska civillagstiftningen och nu tillämpa den även på jordabalken, vilket blivit aktuellt genom att hyreslagstiftningen kommit upp och varit föremål för begrundande i alla de fyra nordiska länderna. Det har icke heller föranlett någon åtgärd på skäl, som återfinnas i betänkandet. — Jag har tagit upp detta här bara för att få ett bevis på hur den nuvarande skandinaviska epoken tar sig ut i tillämpningen.

Ja, herr talman, vi svenskar ha så litet intresse till övers för en utrikespolitik, som går ut på annat än upprustning. — Man förstår då, att kammarens ledamöter inte kunna vara intresserade för en så främmande sak som denna. Jag tror, att allt tal om nordisk samling i vår tid till skillnad från sekelskiftet, då det var mer hjärtelag för nordiskt brödralag och inte bara »utredningslag», är en skönmålning av vår nedsjunkna tid, mera ett maktlöst sken, ett fladder på ytan, som i alla grundläggande samförståndsfrågor kommer att rinna ut i ökensanden.

Jag yrkar opinionsvis, herr talman, bifall till motionen.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, yttrade herr talmannen, att i avseende på det nu ifrågavarande utlåtandet endast yrkats, av herr *Lindhagen*, att kammaren skulle bifalla den i ämnet väckta motionen.

Därefter gjordes propositioner, först på bifall till vad utskottet i förevarande betänkande hemställt samt vidare enligt herr Lindhagens yrkande; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Vid förnyad föredragning av bevillningsutskottets betänkande nr 12, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse av 8 § 1 mom. tulltaxeförordningen den 4 oktober 1929 (nr 316), bifölls vad utskottet i detta betänkande hemställt.

Föredrogos ånyo första lagutskottets utlåtanden:

nr 17, i anledning av väckta motioner angående ändring av 17 kap. 4 § handelsbalken m. m.; och

nr 18, i anledning av väckt motion angående viss ändring i lagen om ekonomiska föreningar.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Vid ånyo skedd föredragning av andra lagutskottets utlåtande nr 18, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordningar om olycksfalls- och yrkessjukdomsersättning åt tvångsarbetare och fångar m. fl., bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 19, i anledning av väckt motion angående rätten till uttagande av övertidsarbete enligt lagen den 16 maj 1930 om arbetstidens begränsning.

Ang. rätten till övertidsarbete enligt arbetstidslagen.

I en inom andra kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 70, vilken behandlats av andra lagutskottet, hade herrar *Ericsson* i Kinna och *Hermansson* hemställt, att riksdagen ville besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om skyndsam utredning och förslag till sådan ändring av lagen den 16 maj 1930 om arbetstidens begränsning, att rätten till uttagande av övertidsarbete ytterligare begränsades.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet av angivna orsaker hemställt,

A. att riksdagen, i anledning av förevarande motion, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta utreda, under vilka förhållanden övertidsarbete uttoges enligt lagen den 16 maj 1930 om arbetstidens begränsning och huruvida jämkningar i rätten att uttaga sådant arbete kunde vara av omständigheterna påkallade, samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kunde giva anledning; ävensom

B. att förevarande motion, i den mån den icke blivit besvarad genom vad utskottet under A. hemställt, icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av herrar *Wistrand*, *Ekströmer*, *Sandström* i Härnösand och *Thorell*, vilka på anförda skäl hemställt, att motionen icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Herr Wistrand: Herr talman! Detta ärende tillhör ett mycket allvarligt och betydelsefullt och, jag vill också säga, ömtåligt område. Det rör sig om hur arbetstidslagen överhuvud taget skall kunna tillämpas ute i det praktiska livet, ty möjligheterna att i skälig utsträckning taga ut övertid äro ju av den allra största betydelse för att överhuvud taget en normalarbetsvecka skall kunna bibehållas utan de allra största skador för näringslivet och för lantbruket.

Det är också i känslan av detta, skulle jag vilja tro, som Sveriges riksdag under en lång följd av år regelbundet har avslagit de ärligen återkommande motionerna om utredning angående inskränkningar i övertiden. Det har skett så sent som år 1936 och då med en motivering, som återkommit gång på gång, nämligen att det icke förelåge någon fara beträffande uttagandet av övertidstimmarna. I den mån de skulle uttagas i större antal vore det nämligen beroende på arbetsrådets tillstånd, och den omständigheten att arbetsrådet skulle ge sitt medgivande innebure ett fullt tillräckligt socialt skydd.

Jag måste säga att det enligt min mening är någonting mycket förvånande, att utskottet kunnat komma till en annan ståndpunkt detta år och alltså begärt en utredning, låt vara att den till formen är förutsättningslös. Vad är det som har inträffat? Det har avgivits en motion i ärendet, en motion, skulle man då tro, som har grundats på synnerligen betydelsefulla utredningar eller som innebär några nya skäl. Men nej, visst inte! Hela motionen får rum på en trycksida; det är alltsammans. Man skulle då kunna tänka sig att utskottet, då det känt sig böjt för att intaga en annan ställning än det förut gjort, skulle ha underkastat saken en mycket betydelsefull och omsorgsfull utredning. Men

Ang. rätten till övertidsarbete enligt arbetstidslagen. (Forts.)

nej, så har ingalunda varit fallet. Det har icke förekommit någon utredning alls utöver det att man inhämtat några uppgifter från arbetsrådet, som i trycket finnas återgivna och som jag strax skall komma till. Motionen har icke varit utsänd på remiss. De parter, som varit närmast intresserade av saken, landsorganisationen och arbetsgivareföreningen, vilkas förhandlingar man, enligt min mening med rätta, tillmäter så mycken betydelse, ha icke varit i tillfälle att yttra sig i ärendet.

Ingen utredning från motionärerna, ingen utredning från utskottet, inga yttranden från de stora parterna på arbetsmarknaden — med det arbetet bakom sig hamnar nu utskottet i en begäran om utredning angående övertidsarbetet, som, låt vara att utredningen skall vara förutsättningslös, med hänsyn till den motion, som ligger bakom detta beslut, i alla fall icke är främmande för syftet att undersöka, huruvida icke någon minskning skall kunna ske. Jag måste säga, att detta sätt att förfara i en för hela vårt land och vårt näringsliv så betydelsefull fråga enligt min mening icke kan karakteriseras annat än som ett utslag av en stor parlamentarisk lättvindighet. Den enda utredning som finnes utgöres som nämnts av ett obetydligt siffermaterial, som inhämtas från arbetsrådet. Vad visar detta material? Det visar, att av alla de fall, där arbetsrådet har lämnat tillstånd till övertidsarbete, medgivandet i ungefär 90 % grundats på en gemensam framställning från arbetsgivare och arbetare eller också varit föregånget av vederbörande arbetares medgivande. Den som något sysslat med arbetsfrågor vet dessutom, huru ytterligt sällan det förekommer några tvister mellan arbetsgivare och arbetare i fråga om uttagande av övertidsarbete, och att — det vågar jag säga som en alldeles klar erfarenhet — där en arbetare vägrar att göra övertidsarbete, vilket han ju enligt lagstiftningen är berättigad till, heller icke uttages något övertidsarbete.

Efter att sålunda ha konstaterat i vilket skick denna fråga ligger, hur obefintlig all utredning i frågan är, och hur viktig saken är för näringslivet, skulle jag vilja säga ytterligare något. Vi hade för ungefär en vecka sedan uppe frågan om behandling av samhällsfarliga konflikter. Det yrkades då från högerhåll, att man skulle skriva till Kungl. Maj:t med begäran om en utredning om samhällsfarliga konflikter och förslag till åtgärder för att förekomma dem. Denna begäran bemöttes från annat håll här i kammaren — vilken riktning vann majoritet — med den motiveringen, att man borde avvakta resultatet av de viktiga förhandlingar mellan arbetsgivare och arbetare, som för närvarande påginge. På vårt håll ansågo vi, att här var detta skäl icke bärande, eftersom det allmänna, som ju i en samhällsfarlig konflikt representerar arbetsgivareparten, icke var företrätt vid dessa förhandlingar, och de allmänfarliga konflikterna dessutom hänförde sig till ett område, som låge så för sig bland arbetsmarknadsproblemen, att frågan om desamma kunde och till och med borde lösas oberoende av de angivna förhandlingarna, vilka icke kunde lämna något nämnvärt bidrag till detta speciella problem.

Här återigen ha vi just en fråga, som naturligt ligger inom det område, varom parterna vid dessa förhandlingar ha anledning att resonera. Ty vad ligger i själva verket närmare till hands, än att just vid dessa förhandlingar taga upp till diskussion och prövning denna fråga, vilka garantier arbetarna kunna fordra för att övertid icke tages ut i sådan utsträckning, att de bli utsatta för psykisk eller fysisk påfrestning och bliva överansträngda, och vilken säkerhet som samtidigt bibehålles åt näringslivet att få en tillämpning av arbetstidslagen möjliggjord, som icke medför skadeverkningar, som icke stå i förhållande till de olägenheter man vill undanröja? Till dessa argument har man icke velat lyssna. I förra fallet var det en fråga som enligt min mening icke hörde till förhandlingarna, men då körde man fram med dem. I detta

Ang. rätten till övertidsarbete enligt arbetstidslagen. (Forts.)

fallet är det en fråga som naturligt hör till dem; nu vill man ignorera dem. Jag måste säga, att ett mera eklatant utslag av »när jag super är det rätt»-politiken kan man knappast se.

Det framhölls vidare, när dessa förhandlingar förra gången voro föremål för debatt i denna kammare, att även om de samhällsfarliga konflikterna kanske icke egentligen kunde komma att upptagas under dem, det skulle uppstå en sådan misstämning hos den ena förhandlingsparten om statsmakterna ägnade dessa sin uppmärksamhet, att förhandlingarnas resultat därigenom skulle kunna äventyras. Jag vill fråga dem som då hävdade denna ståndpunkt: Har icke stämningen hos den *andra* parten vid dessa förhandlingar någon betydelse? Hur ser denna part på förhandlingarna, om han finner att riksdagen, utan någon som helst förberedelse, alldeles oberoende av förhandlingarna och alldeles oberoende av om överhuvud taget någon utredning ägt rum, utan att vederbörande haft tillfälle att ens yttra sig, tager upp och ifrågasätter att frågan skall göras till föremål för utredning vid sidan av dessa pågående förhandlingar? Jag kan icke förstå, att det finns någon konsekvens i den ståndpunkt, som utskottets majoritet intagit.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till den vid utskottets utlåtande fogade reservationen.

Herr Norman: Herr talman! Jag skulle haft lättare att förstå herr Wistrands starka ord, om det förhållit sig så, att utskottet hade tillstyrkt motionen. I motionen hemställes, att riksdagen ville besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om skyndsamt utredning och förslag till sådan ändring av lagen den 16 maj 1930 om arbetstidens begränsning, att rätten till uttagande av övertidsarbete ytterligare begränsades. Detta yrkande har utskottet icke ansett sig kunna tillstyrka och i stället i anledning av motionen förordat en förutsättningslös utredning angående detta spörsmål.

Reservanterna ha anfört två skäl, varför utskottets hemställan icke borde vinna riksdagens bifall, och herr Wistrand har nu ytterligare utvecklat dessa skäl. Det ena skälet är, att det icke föreligger ett sådant material, att man kan bedöma detta spörsmål såsom det borde bedömas, för att man skall kunna taga ställning till detsamma. Jag säger fortfarande, att jag förstår ett sådant resonemang, om det gällt en skrivelse direkt i motionens syfte. Men vad utskottet önskar är ju att *få* denna utredning, att få klarlagt hur det förhåller sig med uttagandet av övertidsarbete, i vad mån sociala vådor föreligga på grund av att övertidsarbete medgives i för stor utsträckning och så vidare, och att riksdagen först sedan detta utredningsmaterial föreligger skall taga ståndpunkt till frågan om en begränsning eller icke begränsning av den medgivna övertiden. Att det är ett allvarligt problem, som herr Wistrand framfört, håller jag med om, men jag anser det också allvarligt ur den synpunkt det här närmast gäller, nämligen om arbetstidslagens syfte att giva ett skydd mot överansträngning och ohälsa, framkallade av arbetstidens längd, har uppfyllts i fråga om en del grupper av arbetstagare.

Att detta är ett problem som behöver kartläggas och klarläggas framgår av att det gång på gång kommer igen på riksdagens bord. Från 1931 har det förelegat motioner alla år utom i fjol. Den kritik som herr Wistrand riktade mot andra lagutskottet för att utskottet intagit en annan ståndpunkt nu än tidigare tager jag för min del icke åt mig, ty jag har varit med om att vid föregående tillfällen inom utskottet förordat en utredning beträffande dessa förhållanden.

Beträffande det andra av de skäl, som berörde den bristande utredningen, vill jag framhålla, att inom andra lagutskottet intet annat yrkande gjordes än

Ang. rätten till overtidsarbete enligt arbetstidslagen. (Forts.)
att motionen skulle remitteras till arbetsrådet. Jag måste säga, att jag för min del tog mycket starkt intryck av de invändningar herr Wistrand gjorde, när han framhöll att arbetsrådet knappast kunde lämna några uppgifter för be-lysning av detta problem utöver dem som då förelågo.

Herr Wistrand uppehöll sig vidare vid den inkonsekvens, som från visst håll inom utskottet, och då givetvis framför allt av mig, hade visats, då det icke togs hänsyn till de överläggningar som pågå — för resten just i dessa dagar — mellan representanter för landsorganisationen och svenska arbetsgivareföreningen, fastän det togs så stor hänsyn till dessa förhandlingar, när det gällde frågan om de samhällsfarliga konflikterna. Jag kan icke vara riktigt överens med herr Wistrand, att dessa bägge fall äro likartade. Eftersom det här gäller fråga om lagbestämmelser av social skyddsnatur, förefaller det mig, som om statsmakterna ur folkhälsans synpunkt skulle ha ett mycket stort intresse att bevaka, oavsett vad som resoneras om mellan de bägge stora organisationerna. Förhandlingarna äro ju konfidentiella, och jag kan för min del icke säga något som helst om vad där förehaves, men jag har den föreställningen, att det närmast resoneras om arbetsfredens främjande och överenskommelser mellan de bägge organisationerna för att slippa lagstiftningens ingripande. När det gäller den sociala lagstiftningen överhuvud taget, förefaller det mig, som om det skulle vara ett statsintresse, oavsett vilket resonemang som föres mellan parterna, att tillgodose samhällets bästa i detta avseende.

Jag menar således, att på grund av de upprepade motioner, som väckts i denna fråga, och på grund av vad som sagts i utskottet i år, kanske icke minst av en kvinnlig ledamot som har praktisk erfarenhet från det arbetsområde, som särskilt berörs i motionen, nämligen kvinnoarbetet inom textilindustrin, och vars uppgifter gjorde ett rätt starkt intryck på utskottet, har utskottet funnit det vara av intresse för statsmakterna att få detta spörsmål undersökt, så att vi kunde få reda på i vilken utsträckning den prövningsfria overtidsarbets-tiden togs ut och överhuvud taget få en bättre inblick i dessa förhållanden, icke minst vilka eventuella sociala vådor de kunna medföra. Jag tror att vi skulle ha mycket lättare att komma överens vid ett senare tillfälle, om vi fått en sådan förutsättningslös och fyllig utredning, och det är just denna utredning som utskottet önskar skall komma till stånd. Den utredning alltså, som herr Wistrand menar att vi själva skulle ha införskaffat, bör enligt vår mening ske genom statsmakternas försorg för att man skall få ett bättre grepp på problemet. Självt kunde utskottet icke ha gjort mera på den korta tid, som stod till dess förfogande.

Jag hemställer, herr talman, om bifall till utskottets yrkande.

Herr Ekströmer: Herr talman! Även jag har reserverat mig, och eftersom jag händelsevis är arbetsgivare, kanske det finns de i kammaren som tro, att jag är inspirerad av något gammalt hjärtlöst och förstocket arbetsgi-varintresse i denna sak. Så är ingalunda förhållandet, det kan jag med gott samvete säga, ty jag förstår mycket väl, att en av förutsättningarna för en framgångsrik industriell verksamhet är att personalen är vid gott mod och vid god hälsa. I motsats till utskottet anser jag emellertid, att någon ändring i lagen icke behöver ifrågakomma för att man skall vinna vad man önskar med motionen, och att alltså icke heller någon utredning är behövlig. I arbetstidslagen står dock, att det åligger arbetsgivare att tillse, att icke arbetare genom användande till dylikt arbete, det vill säga overtidsarbete, utsättes för överansträngning och ohälsa, och längre fram, i 12 §, står också att om en arbetsgivare icke följer lagens bestämmelser gör han sig skyldig till straff, böter upp till tusen kronor vill jag minnas. Om det alltså skulle förekomma

Ang. rätten till övertidsarbete enligt arbetstidslagen. (Forts.)

några missförhållanden vid en eller annan arbetsplats — det är möjligt att så är fallet — så är det icke lagstiftningens fel, utan det är en felaktig tillämpning av den lag som finnes. Man får väl ändå icke på grund av några enstaka ömmande fall ge sig på att utan vidare rubba en lagstiftning, som har en sådan betydelse för vår industri som denna har. Saken ligger väl till ungefär på samma sätt som med en annan fråga, som vi förut i dag behandlat, nämligen det mycket omtalade rattfyllneriet, att lagstiftningen egentligen är tillfredsställande, men att man icke till fullo utnyttjat de medel som lagstiftningen ger för att komma till bästa resultat.

Jag tror knappast att utskottet haft riktigt klart för sig hur betydelsefull denna bestämmelse om övertidsarbete är för vår industri. Det står visserligen, mera så där i förbigående, att »stundom lärer förekomma» etc., men jag säger att bestämmelserna om övertid äro så viktiga för industrien, att vi helt enkelt icke kunna undvara dem. Man må göra upp hur noggrant arbetsprogram som helst, det må vara i en större eller mindre industri, och man må tänka sig för hur mycket som helst, så förekommer det alltid perioder då programmet icke håller, utan man måste tillgripa en ökad arbetstid för att kunna medhinna vad man skall och tillfredsställande fullgöra sina leveranser. Saken ordnar sig också så naturligt ute på arbetsplatserna. Ingen som icke vill arbeta på övertid behöver göra detta. Allt göres upp i lugn och ro mellan arbetsledare och arbetare, och i regel — jag kan nästan säga alltid — tycker arbetaren, att det är en liten, högst välkommen extraförtjänst som han får. Någon överansträngning på grund av detta övertidsarbete har jag aldrig kunnat konstatera, men, som sagt, det kan ju finnas platser där sådant förekommer, och då må vederbörande se till att få detta rättat med den lag som finns, vilket ovillkorligen skall lyckas. Man får icke i en så viktig sak som denna låta känslorna överrösta förståndet. Det kan tyckas, att en begäran om utredning är ganska oskyldig, men vi veta ju hurudana utredningarna äro. Utredningsmännen äro ju icke mer än människor, de vilja givetvis komma till något resultat, och så kommer man kanske därhän, att det av en eller annan anledning blir bestämmelser, som kunna lända även den lojala tillämpningen av denna paragraf till förfång och skada i långt högre grad än som motsvarar den nytta man skulle få av en eventuell lagändring. En *förutsättningslös* utredning har jag svårt att tro på.

Jag håller med herr Wistrand om, att denna fråga är typisk för dem, som böra ligga under fredliga förhandlingar huvudorganisationerna emellan. Här i den lagstiftande församlingen är den för närvarande icke aktuell.

Herr talman, jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Herr Västberg: Herr talman! Jag skulle vilja säga några ord med anledning av herr Wistrands inlägg och hans beskyllningar mot utskottets majoritet beträffande denna fråga. Personligen har jag den uppfattningen, att på detta område känd sak är lika god som vittnad, och att det existerar ett mycket stort behov av en rimligare tillämpning av dessa övertidsbestämmelser. När det nu finns en del personer, som äro tveksamma beträffande detta behov, hade även jag helst sett, att frågan gått till landsorganisationen och svenska arbetsgivareföreningen, så att man kunde ha fått dessa huvudorganisationers yttranden som vägledning för utskottet. Men jag vill trösta herr Wistrand med, att åtminstone för landsorganisationens del ställningen är fullkomligt klar. På landsorganisationens senaste kongress förekom en mängd motioner, som krävde åtgärder från landsorganisationen för arbetstidens begränsning, och kongressen beslöt fullkomligt enhälligt, att landssekreterariatet skulle sätta i gång en undersökning därom, det vill säga framskaffa det ma-

Ang. rätten till övertidsarbete enligt arbetstidslagen. (Forts.)
terial som var behövt för en framstöt mot övertidsbestämmelsernas utnyttjande. Vilken ståndpunkt svenska arbetsgivareföreningen har kan jag inte yttra mig om, men det är mycket troligt att denna organisation representerar en rakt motsatt uppfattning, då det ju även gäller en stor intressefråga parterna emellan.

Då herr Wistrand yttrar sig om vad som förekommit de båda gånger Saltsjöbadsförhandlingarna varit på tal, gör han sig skyldig till två misstag i sina kommentarer. Vår uppfattning, att en påstötning hos regeringen att undersöka frågan om de samhällsfarliga strejkerna skulle menligt inverka på de pågående förhandlingarna i Saltsjöbaden, delas av svenska arbetsgivareföreningens organ *Industria*, som i en flera sidor lång artikel utvecklar skälen för denna ståndpunkt. Jag rekommenderar herr Wistrand att noggrant studera denna artikel. Den innebär en klar och öppen reprimand till högern och andra, som spekulera i sådana partipolitiska framstötter, och det kan vara idé att lägga den på minnet. Men även i ett annat avseende ha herr Wistrand och hans medreservanter misstagit sig, ty det ligger i sakens natur, att vilka frågor som än stå på dagordningen vid dessa samförståndsförhandlingar, så hör icke denna dit, och det är följaktligen alldeles felaktigt att dra sådana slutsatser och göra sådana reflexioner som herr Wistrand gjort.

Vad själva sakfrågan beträffar är det nödvändigt att se den i belysning av vad som verkligen förekommer på massor av arbetsplatser inom industrien. Det har skett en oerhörd rationalisering, det har blivit ett ökat arbetstempo under maskinernas diktatur. Det är alldeles givet, att detta medför ett ökat slitage, psykiskt och fysiskt, på arbetskraften. När åttatimmarsdagen utnyttjas maximalt, när utöver den rikliga tilldelningen av 200 timmar, som äro medgivna utan arbetsrådets hörande, man även tar ut de 150 timmar, till vilka arbetsrådet kan lämna medgivande, är det inte alls förvånande, att en opposition växer upp på arbetsplatserna, som tar sig uttryck i diskussioner i pressen, framstötter i fackföreningarna och på fackföreningskongresserna och nu senast massmotionerna till landsorganisationens kongress.

Därtill måste man även se frågan mot bakgrunden av de framstötter som gjorts för 40-timmarsveckans genomförande i vårt land. Det finnes i alla fall en kungl. proposition som rent principiellt uttalat sig därför. Visserligen ifrågasattes icke 40-timmarsveckans genomförande hos oss, utan propositionen var närmast tillkommen såsom ett stöd för de länder, där man behöver 40-timmarsveckan för att få en bättre arbetsfördelning med hänsyn till rådande stora arbetslöshet. Men jag tror i alla fall, att det finns en mycket stark stämning ute på arbetsplatserna och inom de fackliga organisationerna för en reducering av arbetsdagen även så att man kommer nedanför de nu fastslagna åtta timmarna, och detta särskilt med hänsyn till rationaliseringsprocessen och det maximala utnyttjande av arbetstiden, som nu faktiskt äger rum, åtminstone inom de stora industrierna.

Herr Ekströmer säger, att här icke finns någon opposition, och att arbetarna gå med på övertiden. Ja, det kan vara mycket delade meningar därom. Det finnes människor, som äro så fattiga, att de skulle gå med på tio, tolv timmars arbetsdag för att överhuvud taget kunna existera. I textilindustrien måste ju både man och hustru arbeta, för att de skola få en sådan standard, att de kunna föra ett något så när människovärdigt liv, även om detta sker på bekostnad av hem och barn. Detsamma är fallet inom en hel del andra industrier, som jag inte direkt vill stämpla som utsvettningsindustrier, men där i alla fall arbetskraften är så hårt pressad och avlöningarna så låga, att arbetarna måste utnyttja varje möjlighet till extraförtjänster. Jag vill i detta sammanhang erinra om att den danska regeringen nyligen framlagt ett för-

Ang. rätten till övertidsarbete enligt arbetstidslagen. (Forts.)

slag, som helt enkelt vill förbjuda övertidsarbete. Här är det ju inte ifrågasatt något bifall till motionen, och inte ens den syftar till att slopa allt övertidsarbete. Man kan mycket väl tänka sig, att man bara undersöker, i vilken mån som man bör lägga även de 200 timmarna under arbetsrådets kontroll, så att man alltså får reda på hur denna övertidsbestämmelse utnyttjas och får någon kontroll över densamma. Redan det vore ju ett ganska stort framsteg. När utskottet nu har enat sig, inte om ett bifall till motionen, som även jag på det bestämdaste vill avstyrka för ögonblicket, utan om en förutsättningslös och objektiv undersökning av frågan, förstår jag för min del inte, varför man från högerens sida behöver resa denna väldiga indignation och tala om de stora värden, som här skulle äventyras, genom att man till statsmakternas förfogande ställer detta kontrollerade material angående tillståndet i olika avseenden på denna punkt.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Wistrand: Trots slutorden i herr Västbergs yttrande måste jag, herr talman, som en sammanfattning av hans anförande säga, att det inte fanns mycket förutsättningslöshet i hans uttalanden.

Herr Västberg har naturligtvis rätt, när han säger, att frågan om övertidsarbetet inte stått på dagordningen vid förhandlingarna mellan landsorganisationen och arbetsgivarföreningen. Varför har den inte det? Jo, därför att denna fråga överhuvud taget inte har varit så aktuell. Riksdagen har år efter år avslagit framställningar i denna riktning. Jag vet inte, hur många kollektivavtal i vårt land, som jag har varit med om att sluta, men jag har inte minne av att jag vid något enda tillfälle från arbetarnas sida mött krav på en bestämmelse, som avsett att inskränka möjligheten till övertidsarbete. Jag vill därmed inte påstå, att det kanske inte funnits sådana önskemål inom andra grenar av industrien, men på det område, där jag verkade under den tid, som jag sysslat med dessa saker, har jag, som sagt, aldrig mött något sådant krav.

Om vi nu skola tala om Industria, har jag mycket noga läst den artikel, som herr Västberg här återopade. Jag tycker dock, att herr Västberg bevisar litet för mycket, när han vill taga arbetsgivarföreningen som hemulsman för sin uppfattning. Jag tror inte, att man på det hållet är villig att acceptera den växel, som herr Västberg utställde. Det stod nämligen någonting helt annat i den artikeln, än vad herr Västberg här ville göra gällande. Till yttermera visso har, enligt det tidningsreferat, som jag sett av diskussionen på Uppsalastudenternas diskussionsförening häromdagen, arbetsgivarföreningens direktör just framhållit, att de samhällsfarliga arbetskonflikterna, givetvis ligga utanför det område, som varit föremål för förhandlingar mellan arbetsgivarföreningen och landsorganisationen.

Men när herr Västberg med stöd av den omständigheten, att frågan om övertidsarbetet icke stått på dagordningen vid dessa förhandlingar, vill göra gällande, att de icke höra dit, är detta enligt min mening ett ofantligt fel. Vet inte herr Västberg, att en av de viktigaste frågorna som behandlats vid Saltsjöbadsförhandlingarna, varit frågan om tillämpningen av paragraf 23 om arbetsgivarens rätt att leda och fördela arbetet? Är inte det en allmän social fråga i området mellan arbetsgivare och arbetare, som står på precis samma plan som rätten att uttaga övertidsarbete på ett sådant sätt, att båda parternas rätt blir tillgodosedd? Jag har ytterligt svårt att se i detta hänseende någon skillnad på de båda sakerna.

Till slut skulle jag vilja säga några ord till utskottets ärade ordförande. Han fäster mycket vikt vid att det bara är en förutsättningslös utredning, som

Ang. rätten till övertidsarbete enligt arbetstidslagen. (Forts.)

här begäres; det är naturligtvis formellt alldeles riktigt. Vidare säger han, att när man begär en förutsättningslös utredning, behöver man inte själv vidtaga någon utredning och knappast heller bilda sig någon uppfattning om den fråga, det gäller. Men hur skulle det gå, om riksdagsutskottet började att besluta förutsättningslösa utredningar i alla möjliga ärenden, där de inte ens ha hört båda parterna utan kanske, som i detta fall, tagit ett visst intryck av några obevisade inlägg i utskottet och sedan endast på denna lösa diskussion beslutar en utredning! På det viset kan man enligt min uppfattning inte gå till väga. Man måste söka bilda sig en klar uppfattning om hur frågan ligger till genom att åtminstone höra de skäl och motskäl, som från båda sidor kunna anföras för saken. Sedan kan man ibland bli tvungen att vid utskottsbehandlingen stanna härvid, och för det mesta blir man tvungen härtill, ty man kan helt enkelt inte sätta i gång hela den utredningsapparat, som man kanske skulle önska och behöva. Men varje åtgärd, som föreslås från ett utskotts sida bör ha föregåtts av en åtminstone preliminär utredning. Jag anser, herr talman, att det skulle vara mycket farligt och ganska äventyrligt för riksdagens anseende, om vi skulle glida in på en sådan väg, som andra lagutskottet här gjort.

Herr Berg, Robert: Herr talman! En av de ärade reservanterna i den föreliggande frågan, som alldeles nyss hade ordet, var mycket angelägen om att för kammaren omtala, att han i sin egenskap av arbetsgivare icke var någon arbetarplågare, då det gällde att uttaga övertid, och han tillade, att arbetarna ju ha rättighet att säga nej till övertidsarbete, om de så önska. Fullt så enkelt är det emellertid inte, ty i de kollektiva avtalen föreskrives, att arbetarna ha *skyldighet* att arbeta på övertid intill 200 timmar årligen. Dessutom kan det ju i enstaka fall även förekomma övertidsarbete upptill 150 timmar därutöver efter särskild anhållan hos arbetsrådet.

Såsom stöd för reservationen åberopar man, att arbetarna själva inte haft något att invända mot de gällande bestämmelserna om övertidsarbete. När man är så angelägen om att framhålla detta, har man säkerligen inte varit i tillfälle att avlyssna de debatter, som förekommit på de olika fackförbunds-kongresserna, och säkerligen inte heller den debatt, som fördes vid landsorganisationens senaste kongress, där denna fråga var föremål för behandling. Det är alldeles uppenbart, att man inom vissa yrkesgrupper i vårt land tagit bestämmelsen om övertidsarbete, om jag får använda uttrycket, »med knusende Ro», men det finns ofantligt många flera arbetargrupper, där man ständigt och jämnt har protesterat mot denna bestämmelse, ty man anser, att när en arbetstid av åtta timmar är i lag fastställd, borde det vara tillräckligt. Man utgår ifrån, att denna fråga har både en psykologisk och ekonomisk betydelse, och man resonerar som så, att om arbetstiden hålles vid åtta timmar och inget övertidsarbete förekommer, kan därigenom beredas arbete för flera armar, och då framför allt åt dem, som nu gå arbetslösa.

För att kammarens ledamöter skola få en liten inblick i — ja, det är kanske för mycket sagt, men åtminstone föreställning om — hur de nu gällande övertidsbestämmelserna tolkas och tillämpas, skall jag be att få lämna en liten orientering. Vårt lands hamnar äro uppdelade i två kategorier. De sex större städerna, nämligen Stockholm, Göteborg, Malmö, Hälsingborg, Gävle och Norrköping, bilda en kategori, och de övriga hamnarna i vårt land tillhöra den andra kategorien. Beträffande övertidsarbete tillämpas för de sex större städerna, som jag nyss räknade upp, den bestämmelsen, att arbetsgivarna ha skyldighet att för varje vecka journalföra all övertid utöver den ordinarie 48-timmarsveckan. I de övriga hamnarna i landet inträder emellertid denna skyl-

Ang. rätten till övertidsarbete enligt arbetstidslagen. (Forts.)

dighet, först när arbetarna ha varit i tjänst 192 timmar under loppet av en månad. Sålunda föreligger här en ofantligt stor skillnad. I båda fallen ha emellertid arbetarna *skyldighet* att arbeta på övertid. I de kollektiva avtalen för hamnarbetarna finns nämligen en bestämmelse, som ålägger arbetarna att vissa kvällar i veckan arbeta ända upp till klockan halv tolv på natten. Dessa bestämmelser ha naturligtvis i första hand tillkommit för att gynna rederinärningen, och det har sålunda varit ett redarintresse, som här tillgodosetts. Om man skulle tro herr Wistrand, skulle arbetarna ha sagt ja och amen utan vidare till detta redarintresse. Så är emellertid ingalunda förhållandet. Jag kan tala om för herr Wistrand, att jag har haft nöjet att bevista flertalet av mitt förbunds kongresser, och på varje kongress har det förekommit protester, inte några ljumma sådana utan ibland ganska våldsamma, emot denna bestämmelse om skyldighet för arbetarna att utföra övertidsarbete inte allenast två timmar varje kväll utan vissa kvällar ända upp till fem och en halv timmar.

Det är alldeles uppenbart, att lagen om arbetstidens begränsning ingalunda i och för sig avser, att man skall tolka bestämmelserna om övertidsarbete på det sättet, utan meningen med lagens bestämmelser är givetvis, att övertid endast skall förekomma i de fall, då det är oundgängligen nödvändigt. Men här gå arbetsgivarnas och arbetarnas intressen isär. Vid förhandlingar om nya kollektivavtal har man från arbetarsidan ständigt och jämnt rest krav på att minska skyldigheten till övertidsarbete, men då arbetsgivarna krävt denna rätt och icke givit avkall på den punkten, är det ju uppenbart, att man från arbetarnas sida icke velat äventyra förhandlingarna och riskera en omfattande och uppslitande konflikt, utan man har sålunda till sist måst godkänna övertidsbestämmelserna. Jag vill emellertid försäkra herr Wistrand om att det här varit få fall, då detta godkännande har skett med någon särskild förtjuning; snarare är det tvärtom.

Vad nu speciellt gäller den industri, som det i motionen närmast varit tal om, nämligen textilindustrien, tror jag, att det i denna kammare finns sakkunniga, som skulle kunna stiga upp och vittna om hur det förhåller sig på detta område. Jag vet visserligen att min bankkamrat här till vänster, som är arbetsgivare inom denna industri, är mycket human, men jag vet också, att det finns andra arbetsgivare, som inte lägga i dagen samma humanitet, och jag tror därför, att dessa arbetargrupper ha behov av att lagen om arbetstidens begränsning får en översyn, som ger dem bättre möjligheter framför allt till att tillvarata sin hälsa. När man skall taga ställning till denna fråga och har att väga mot varandra å ena sidan arbetsgivarnas ekonomiska intressen och å andra sidan arbetarnas hälsa och välbefinnande, borde väl inte råda någon tvekan om på vilken sida man skall ställa sig, ty det är väl vida förmånligare enligt mitt sätt att se att ha en arbetarstam, som till sin hälsa och sina krafter är av bästa kvalitet, än att möjligen arbetsgivarna skola göra någon liten bättre ekonomisk vinst.

När jag suttit och lyssnat till debatten, har jag, herr talman, känt ett behov av att såsom sakkunnig även jag, fastän på annat sätt, framföra dessa synpunkter. Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Petersson, Knut: Herr talman! I likhet med reservanterna har även jag den uppfattningen, att de möjligheter, som den nuvarande lagen bereder för att uttaga ett visst mått av övertidsarbete, äro av den allra största betydelse för industrien. Den elasticitet, som följer med dessa bestämmelser, förefaller mig vara en av de viktigaste förutsättningarna för att industrien fullt ut skall kunna utnyttja sin konkurrensförmåga. Emellertid drar jag härav en helt annan slutsats, än reservanterna gjort. Just med tanke på den bety-

Ang. rätten till övertidsarbete enligt arbetstidslagen. (Forts.)
delse, som man måste tillmäta denna rörelsefrihet hos industrien, anser jag det vara en mycket allvarlig fara, om lagstiftarna tillåta, att det på detta område växer upp ett befogat missnöje med övertidsarbetet, sådant det tillämpas ute på arbetsplatserna. Det förefaller mig vara en skyldighet för alla dem, som ha någon känsla för näringslivets och de arbetandes intressen, att tillse att så inte sker.

Inom utskottet har det av motionärerna och andra anförts exempel på förhållanden, som enligt min mening verkligen påkalla, att statsmakterna ägna dessa frågor sin uppmärksamhet. Det har anförts exempel huvudsakligen från textilindustrien och det övertidsarbete, som där uttages av gifta kvinnor. Det är ju alldeles uppenbart, att man inte får tillåta dessa människor att taga på sig hur mycket arbete som helst. När de slutat sitt arbete på fabriken, väntar dem kanske ett drygt och tungt arbete i det egna hemmet. Dessa förhållanden kunna vi inte lämna ur räkningen. Vi måste taga hänsyn till dem. De representera ett faktum, som jag för min del inte har kunnat förbise.

Nu har jag så mycket hellre kunnat biträda utredningsyrkandet i denna sak, som jag för min del har den allra största tillit till den intressegemenskap, som i dessa frågor förefinnes emellan arbetsgivare och arbetare. Jag har i det stycket en helt annan uppfattning, än den senaste ärade talaren på Blekingebänken. Jag tror nämligen inte, att det föreligger något sådant motsatsförhållande, som han talade om. Jag tror, att när det kommer till kritan, så äro arbetarna lika angelägna som arbetsgivarna om att vidmakthålla den konkurrenskraft, av vilken deras egen ekonomiska existens i själva verket är beroende. I detta som i så många andra fall får man sätta sin lit till den samhörighet, jag vill inte säga inom företagen, ty det skulle vara ett gammalmodigt uttryck, men inför själva arbetsuppgiften, som enligt min mening är så utmärkande för de svenska arbetsplatserna.

När jag nu yrkar bifall till utskottets hemställan, sker detta inte alls i den uppfattning, åt vilken herr Wistrand och herr Ekströmer givit uttryck, nämligen att denna utredning ofelbart måste leda fram till en generell begränsning av de nuvarande övertidsbestämmelserna. Den kan ju lika väl leda fram till någonting annat. Vad jag emellertid inte har kunna motsätta mig är, att förhållandena på detta område göras till föremål för en förutsättningslös och opartisk utredning.

Herr Västberg: Herr talman! Jag uppfattade herr Wistrands sista inlägg på det sättet, att han ville försöka inbilla kammarens ledamöter, att direktör Gustaf Söderlund i sitt Laboremustal på något sätt desavuerat Industrias redaktör i fråga om det skadliga inflytandet på samförståndsförhandlingarna av högerens framstöt i fråga om de s. k. allmänfarliga strejkerna. En sådan läsart är fullkomligt orimlig. Direktör Söderlund påpekade ju endast det kända faktum, att frågan om de allmänfarliga strejkerna icke dryftas vid dessa samförståndsförhandlingar, men ha nämnde inte ett ord om i vilken mån högerens motion skulle ha irriterat stämningen för de allmänna fredssträvandena på arbetsmarknaden. Det är ju också alldeles självklart, att direktör Söderlund inte kan ha någon annan uppfattning än den, som redaktör Brunius uttryckt i *Industria*, nämligen att ett sådant krav på en snabb utredning angående de allmänfarliga strejkerna skulle ha åstadkommit en stämmningsreaktion inom arbetarlägret, som allvarligt skulle ha äventyrat det viktiga fredsarbete som pågår, och vars resultat man bäst kan avläsa i vinterns avtalsförhandlingar.

Sedan sade herr Wistrand, att paragraf 23 behandlas vid dessa förhandlingar. Ja, det är alldeles riktigt, men vilket samband, som kan existera mel-

Ang. rätten till övertidsarbete enligt arbetstidslagen. (Forts.)
 lan paragraf 23 och övertidsarbete, kan åtminstone inte jag klara ut. Jag tror, att både arbetsgivarföreningen och landsorganisationen ha den riktiga känslan, att frågan om reglering av arbetstiden tillkommer lagstiftningen och att endast tillämpningen av densamma sedan har med avtalsförhandlingarna att göra. Men att övertidsfrågan icke förekommer vid dessa samförstånds-handlingar, är jag så övertygad om, att jag skulle kunna riskera mitt huvud på det — men det betyder ju inte så mycket, annat än för mig själv förstås!

Herr Karlsson, Karl: Herr talman! Jag finner det rätt egendomligt, att reservanterna äro så rädda för en förutsättningslös utredning, och jag måste fråga mig, vad detta kan bero på. Beror det möjligen på att man fruktar, att den föreslagna utredningen skall visa att en inskränkning av rätten till övertidsarbete är av behovet påkallad? Om det inte är detta, som ligger bakom, kan jag inte förstå, varför en sådan rädsla skall förefinnas.

Herr Wistrand åberopade en mångårig erfarenhet från avtalsförhandlingar, och jag skall tillåta mig att åberopa samma sak, ty även jag har deltagit i åtskilliga avtalsförhandlingar. Herr Wistrand säger, att han icke någon gång vid sådana förhandlingar mött krav på en inskränkning av övertidsarbetet. Ja, det är kanske riktigt, men även det, herr Wistrand, har sin naturliga förklaring. Det är nämligen vid avtalsförhandlingar rätt hopplöst att framställa krav på sådana områden, där lagen redan har reglerat förhållandena. Det är helt enkelt inte möjligt att få ett medgivande, som för arbetarparten ger större förmån, än vad lagen redan har förutsatt, att det skall vara. Vad som är mest iögonfallande och för arbetarna mest oförmånligt i fråga om arbetsgivar-nas rätt till övertid är den del av övertidsarbetet, som ligger utanför de 200 timmarna, och där arbetsrådet icke har någon möjlighet, såvitt jag förstår, att kunna neka, då det göres begäran därom. I så fall måste nämligen alldeles särskilda skäl vara för handen.

Herr Ekströmer anförde, att övertidsarbetet är en frivillig sak, som arbetarna ha möjlighet att säga nej till. Ja, teoretiskt är det riktigt, men praktiskt är det knappast riktigt, ty det är oftast omöjligt för arbetarna att säga nej — även om de vilja göra det — på grund av andra omständigheter, som de också måste ta hänsyn till i det sammanhanget. Jag vet från min egen verksamhet åtskilliga fall, som skulle kunna anföras som exempel på hur svårt, för att icke säga omöjligt det är att säga nej vid dylika tillfällen, även om vederbörande skulle önska det. På vissa områden förefinnes redan en laglig reglering av arbetstiden i fråga om nattarbete. Detta gäller speciella yrken, men inom de yrken, som icke falla under denna lag, kan vid förefallande behov övertid uttagas en hel natt och påföljande dag utan någon som helst vila eller något uppehåll i arbetet. Nog måste man väl säga, att detta är ett avvita förhållande, men lagen medger det. Det förefaller mig därför som det vore starkt av behovet påkallat att få en ändring i detta förhållande, ty om nattarbete är skadligt för en del arbetare, har jag svårt att förstå att det icke skall vara lika skadligt för andra yrkesgrupper.

Jag tror sålunda, att det skulle vara mycket önskvärt att få en omarbetning av lagen om övertid till stånd. Att denna önskan är tämligen allmän torde komma att framgå av den utredning, som här föreslås av andra lagutskottet. Skulle det vara så, att jag misstagit mig i det avseendet, borde ju herr Wistrand och övriga reservanter icke vara så rädda för denna förutsättningslösa utredning.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Nordborg: Herr talman! Med anledning av herr Bergs anförande skall jag be att också få säga några ord. Han gick särskilt in på arbetet i

Ang. rätten till övertidsarbete enligt arbetstidslagen. (Forts.)

hamnarna och uttalade därvid en viss kritik mot arbetsgivarna, som enligt hans uppfattning skulle utnyttja övertidssystemet i alltför hög grad. Jag vill då säga, att man måste taga hänsyn till de ofantliga värden, som äro nedlagda i hamnarna. Hamnarna äro i och för sig mycket dyrbara, och även de attiraljer, som de förfoga över, äro mycket dyrbara. Exempelvis krananläggningarna äro mycket värdefulla instrument i hamnarbetets tjänst, och det är också bekant, att fartygen betinga stora värden, ofta flera miljoner per fartyg. Om man då har en mycket kort arbetstid blir följden den, att varken hamnanläggningarna eller fartygen kunna utnyttjas på det sätt, som eljest skulle vara möjligt. Det kan ju heller icke vara rimligt eller riktigt, att man bara under åtta av dygnets timmar skall kunna begagna sig av alla dessa dyrbara anordningar, och under återstående sexton timmar låta dem stå outnyttjade.

Då herr Berg vidare gjorde gällande, att även hygieniska hänsyn spela in, vill jag bara ställa den frågan till honom: Varför äro då arbetarna så obekväma att gå med på skiftsystem i hamnarna? Flera försök ha gjorts att få in skiftsystemet i avtalen, men det har icke lyckats. På sin tid utsändes en delegation, som skulle studera förhållandena i en del världshamnar, och om jag icke är fel underrättad ha de herrar, som från olika skikt — både arbetsgivare och arbetare — voro med i denna delegation, icke haft något egentligt att anmärka mot införandet av ett sådant system, men när det kom till underhandlingar, ville arbetarna ändå icke vara med på skiftsystemet. Jag tycker i alla fall, att denna sak borde beaktas, så att man ej behövde i onödan bygga hamnar och kranar och ödsla med tonnage tillgången på det sätt man måst göra efter åttatimmarsdagens införande.

Då herr Berg vidare talade om att man borde inskränka övertiden till vad som vore oundgängligen nödvändigt, så är detta naturligtvis något som är mycket svårt att definiera. Det är alldeles klart, att arbetsgivare och arbetare därvidlag ha mycket olika uppfattning. Men jag tror, att mycket skulle vara vunnet, om skiftsystemet infördes i de större hamnarna, och jag hoppas, att herr Berg också vill vara vänlig och tänka på den saken.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationen.

Herr Norman: Herr talman! Med anledning av vad som yttrades av herr Wistrand skall jag villigt erkänna, att jag delar hans uppfattning, att det skulle vara olyckligt, om genom riksdagens åtgärd den statliga utredningsapparaten skulle sättas i gång till följd av varje mer eller mindre bestyrkt initiativ, som komme från ledamöter av riksdagen. Men å andra sidan förefaller det som om denna kammardebatt skulle ha ådagalagt, att i den fråga, som nu är före, saken icke ligger så till, utan att det ur olika intressesynpunkter sett förefinnes behov av en utredning. Utskottet har ju också framhållit, att vid en eventuell utredning hänsyn också bör tagas till näringslivets berättigade intressen.

Herr Berg, Robert: Herr talman! Jag begärde ordet närmast för att replikera herr Nordborg. Jag vill då först säga, att herr Nordborg misslyckades ganska väsentligt i sin argumentering. För att så att säga tillintetgöra mina synpunkter åberopade han all den dyrbara materiel, som finnes i hamnarna — t. ex. kranar och fartyg — såsom motiv för en förlängd arbetstid. Jag vill då erinra herr Nordborg om, att vid den tidpunkt, då bestämmelsen angående skyldighet att utföra övertidsarbete fastställdes i avtalen för hamnarbetarna, fanns det mig veterligt inga kranar någon annanstans än i Göteborg och Stockholm. Följaktligen behövde man vid det tillfället icke taga så

Ang. rätten till övertidsarbete enligt arbetstidslagen. (Forts.) stor hänsyn till denna omständighet. Men i själva verket är det ju rederi-intresset, som har rest detta krav på förlängd arbetstid, och det är också rederierna, som vid förhandlingarna velat få detta krav genomfört.

Herr Nordborg undrade, varför man icke ville införa skiftsystem i de svenska hamnarna. Såvitt jag vet har denna fråga icke varit aktuell för någon annan hamn i vårt land än Göteborg, men jag vet ju också, att herr Nordborg hävdar den uppfattningen, att Göteborg är detsamma som Sverige. Vidare nämnde herr Nordborg, att en delegation utsändes för att studera förhållandena i hamnarna på kontinenten. Det är riktigt. För några år sedan — jag tror 8 eller 9 — utsåg Göteborgs hamnstyrelse en delegation, som reste till Hamburg och tittade på arbetet där, varvid man kom underfund med att arbetet pågick dygnet runt i skift om åtta timmar. Delegationen återvände till Göteborg och meddelade sin uppdragsgivare, att så och så gick det till i Hamburg. Bland medlemmarna i denna delegation fanns det ingen sakkunnig — förlåt, herr Nordborg, att jag säger det, men jag menar i detta fall med »sakkunnig» en person, som skulle vara med om att utträta detta arbete i skift. Visserligen hade hamnstyrelsen i Göteborg till medlem av delegationen utsett en man, som tillhörde det socialdemokratiska partiet, men han hade inte minsta hum om hamnarbete. Det är därför icke ägnat att förvåna, att hamnarbetarna sade blankt nej, när förslaget framlades för dem, ty de litade icke på den mannens omdöme.

Vidare kan jag tala om för herr Nordborg, till den kraft och verkan det hava kan, att denna fråga på en av våra kongresser, som jag var med om, diskuterades i två dagar, utan att vi kommo till något resultat. Men det är förklarligt, ty man kan väl knappast vidtaga en dylik åtgärd för en enstaka hamn. Saken skulle säkerligen komma i annat läge, om införandet av skiftsystem aktualiserades för alla Sveriges hamnar. Men som det är ha de övriga hamnarna — förlåt, herr Nordborg — redan nu den uppfattningen, att de äro handikappade av Göteborg.

Herr Nordborg: Herr talman! Herr Bergs argumentering nu tycker jag inte var så värst övertygande. Jag får kanske be om ursäkt för att vi underlåtit att framföra dessa krav om skiftsystem med tillbörlig styrka även beträffande den hamn han representerar, och att det egenligen skulle vara i Göteborg, som saken förts på tal, men jag tror inte, att jag tar fel, om jag säger, att den förts på tal i ett ännu större och vidare sammanhang.

Att sedan Göteborgs arbetare inte lita på sina representanter kan jag inte hjälpa. När man hörde herr Berg, kände man sig nästan frestad tro, att det inom olika yrken måste råda olika uppfattning om en och samma sak, och att, om en representant för ett visst yrke uttalar sig om ett annat yrke, hans mening icke kunde godkännas av arbetarna i detta yrke.

Jag kan inte skriva under herr Bergs påstående, att kravet på övertidsarbete uteslutande är ett redareintresse. Nej, det ligger också i hamnarnas och allmänhetens intresse, att man på ett förnuftigt sätt utnyttjar det stora kapital av allmänna medel, som är nedlagt i hamnanläggningarna, i stället för att bygga nya hamnar eller utvidga de hamnar och dyrbara anordningar som vi redan ha.

Herr Strand: Herr talman! Det har under denna debatt gjorts många motstridiga påståenden, som ändå, om man betraktar saken från olika synpunkter, kunna sägas ha ett visst berättigande. Herr Ekströmer exempelvis gjorde gällande, att arbetarna ha rätt att vägra utföra övertidsarbete. Detta är riktigt, om man ser det individuellt, men de ha inte rätt att neka kollektivt.

Ang. rätten till övertidsarbete enligt arbetstidslagen. (Forts.)

I avtalen finnas i allmänhet inga andra reglerande bestämmelser beträffande övertiden än vissa föreskrifter om betalningen för övertidsarbete, d. v. s. att lönen skall utgå med visst procenttillägg. På grund av att dessa bestämmelser intagits i avtalen har arbetsdomstolen förklarat, att arbetarna också äro skyldiga att utföra övertidsarbete. De ha t. ex. icke rätt att på fackföreningsmöten besluta, att övertidsarbete icke skall förekomma.

Det har vidare i debatten gjorts gällande, att arbetarna borde ha visst intresse av att utföra övertidsarbete, emedan det ger dem ökade inkomster. Detta är också riktigt, om man ser det individuellt, men det är lika riktigt, att det är ett kollektivt intresse att begränsa övertidsarbetet. Under nu rådande högkonjunktur har man ju arbetat på övertid så gott som överallt, och det måste ur organisationernas synpunkt vara av intresse, att icke den åttatimmarslag, som genomförts göres illusorisk genom permanent övertidsarbete. 200 övertidstimmar per år betyda 4 timmar per vecka; det innebär alltså, att 48-timmarsveckan blir 52-timmarsvecka. Högkonjunkturen har nu rått under flera år i följd, och man har i mycket stor utsträckning utnyttjat såväl den tillåtna övertiden om 200 timmar som den extra övertid om 150 timmar, som får tagas i anspråk efter överenskommelse mellan arbetsgivare och arbetare. Vi måste från organisationernas sida ha intresse av att övertiden begränsas. Vi vilja icke, att åttatimmarsdagen göres illusorisk.

Jag yrkar därför, herr talman, bifall till utskottets förslag om en utredning av denna fråga.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjorde herr talmannen jämlikt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i det nu föredragna utlåtandet hemställt samt vidare på bifall till den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Wistrand* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad andra lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 19, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästes, verkställdes omröstningen på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

Om fria järnvägsresor för fortsatt utbildning i läroverk m. m.

Föredrogos ånyo första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 1, i anledning av väckt motion om beredande åt landsbygdens ungdom av möjlighet till fria järnvägsresor för fortsatt utbildning i läroverk och andra läroanstalter.

I en inom första kammaren väckt och till dess första tillfälliga utskott för behandling hänvisad motion, nr 72, hade herr *John Gustavson* m. fl. hemställt,

Om fria järnvägsresor för fortsatt utbildning i läroverk m. m. (Forts.)
att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t göra framställning om en undersökning angående möjligheten att genom fria järnvägsresor underlätta för landsbygdens ungdom att i läroverk och andra läroanstalter erhålla fortsatt utbildning samt att därefter vidtaga de åtgärder, som kunde anses motiverade.

Utskottet hade i det nu ifrågakvarande utlåtandet på åberopade grunder hemställt, att förevarande motion ej måtte till någon första kammarens åtgärd föranleda.

Herr Gustavson, John: Herr talman! Detta utskottsutlåtande är i så måtto välvilligt, att det inledes med följande ord: »Det kan icke bestridas, att landsbygdens ungdom på grund av de ofta stora avstånden till de högre läroanstalterna i vida mindre utsträckning än städernas har möjlighet att till överkomlig kostnad förvärva sig fortsatt utbildning.» För detta uttalande från utskottets sida är jag naturligtvis tacksam, fastän det leder till de traditionella slutorden: »att förevarande motion ej måtte till någon första kammarens åtgärd föranleda».

Det finnes emellertid någonting mellan början och slutet här, som gör, att man med en viss optimism kan se denna fråga såsom fallande framåt. Vi motionärer konstatera till vår förvåning, att vi ha varit för blygsamma. Vi ha begärt för litet. Utskottet anser nämligen, att det förslag vi framlagt — om fria järnvägsresor — är alltför begränsat. Denna fråga borde utredas i ett större sammanhang. Det är ju ingen fara, när det låter på det viset, och om vi motionärer få leva och ha hälsan, så veta vi en annan gång vad vi skola göra för att med större utsikt till förstäelse få våra synpunkter beaktade. Jag konstaterar, att utskottet självt har haft så stora sympatier för vår tanke, att det nästan beklagar, att motionen faller utanför ramen för utskottets befogenhet. Utskottet säger nämligen på slutet: »Då utskottet av anförda skäl finner sig icke kunna förorda motionärernas förslag och lär sakna befogenhet att tillstyrka en utredning av frågan i ett större sammanhang» etc.

Då saken ligger så till — jag vill naturligtvis ej ifrågasätta, att icke detta utskottets antagande är riktigt — skall jag icke framställa något yrkande. Jag lovar att göra bot och bättring till nästa gång, då vi komma med vårt krav. Om de herrar i utskottet, som då få frågan om hand, draga konsekvenserna av vad utskottet sagt i detta utlåtande, blir jag synnerligen belåten.

Herr Johanson, Karl August: Herr talman! Eftersom herr Gustavson icke framställt något yrkande, skulle jag kunna avstå från att yttra mig. Jag vill dock, trots den framskridna tiden, säga något om de motiv, som legat till grund för utskottets avslagsyrkande. Vi anse nämligen ej, att ett bifall till motionen om fria järnvägsresor skulle medföra den rättvisa, som motionärerna avsett.

Man får icke se detta spörsmål ur så snäv synvinkel, som motionärerna gjort. Jag vill icke yttra mig om övriga delar av landet, men för Norrlands vidkommande kan jag säga, att landsbygdens ungdom där icke skulle få stor glädje av den åtgärd, som förordas i motionen. Om någon tänkbar rättvisa skall kunna ske i detta fall, måste åtgärden få långt större räckvidd, och frågan bör, som utskottet också säger, övervägas i ett större sammanhang. Om herr Gustavson återkommer nästa år och då även föreslår fria bussresor, är jag inte därför övertygad om att utskottet skall ställa sig lika välvilligt. Vi anse nämligen, att åtgärden icke bör inskränka sig till fria resor. Det finns många andra saker, som böra beaktas. Tar man bara resorna, bör man se efter hur det inverkar på barnen att fara morgon och kväll dag ut och dag in. Enligt vårt sätt

Om fria järnvägsresor för fortsatt utbildning i läroverk m. m. (Forts.)
att se, skulle man få hålla sig inom en rayon med 3 mils radie; och därmed är egentligen icke så mycket vunnet.

Då herr Gustavson icke gjorde något yrkande, skall jag, herr talman, icke ställa annat yrkande än om bifall till utskottets förslag.

Herr **Lindström**: Jag vill endast, herr talman, begagna tillfället att understryka den utomordentligt stora vikten av den fråga, som herr John Gustavson och hans medmotionärer här ha tagit upp. Det är på det sättet — och den, som känner till förhållandena i vårt land, har en rik erfarenhet av detta — att vad som mest hindrar en större likställighet, när det gäller människornas möjligheter att få studera och ta sig fram på den s. k. lärda vägen, det är just avstånden till lämpliga utbildningsanstalter för en stor del av vårt lands ungdom och framför allt då landsbygdens ungdom. Det är möjligt, att utskottet har rätt, då det framhåller, att det inte kan ställa något annat förslag med anledning av motionen än det har gjort. Men detta bör sannerligen icke förhindra statsmakterna att ägna denna fråga all den uppmärksamhet den kräver. Dess lösning är ett oundgängligt led i strävandena mot en större jämlikhet i vårt samhälle, en jämlikhet, som inte bygger på några schematiska regler eller principer, utan som framför allt bygger på den grundsatsen, att var och en skall få göra sig gällande i makt av sin förmåga. Här finnes det ett hinder för förmågan, ett hinder, som bör undanröjas.

Utän att ställa något yrkande, herr talman, har jag velat säga detta i anslutning till herr John Gustavsons motion.

I detta anförande instämde herrar *Tjällgren* och *Sten*.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt.

Om alternativa ritual för kyrkans gudstjänster m. m.

Föredrogs ånyo första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 2, i anledning av väckt motion angående alternativa ritual för kyrkans gudstjänster och kyrkliga handlingar m. m.

I en inom första kammaren väckt och till dess första tillfälliga utskott för behandling hänvisad motion, nr 204, hade herr *Sandegård* m. fl. hemställt, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att i avvaktan på antagande av ny handbok för svenska kyrkan finge vid högmässogudstjänst brukas professor Emanuel Linderholms eller doktor Natanael Beskows ritual för denna gudstjänst, att i den handbok, som slutligt kunde bli fastställd, alternativa ritual för kyrkans gudstjänster och kyrkliga handlingar skulle finnas tillgängliga till fritt bruk samt att i övrigt handbokens ritual för gudstjänster och kyrkliga handlingar skulle tjäna till allenast huvudsaklig ledning och efterretelse.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet av angivna orsaker hemställt, att förevarande motion ej måtte till någon första kammarens åtgärd föranleda.

Enligt en vid utlåtandet avgiven reservation hade herrar *K. A. Johanson* och *Nils Andersson* ansett, att utskottets utlåtande bort hava den lydelse, som i reservationen angivits, och avslutas med en hemställan, att första kammaren ville för sin del besluta, att riksdagen skulle i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att i avvaktan på antagande av ny handbok för svenska kyrkan finge vid högmässogudstjänst brukas professor Emanuel Linderholms eller doktor Natanael Beskows ritual för denna gudstjänst,

Om alternativa ritual för kyrkans gudstjänster m. m. (Forts.)

att i den handbok, som slutligt kunde bliva fastställd, alternativa ritual för kyrkans gudstjänster och kyrkliga handlingar skulle finnas tillgängliga till fritt bruk

samt att i övrigt handbokens ritual för gudstjänster och kyrkliga handlingar skulle tjäna till allenast huvudsaklig ledning och efterrättelse.

Herr Johanson, Karl August: Herr talman! Jag ber om överseende om jag vid denna sena timme tager till orda igen, men då herr Nils Andersson och jag icke kunnat biträda utskottsmajoritetens i utlåtandet uttalade mening, ha vi reserverat oss och ansett, att utskottet bort tillstyrka motionen.

Det är icke min mening att här anföra alla de synpunkter, som varit avgörande för vårt ställningstagande, och jag skall ej heller söka taga upp en lång debatt i denna fråga utan endast nämna ett par skäl, som varit bestämmande för vår reservation.

Den dagen, då utskottet började behandla denna motion, fingo vi det förslag till reviderad handbok för svenska kyrkan, som ärkebiskop Eidem upprättat, och jag har — jag tror för min del att detta gäller även för utskottets övriga ledamöter — med intresse tagit del av detta förslag. Givetvis är det synnerligen svårt för en lekman att fatta bestämd ståndpunkt till de spörsmål, som här föreligga. Då man emellertid studerar såväl detta förslag till svenska kyrkans handbok som ock den i ämnet väckta motionen, kan man icke undgå att lägga märke till en hel del detaljer, vilka man icke utan vidare kan förbigå. Motionärerna anföra bl. a.: »Det måste finnas en marginal, inom vilken, även i kyrkans gudstjänstliv, alla ärliga och religiöst sinnade människor kunna finna uppbyggelse.» Herr Nils Andersson och jag ha citerat en annan sats ur motionen. Vi anföra i vår reservation: »Det kan ju — som av motionärerna framhållits — ändå krävas, att kyrkan såsom en statens kyrka och en institution för hela folket icke uppställer fordran på absolut likriktning av sitt gudstjänstliv i en tid så rik på skiftningar i andligt avseende som vår.» Det ligger någonting i detta uttalande, vilket vi också anför.

Detta är bara en liten del av de synpunkter, som legat till grund för vårt ställningstagande i frågan, och jag ber, herr talman, att få yrka bifall till den av mig och herr Nils Andersson anförda reservationen.

Herr Wistrand: Herr talman! Icke heller jag vill på något vis förlänga debatten i denna fråga. Däråt ägnades ju en mycket lärorik debatt vid förra årets riksdag, och det skulle icke tjäna mycket till att på nytt taga upp de synpunkter som vid fjolårets debatt kommo fram. Redan då hade utskottet föreslagit att den motion som förelåg — av liknande innehåll men icke fullt identisk med årets motion — »ej måtte till någon första kammarens åtgärd föranleda», och kammaren biföll denna hemställan. Sedermera har, såsom framgår av utskottets utlåtande, ärkebiskop Eidem avgivit förslag till revision av den svenska kyrkohandboken. Vid sådant förhållande har det förefallit utskottet, inom vars majoritet olika åsiktsriktningar beträffande själva saken föreligga, lämpligt, att riksdagen detta år går förbi denna fråga och att saken får tagas upp inför annat forum i samband med granskningen av den revision, som ärkebiskop Eidem företagit.

Med denna motivering skall jag be att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Sandegård: Herr talman! Jag beklagar att jag måste taga kammarens tid i anspråk några minuter men jag skall fatta mig mycket kort.

Jag vill då först säga, att det förhåller sig inte alls på det viset, att de yrkanden, som framstälts i den föreliggande motionen, blivit mindre aktuella

Om alternativa ritual för kyrkans gudstjänster m. m. (Forts.)

och motiverade därför att det av ärkebiskopen utarbetade förslaget till ny handbok nu ligger på bordet. Utskottets ärade ledamöter kunna väl knappast ha undgått att upptäcka, att vår motion till och med förutsätter som självklart, att detta förslag skulle vara att vänta mycket snart. Jag hade för min del till och med hoppats, att det skulle kunnat vara färdigt redan före den tid, då motionen måste avlämnas. Med den takt och fart, som numera tydligtvis anses nödvändig, då det gäller vissa så kallade kyrkliga reformer, ha vi säkert att vänta att också denna för vår kyrka och vårt folk ganska viktiga fråga bringas i säker hamn vid ett kyrkomöte redan i år. Lika säkert kommer därvid också utskottsmajoritetens här uttalade förväntan att gå i uppfyllelse, att de frågor, som beröras i motionen, bli föremål för behandling i »ett annat sammanhang». Men vad menar utskottet med »ett annat och större sammanhang»? Man hänger sig väl inte åt föreställningen, att till exempel de svenska kyrkoförsamlingarna och deras medlemmar, vilka detta i hög grad angår, skulle beredas tillfälle och möjlighet att i lugn och ro få pröva detta förslag och även andra sådana, innan beslut och fastställelse sker? Det ha däremot reservanterna föreslagit som en lämplig ordning, och jag tycker för min del också, att det skulle vara en lämplig ordning. Den som menar, att även kyrkan skulle fara väl av en liten smula demokrati, tycker nog så, även om man samtidigt säger sig, att sådant är mera fritt att önska än att hoppas. Utskottets majoritet är emellertid faktiskt vid detta laget betryggande nog att hålla vid makt åtminstone — skola vi säga — skenet av en ny kyrklig front på bred parlamentarisk bas. Jag tillåter mig dock i all vördsamhet göra en fråga till det ärade utskottets talesmän. Om det inte är lämpligt att *nu* ställa ett yrkande som det, att handbokens ritual för gudstjänster och kyrkliga handlingar — jag tager blott ett av våra yrkanden — skola tjäna till allenast huvudsaklig ledning och efterrättelse, *när* blir det då lämpligt att ställa ett sådant yrkande och i vilket »större» sammanhang? Jag förutsätter ju såsom självklart, att det inom utskottsmajoriteten ändå inte råder någon samstämmig mening därom, att riksdagen inte skulle få eller böra yttra sig i sådana här frågor.

Jag avstår naturligtvis från att om det förslag till ny handbok, som ärkebiskopen utarbetat, säga något annat än att det — och det är sagt med all respekt — är vad man väntat efter kyrkomötets åstundan, alltså *den gamla kyrkoläran* i ett värdadt, värdigt och vackert språks förnäma dräkt. Ärkebiskopen själv betygar, att förslaget äsyftar överhuvud intet annat än att »enbart — märk — och entydigt återspegla svenska kyrkans lära, sådan den är oss given i den heliga skrift och så som vår kyrkas bekännelseskrifter därom vittna». Med den sakliga och mänskliga rättframhet, som kännetecknar ärkebiskop Eidem, understryker han detta i samband med påpekandet, att några nya alternativ intagits. Han säger: »Ifrågavarande alternativ avse emellertid aldrig att giva uttryck åt skilda läroåskådningar.» Så lyder alltså i denna viktiga fråga kyrkans sista non possumus. Ingen hänsyn för olika läroåskådningar, exempelvis för den läroåskådning, som kommer fram i den nyutnämnde biskopen Bohllins evangeliska troslära, i vilken man får klart besked om att jungfrufödelse eller kroppens uppståndelse inte har något religiöst värde, och inte någon hänsyn till den åskådning, som talar i till exempel biskop Runestams ord i Vår Lösen — jag tror det var något av de två sista numren — där han säger en del bra och förnuftiga ord om de invanda föreställningarnas och formlernas betydelse för kristet liv. Han talar om vad det som han kallar lärolag och lagkristendom vållat själarna under tider som gått, hur ord och uttryck, som en gång levde ett friskt liv, bli en död bokstav, som står där och ropar på livet som flytt och med våld vill tvinga det åter.

Om alternativa ritual för kyrkans gudstjänster m. m. (Forts.)

Han säger bland annat: »Vi få inte låta läran, de invanda, gällande föreställningarna, modedoktrinerna, talsesätten, bli till modeller för oss, till lag, som förtar oss vår frihet.» Han säger — i fråga om en central läropunkt — att han inte håller det för särskilt viktigt, om en kristen i sin tanke och i sina ord kan göra till sina den gammalkyrkliga bekännelsen om Kristi gudom. »För min del» — jag citerar Runestam ordagrant — »är jag övertygad om, att de gamle däri inlade föreställningar som jag inte kan dela. Tar jag deras ord i min mun, så vet jag därför att jag ser saken på annat sätt.» Det citerade är märkligt inte i och för sig utan därför att det säges just nu, då faktiskt ett massuppstånd synes äga rum av allt som kyrkan äger av återhållande krafter, för vilka det tycks gälla att begagna en gynnsam konjunktur att låsa fast utvecklingen i stället för att främja den.

Kyrkan kan alltså inte ge rum åt skilda läroåskådningar! Motionärerna ha för sin del ingenting alls att invända mot, att de människor, vilka inte finna sin uppbyggelse i en kyrka, som icke talar »Sions rätta tungomål», bevaras vid sin legitima rätt, men vi hade trott, att tiden efter allt att döma skulle vara inne, då man kunde börja taga hänsyn också till den nya generationen, som inte förstår detta tungomål. Vi ha inte begärt någon likriktning. Vi ha begärt samma rätt till att trivas i Sveriges kyrka som de andra. Vi ha begärt alternativ. Men vad skall man kalla en ordning, som endast frågar efter — ty så är det — en liten grupp av det svenska kyrkofolket, till vilket jag för min del fortfarande räknar alla till statskyrkan hörande svenska medborgare? Den, som i likhet med mig i det längsta hoppats på utsikt till en förnyelse av kyrkan och omsider blir övertygad om att varje väg härtill definitivt är stängd, att det så långt ifrån är fråga om att lyfta taket och vidga vägarna i kyrkans rum, att det tvärtom inte är fråga om annat än att låta det »vara bra som det är», han får väl nu säga sig, att han inte hör hemma i en sådan kyrka. Det blir säkert många som komma att upptäcka den saken. Den slutliga konsekvensen kan endast bli en. Och en kyrka, som icke är till eller vill vara till för hela folket, måste taga den konsekvensen. Det blir nog renligare och trivsammare på det sättet också.

Jag har varit tveksam, men jag ber i alla fall att till protokollet få taga ett par små aktstycken innan jag slutar. Det första är en opinionsyttring från ett relativt stort antal präster inom statskyrkan, fastän en lekman, redaktören av Bibeltrogna Väners tidning Nya Väktaren, tagit initiativet till den, enligt egen uppgift styrkt i sitt uppsåt av en rad av svenska kyrkans biskopar. Sammanhang och tendens bli klara, om jag läser, såsom jag alltså anser mig nögdad, innehållet av denna opinionsyttring, som t. v. är undertecknad av några hundra svenska präster. Den lyder: »Det har tyvärr hänt, att en präst inom svenska kyrkan haft en ateist att som predikant medverka vid högmässogudstjänst, och samme prästman har i ett tidningsuttalande sagt sig själv ha kastat loss från tron på en personlig Gud. — Det har tyvärr också hänt, att en präst inom svenska kyrkan i ett offentligt tal, som refererats i de allmänna tidningarna, sagt sig icke vilja bekänna sig tro på en treenig Gud och icke kunna tala om blodet, som runnit för oss. Samme prästman sade sig även förkasta flera andra för kyrkans bekännelse konstitutiva läror och antydde, att han bland rikets prästerskap hade många meningsfränder. Enär sådana utgjutelser och påståenden äro ägnade att icke endast framkalla sorg bland landets kristna utan även skapa en atmosfär av misstänksamhet emot prästerskapet, vilja vi undertecknade för allt Sveriges folk klart säga ifrån, att vi ogilla komministerns i H. här ovan nämnda tilltag och uttalande. Vi ogilla också kyrkoherdens i S. här ovan nämnda utlåtelse. Samvetstvång älska vi ingalunda, och i åtskilligt hava vi olika uppfattning, men vi äro alla

Om alternativa ritual för kyrkans gudstjänster m. m. (Forts.)

därom ense, att den man, som icke tror på en personlig och treenig Gud, icke heller är skickad att vara präst inom svenska kyrkan. För att undgå samvetstväng bör han, om han framhärdat i sin otro, avgå ur sin tjänst och nedlägga sitt prästämbete. Det kan icke vara god moral, att en sådan person fortfarande uppbär lön för prästerlig tjänst. — Vi taga sålunda bestämt avstånd från dessa ämbetsbröder och deras meningsfränder samt hava velat låta envar svensk få besked därom. Gud vare vår kyrka nådig!»

Nya Väktaren har också publicerat mängder av utdrag ur brev från präster, som tydligtvis äro upptända av nitälskan och glädje åt vad de kalla »klara signaler». Man sörjer »allvarligen» över avfallet. »Det tenderar nu till rena anarkien inom kyrkan.» »Vi äro på väg mot rena hedendomen.» »Biskoparna borde tala.» »Här få icke prästerna tiga.» Skulle bekännelsetrohet icke fordras av svenska kyrkans präster, anses att denna icke skall eller bör bestå. »Biskop Rodhes visitationstal i S. var ju utomordentligt och ger vissa förhoppningar för framtiden.» En ung präst sympatiserar av hela sitt hjärta i »aktionen mot den skändlige B. och hans anhang», o. s. v.

För människor, som tänka och resonera på detta sätt finns det en god ursäkt. *De ha tagit kyrkan på orden.* De taga i själva verket kyrkans ord i sin mun, och kyrkans ord, det är icke vad Per eller Pål talar från predikstolen eller eljes, utan det är vad prästen läser ur en bok. Det är vad kyrkan talar, enkannerligen genom sin handbok. Dess bokstav är sakrosant. Genom handbokens ord, som man icke får rubba på, är det som kyrkans Gud talar till Sveriges folk.

Men det kommer en opinionsyttring till, en från Lunds stift, som jag finner minst lika betecknande för situationen. Den är lagom dunkel men bör kunna förstås, förmodar jag av mottagaren. Det finns i sista numret av Svensk Kyrkotidning följande »notis»: »En opinionsyttring. Symptomatisk för det läge, som berörts i dagens ledare, torde nedanstående notis vara, som tillställts tidningen och på grund av lägets art och allvar härmed meddelas till övervägande. Allmän debatt i tidningen måste av flera anledningar avbjas.» Så kommer notisen: »Den 23 februari voro prästerna i Hälsingborgstrakten samlade i staden dels till koralafton i Mariakyrkan och dels till ett sammanträde med delägarna i Luggude härads prästänkekassa. Man överenskom därvid att till ämbetsbröderna i distriktet rikta följande uppmaning: 'Härmed vilja vi bedja Eder instämma i nedanstående uttalande. Detta sker enklast med namnunderskrift under detsamma, varefter det torde sändas — under angiven adress — senast den 10 inst. mars. Uttalandet tillställes endast stiftets biskop. Till pressen meddelas uttalandets ordalydelse, samt antalet av de präster inom stiftet, som undertecknat detsamma. H. i februari 1938.'» Så följa namnen på de tolv präster i Lunds stift som tagit initiativet. Ifrågavarande uttalande lyder: »Undertecknade präster i Lunds stift hava av olika anledningar icke ansett oss böra deltaga i den opinionsyttring i fråga om gränserna för prästerlig lärofrihet, som genom tidningen Nya Väktaren och dess redaktör Axel B. Svensson kommit till stånd. Då emellertid fullständig tystnad även skulle kunna tolkas såsom ett ståndpunktstagande, vilja vi härmed tillkännagiva, att vi, i likhet med deltagarna i nämnda opinionsyttring, taga bestämt avstånd från och djupt beklaga de missbruk av den evangeliska friheten och de vantolkningar av centrala kristna sanningar, vilka på sista tiden förekommit inom vår kyrka och även i vårt stift.»

Om man ber kyrkans ledning, var den nu finns, bestämma sig för en ny kurs, betyder det inte, att man fordrar, att kyrkan nu, omedelbart och i ett sammanhang ville t. ex. taga konsekvenserna av sin egen teologi, som inte bör vara kyrkopolitiskt färgad utan — naturligtvis — fritt forskande och

Om alternativa ritual för kyrkans gudstjänster m. m. (Forts.)

oförhindrad att erkänna sanning och fakta såväl som vilken annan vetenskap som helst. Kyrkan skall givetvis inte förkunna teologi, vare sig gammal eller ny, utan något som åtminstone ville vara ett evangelium för tidens ärligt sökande och kanske inte så sällan efter andliga verkligheter hungrande människor. Å andra sidan är det föga ägnat att skapa förtroende till kyrkans förkunnelse, om och när man märker, att kyrkan bara för att inte stöta dem, som förresten inte alltid äro så fromma som det låter, icke ens tørs erkänna så enkla sanningar, som att två gånger två är fyra och inte fem. Till sådana sanningar hör åtskilligt, som tycks vara fördolt för dem, som i dessa dagar göra ont värre genom att med eller utan massopinioners hjälp frammana en icke önskvärd kamp mot kyrkan. Men den kampen får väl komma då.

Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

I herr Sandegårds yttrande instämde herr *Bergström*.

Herr Bergqvist: Herr talman! Den föreliggande motionen är en gammal bekant, som dykt upp i kammaren gång på gång ehuru under något olika skepnad vid varje tillfälle. Avsikten har emellertid alltid varit densamma, nämligen att söka vinna frihet att använda alternativa ritual av olika slag vid kyrkans högmässogudstjänster.

Motionärerna äro ej nöjda med den enhetlighet i högmässoritualen, som råder i rikets alla församlingar. De stämpla nu denna enhetlighet med det moderna slagordet »likriktning», som väl skall vara något slags mindervärdighetsstämpel. Emellertid torde de allra flesta bland vårt lands kyrkofolk anse, att det är en styrka för gudstjänstlivet, att kulten överallt har i huvudsak samma former. Detta främjar samhörighetskänslan inom kyrkan och gör, att man känner sig hemma även vid gudstjänster, som man kan komma att bevista på helt andra orter än dem där man själv bor. Man skulle knappast främja gudstjänstlivet genom att medgiva, att fria ritualer, författade av den ene eller den andre kultintresserade, finge utan vidare användas vid högmässogudstjänsten. Därav skulle uppstå villervalla, och dessutom skulle det leda till tvistigheter och strider i församlingarna. Det är nödvändigt, att det finns en enhetlig, auktoriserad kyrkohandbok, som måste följas, framför allt i kyrkans huvudgudstjänst, högmässogudstjänsten. Några experiment med fria ritualer böra ej vid denna få förekomma. Detta utesluter emellertid icke, att extra gudstjänster kunna anordnas, där fria ritualer få provas.

En omväxling i högmässogudstjänsten kan inom kyrkohandbokens ram åstadkommas genom införande av alternativa böner. Detta har också redan i rätt stor utsträckning skett, och det nu utkomna nya handboksförslaget upptager ännu flera alternativ än förut.

Men det ligger i sakens natur, att man beträffande den sakramentala och mera objektiva delen av gudstjänsten måste iakttaga varsamhet vid införande av nya moment och formuleringar. Särskilt måste man se till, att moment och alternativ harmoniera med varandra i avseende på trosåskådning och kristlig livssyn. Sinsemellan stridiga uppfattningar kunna icke få rum vid sidan av varandra i kyrkans ritualer.

Emellertid finnes det ändå vid gudstjänsten stort utrymme för prästens individuella uppfattning av kristliga spørsmål att komma till uttryck. Detta kan ske i predikan, där det personliga har mycket större spelrum än i altartjänsten. Det citat, motionärerna anföra av ärkebiskop Söderblom, att »det skall vara högt till taket i kyrkan», syftar utan tvivel bland annat på den frihet, som är inrymd åt prästen i hans predikan, förutom att det väl också syftar på kyrkans fördragsamhet mot olika tänkande överhuvud, och att hon er-

Om alternativa ritual för kyrkans gudstjänster m. m. (Forts.)

känner som sina medlemmar även sådana, som i många stycken avvika från hennes lärouppfattning.

Vad emellertid de kyrkliga böckerna angår, håller hon på att dessa skola vara desamma överallt i landet. Detta är också i sig självt en obestriddig fördel. Huru lyckligt är det icke till exempel, att vi äga en för hela riket gemensam psalmbok. I Norge, för att taga ett av våra grannländer, finnes ett flertal olika psalmböcker i bruk, och detta medför stora olägenheter. Jag föreställer mig, att om en motion väcktes om frihet att i högmässan få använda andra sångsamlingar än svenska psalmboken, detta ej skulle hälsas med någon glädje från något håll. Men medger man frihet att vid sidan av kyrkohandboken använda andra ritualer, skulle kanske snart krav uppkomma på att även vid sidan av psalmboken få använda andra sångböcker.

Såväl i motionen som också i reservationen vid utskottets utlåtande gör man gällande, att staten har rätt och plikt att tillse, att vid utformande av kyrkans gudstjänstordning hänsyn tages till olika tänkande, eftersom kyrkan är »en statens kyrka». Det kyrkobegrepp, som här framskymtar, kan kyrkan omöjligt acceptera. Kyrkan står visserligen i ett organiskt samband med staten, men detta samband är icke av den art att hon kan kallas en »statens kyrka», som skulle vara skyldig att i allt föga sig efter statens vilja. Förhållandet mellan kyrka och stat i vårt land har aldrig ansetts innebära annan rätt för staten än att i fråga om yttre kyrkliga ting lagstifta för kyrkan och detta i regel endast under samråd med kyrkans egen representation. I rent interna frågor såsom beträffande »de kyrkliga böckerna» har kyrkan alltid ansetts ensam äga befogenhet att avgöra vad hon kan erkänna såsom överensstämmande med hennes trosbekännelse och anda samt att förkasta vad hon ej kan erkänna.

Mot denna grundregel synes emellertid såväl motionen som reservationen vara stridande. Jag är också övertygad om att Kungl. Maj:t ej utan vidare skulle anse sig befogad att medgiva, att de i motionen omnämnda ritualen finge ad interim användas vid högmässogudstjänst. För övrigt vore ju ett sådant experiment meningslöst just nu, då hela handboksfrågan inom den allra närmaste tiden kommer att upptagas till prövning.

Vad angår det andra stycket i motionens kläm har jag icke någon principiell invändning att göra däremot, under förutsättning att alternativen bleve vederbörligen auktoriserade.

Däremot måste jag för min del så mycket bestämdare motsätta mig yrkandet i det tredje stycket, emedan ett bifall därtill skulle lämna alltför stort spelrum för det subjektiva godtycket.

Jag anhåller, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Gustavson, John: Det må förlåtas mig, att jag trots den sena tidpunkten tar kammarens uppmärksamhet i anspråk för att framföra en del gammalmodiga åsikter, som föga passa i de moderna tider, i vilka vi leva. Jag skall göra några små randanmärkingar med anledning av motionen, och samtidigt kommer jag att framställa en del frågor till motionärerna beträffande några punkter, som åtminstone jag inte kan fullt förstå.

Först och främst säga motionärerna en sak, som jag visserligen förstår vad de mena med men som jag ändå vill taga upp. De säga, att det »måste anses orimligt att med korta mellanrum utföra revision av dessa kyrkans böcker». Ja, det håller jag med om. Motionärerna tala i detta sammanhang om psalmboken och mena, att det hade varit bäst om samtidigt med dess omarbetning även handboken blivit reviderad. Men psalmbokens omarbetning är ju redan verkställd, och det går inte att ändra på den saken. Då dessutom utrednin-

Om alternativa ritual för kyrkans gudstjänster m. m. (Forts.)

gen angående kyrkohandboken avancerat så långt, att ärkebiskop Eidems förslag föreligger och det, enligt vad motionärerna själva konstaterat, snart kommer att bli föremål för kyrkomötets prövning, är det väl just av dessa anledningar orimligt att medgiva en annan ordning för våra gudstjänster under den tid, som återstår, tills den nya handboken blivit vederbörligen antagen.

»Kyrkomötet har begärt en varsam revision», heter det i ett av motionärerna citerat uttalande. »Varsamhet får här icke betyda ängslig månhet om ord och formler utan blott aktsamhet om trons oförgängliga innehåll.» Vad menas med »ord och formler»? Jag undrar, om inte en kyrkohandbok, skriven av t. ex. herr Sandegård, även den skulle innehålla ord och formler och ingenting annat. Det är väl endast *andra* ord och *andra* formler, som motionärerna vilja sätta i stället för dem vi nu ha. På något annat sätt än med ord och formler kunna väl vi skröpliga människor icke taga befattning med vår gudstjänst vad ritualen beträffar.

Vidare säga motionärerna: »Det måste finnas en marginal, inom vilken, även i kyrkans gudstjänstliv, alla ärliga och religiöst sinnade människor kunna finna uppbyggelse.» Är det de ärliga och religiöst sinnade människorna, som *mest* ropa på reformer i detta avseende? Jag tror det knappast. Så citera motionärerna ett uttalande om en framtidens kyrka, där »det är högt i taket för andens och tankarnas flykt och vitt rum mellan väggarna för alla sinnen och lynnen och rörelser och behov, som på något sätt vilja höra henne till». Jag förutsätter, att motionärerna, då de citerat denna sats, även vilja göra den till sin egen. Vill man ha det så högt i taket i vår kyrka, att där skall kunna rymmas alla i vår tid förefintliga uppfattningar och åskådningar i religiöst hänseende? Det finns fortfarande de — jag hoppas, att den skaran inte är så liten — som tro på en evig, allsmäktig Gud såsom sin skapare och återlösare. Det finns åter andra, som förneka t. ex. försoningsläran och den kroppsliga uppståndelsen. Det finns t. o. m. präster, tjänstgörande i vår kyrka, som öppet ha förklarat, att de kastat loss ifrån tron på en personlig Gud. Det finns åskådningar, för vilka vissa av de kyrkliga handlingarna, såsom konfirmation och barndop, te sig som upprörande religiös råhet — detta uttalades här i kammaren för ungefär ett år sedan. Är det motionärernas mening, att det skall bli så högt i taket och så vitt mellan väggarna i vår kyrka, att alla de av mig nu uppräknade åskådningarna skola kunna trivas och finna sig tillrätta där, ja då har jag ingenting annat att anmärka mot denna kyrka än att den inte bör kallas för kyrka. Då passar ett annat namn bättre, det, varmed det tempel en gång benämndes, ur vilket månglarna drevos ut. Det finns nämligen olika bevekelsegrunder för att tillhöra kyrkan. Gå vi så långt, att vid ge rum för alla dem, som av *någon* anledning vilja höra kyrkan till, kan jag inte kalla denna stora, rymliga byggnad för en kyrka.

Motionärerna tala vidare om »en ny tids tros- och fromhetsart». Vad menas med detta? Vilken artskillnad är det mellan den tro och fromhet, som rätt sedan hedenhörs, och den tro och fromhet, som till äventyrs fortfarande kan vara tillfinnandes? Är det inte samma Gud kyrkan i våra dagar vill föra människorna till och i vars tjänst vi skola visa vår fromhet, som det varit från begynnelsen? Det är frågor, som det är synnerligen viktigt att få besvarade, när man skall söka förstå vad som menas med en ny tids tros- och fromhetsart. Vad skulle den nya tiden tro på, när det gäller kyrkan och de religiösa frågorna, om inte på något, som stämmer överens med vad man trodde på förr i världen? Det talas om »trons oförgängliga innehåll». Det finns ett ord, som man kunde använda i det sammanhanget i stället för »oförgängliga», och det är »oföränderliga». Jag hörde en framstående kyrkans tjänare för

Om alternativa ritual för kyrkans gudstjänster m. m. (Forts.)

en tid sedan yttra på tal om den nya och den gamla tiden, att det inte är allt gammalt, som skall ratas bara därför att det är gammalt, och inte allt nytt, som skall anammas bara därför att det är nytt. Jag tror, att det finns ting på detta område, som inte kunna bli för gamla och som inte låta sig moderniseras, så att de kunna passa och ge trivsel för den moderna tidens uppfattningar i mångt och mycket.

Reservanterna säga, att det »kan ju — som av motionärerna framhålles — ändå krävas, att kyrkan såsom en statens kyrka och en institution för hela folket icke uppställer fordran på absolut likriktning av sitt gudstjänstliv i en tid så rik på skiftningar i andligt avseende som vår». På vad sätt skiftar vår tid i andligt avseende? Jag skulle vara mycket tacksam, om motionärerna eller reservanterna kunde svara på den frågan. Vad känna för resten jag och motionärerna och reservanterna till om detta? På vad sätt kunna vi bedöma, om det i andligt avseende förekommer skiftningar? Åtminstone kan inte jag begripa det, och det är kanske inte så märkvärdigt, att inte jag kan det, men jag tror, att det finns många, som i likhet med mig stå frågande inför något sådant.

Jag väntar mig inte, att alla dessa frågor skola besvaras av någon, som är närvarande här. Det vore en orimlig begäran. Men motionärerna kunna kanske ge besked om en del av de punkter, som jag har ansett vara dunkla.

Jag skall inte uppehålla tiden längre utan ber att med dessa ord få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Härdin: När kammaren i fjol hade en liknande motion till behandling, förordade jag och några andra av utskottets ledamöter i en reservation bifall till motionen. I år har jag däremot ansett mig böra biträda utskottets avslagsyrkande. Det beror ingalunda på någon ändrad uppfattning i själva sakfrågan, utan uteslutande därpå, att ärendet i år kommit i ett helt annat läge än förra året.

När utskottet fick fjolårsmotionen till behandling, var det visserligen bekant att Kungl. Maj:t uppdragit åt ärkebiskop Eidem att utarbeta förslag till en varsam revision av den kyrkliga handboken. Men det var också känt, åtminstone inom utskottet, att denna utredning då icke hade fortskridit längre än att ett bifall till motionen skulle kunna giva utredningen en något vidare ram än som från början hade avsetts. Kammaren avskog emellertid framställningen, och revisionsarbetet fortsatte enligt de ursprungliga direktiven.

Då utskottet fick årets motion till behandling, var revisionsarbetet redan slutfört, men förslaget hade så nyligen framlagts, att icke en enda myndighet ännu haft tillfälle att yttra sig däröver, helt naturligt för övrigt eftersom förslaget är daterat så sent som den 10 februari och omfattar en bok på över 300 sidor. Under sådana förhållanden anser jag för min del, att det varit bäst för den sak det här gäller, om frågan i år inte ens tagits upp. I varje fall vill jag icke medverka till att bryta mot en gammal god sedvänja inom riksdagen genom att föreslå riksdagen att fatta beslut i ett ärende, som varit föremål för utredning, innan denna utredning blivit på vanligt sätt prövad.

Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Andersson, Nils: Herr talman! I fjol förekom en ganska långvarig diskussion om denna fråga, och det kunde därför vara onödigt att spilla mycken dyrbar tid på den nu. Jag kan bekänna, att jag för min del skulle ha varit lika tillfredsställd, om motionärerna inte hade återkommit med frågan vid årets riksdag efter det ganska tydliga utslag av kammarens mening, som kom till uttryck i fjol.

Om alternativa ritual för kyrkans gudstjänster m. m. (Forts.)

När motionärerna emellertid ansett sig böra upptaga frågan på nytt, kan jag dock inte som den föregående talaren finna, att jag bör ställa mig på en annan ståndpunkt än i fjol och ansluta mig till utskottsmajoritetens avslagsyrkande, detta så mycket mindre som det motiv herr Hårdin angav för sitt ändrade ståndpunktstagande saknar värde, eftersom motionärerna själva utgått ifrån att förslaget till en varsam revision av kyrkohandboken nu skulle föreligga. Det förhållandet har inte alls inverkat på motionärerna, något som, såvitt jag begriper saken, är självklart, då motionärerna åsyftat att få till stånd en opinionsyttring från riksdagens sida till förmån för större frihet på det kyrkliga området, en frihet som icke inrymmer i det förslag till reviderad kyrkohandbok, som nu föreligger. Sådan motionärernas tankegång är, har det för dem således ingen betydelse, att ärkebiskop Eidem nu framlagt sitt förslag till varsamt reviderad kyrkohandbok.

Vad det här gäller är, som sagt, att riksdagen skulle uttala en mening om det centrala spörsmål, som det är fråga om, nämligen att större frihet skulle medgivas inom den svenska kyrkan. Det är den saken det gäller. Herr Gustavson, som nys hade ordet, är en klar och deciderad motståndare till vidgad läro- och tankefrihet inom kyrkan. Konsekvensen av hans uppfattning borde ju vara, att han med all kraft skulle verka för att sambandet mellan staten och kyrkan upplöstes. Ty det kan inte vara riktigt moraliskt renhårigt, om jag så må säga, att hävda en mycket trång ram för tankefriheten inom kyrkan och ändå begära, att den skall vara hela folkets kyrka.

Herr Gustavson tvivlade på att det fanns några skiftningar i andligt avseende i vår tid och undrade vad reservanterna kunde ha för anledning till tro, att sådana skiftningar existerade. Jag kan därtill endast svara, att den, som inte kan finna några andliga skiftningar i vår tid, måste det vara mycket svårt att överhuvud taget övertyga om någonting.

Den riksdagsopinion, som motionärerna vilja få till stånd, skulle enligt min mening vara av utomordentligt stort värde som en motvikt mot den ofördragssamhet och intolerans, som kommer till uttryck bl. a. från en stor del av den svenska kyrkans prästerskap. Jag kan inte annat än beklaga, att stämningen i första kammaren skall vara sådan, att kammaren helt enkelt avböjer att yppa någon bestämd mening i saken. Om man ser på utskottsmajoritetens utlåtande, finner man, att det helt enkelt går ut på ett avböjande. Riksdagen skall inte taga någon befattning med frågan, den skall inte ha någon mening, den skall hänskjuta dessa angelägenheter helt och hållet till de kyrkliga myndigheterna, kyrkofolket, såsom det hette i utskottets utlåtande i fjol. Jag tycker för min del, att det är beklämmande, att kammarledamöterna skola vara så indifferent i denna fråga med undantag av några få, som i likhet med herr Gustavson inta den gamla stränga kyrkliga ståndpunkt, som han givit uttryck för i dag såväl som i fjol. Nog borde väl riksdagen kunna kosta på sig att ha någon mening om dessa ting, som ändå äro ganska väsentliga, i stället för att såsom utskottet endast bekvämt och lättvindigt visa ifrån sig det hela, ådagaläggande föga intresse för utvecklingen inom den svenska kyrkan.

Vi reservanter ha velat ge ett stöd åt den tanken, att om vi skola ha en statskyrka, böra gudstjänstordning och kyrkohandbok så utformas och det kyrkliga livet så danas, att så många som möjligt av oss, som ändå tillhöra statskyrkan, där skola kunna få någon uppbyggelse och hugnad.

Jag ber, herr talman, att med dessa ord få yrka bifall till reservationen, i förhoppning att ändå någon liten del av kammarens ledamöter genom sin uppresning skall visa något intresse för de synpunkter, som reservanterna framfört.

Om alternativa ritual för kyrkans gudstjänster m. m. (Forts.)

Herr Sandegård: Jag har, herr talman, begärt ordet för att på en punkt replikera min ärade och vördade vän biskop Bergqvist, men innan jag det gör, vill jag i alla fall säga ett par ord till herr Gustavson.

När herr Gustavson, om jag fattade herr Gustavson rätt, vill bestrida, att människor, som ropa på reformer på detta område, kunde vara religiösa människor, och i stället förutsätter, att »ärliga och religiösa människor», såsom jag visst uttryckte mig i mitt första anförande, höra inte till den sortens folk, som man hör ropa på reformer, skulle jag i all enkelhet vilja fråga herr Gustavson — jag hoppas, att herr Gustavson inte tar illa upp: hur läser herr Gustavson sitt Fader Vår? Ber man inte där om att Guds rike skall komma hit och att Guds vilja skall ske här? Ber man inte i den bönen bl. a., att alla människor skola få sitt dagliga bröd? Det förefaller att vara ett ganska omfattande och storartat reformprogram, Fader Vår! Men man kan ju göra något annat av det också, t. ex. det, som enligt Luther består i att bara sitta i kyrkan, bedja och sjunga psalmer, göra det hela till en vacker religiös stämning, medan människorna kanske svälta och frysa och ha det svårt där utanför kyrkans murar. Men jag förstår ju att herr Gustavson inte menar, att det skall vara så.

Det var en annan fråga av herr Gustavson, som jag också vill svara på — i övrigt måste jag lämna de frågor han framställde åt det värde de tydligtvis hade såsom mera retoriska frågor. Herr Gustavson undrade, hur högt i taket det egentligen skulle kunna vara i kyrkan, för att den fortfarande skulle få kallas kyrka. Jag tycker, att taket rätteligen inte borde sitta lägre än uppe i himlen. Om kyrkan vill representera Vår Herre, som låter sin sol gå upp över både onda och goda, bör hon väl inte ha någonting emot att förverkliga just det, som antydde i det citat, som herr Gustavson tog upp. Det citatet återgav ett yttrande av Nathan Söderblom, som ville, att kyrkan skulle vara öppen för alla, »som på något sätt önskade höra henne till». Inga andra gränser, absolut inga andra, bör man uppställa. Människor må få ha vilka åsikter de vilja, herr Gustavson, både politiskt och religiöst. De må tro på en personlig Gud eller förneka en personlig Gud. De må tro på eller förneka jungfrufödelse, kroppslig uppståndelse och annat. Men folk, som överhuvud taget, när det gäller religion, vilja, om jag så får säga, ställa sig på samma linje som nasaréén bör väl ändå inte förvägras åtminstone religiöst namn.

Så skulle jag vända mig till herr Bergqvist. Han är en sympatisk herre liksom vår ärkebiskop. Jag vill endast konstatera — det är kanske elakt, men man måste ju vara elak någon gång också — att biskop Bergqvists ideal av kyrka — inte hela idealet men i vissa avseenden hans ideal — tydligtvis är en institution, som staten betalar och som biskopar och präster sköta som de vilja. Alla interna frågor, *d. v. s. de viktigaste*, såsom angående psalmbok, bibelöversättning, hur det skall gå till vid gudstjänsterna, vad som skall förkunnas och hur barnen skola undervisas, tillhör det präster och biskopar att ensamma avgöra utan inblandning av ett »ogudaktigt» folk och framför allt utan inblandning av den ogudaktiga vetenskapen. Jo, kyrkomötet får lägga sig i dessa frågor, menar herr Bergqvist, denna kuriositet, såsom jag visst sade i fjol, i den svenska författningen, som heter kyrkomöte! Ja, det rymmer förvisso mycken och verklig sakkunskap, men det saknar ju tid att behandla någonting sakkunnigt. Men, herr Bergqvist, vi få väl enas om den linjen, att vi skola ha en kyrka, som själv, *d. v. s. genom biskopar och präster*, sköter alla sina »interna» angelägenheter och inte frågar efter någonting, som heter t. ex. lekmän, annat än vid vissa högtidliga tillfällen. Och så skilja vi kyrkan från staten — det finns nog ingen annan rimlig och riktig väg!

Om alternativa ritual för kyrkans gudstjänster m. m. (Forts.)

Herr **Lindström**: Förra året var jag en av de två undertecknarna av en motion utav ungefär samma innehåll som den nu föreliggande. I år saknas mitt namn under motionen. Att jag icke ville vara med i år, berodde därpå, att jag hyste samma uppfattning som den herr Härdin nyss här i debatten givit uttryck åt, nämligen att då ärkebiskopens förslag till revision av den svenska kyrkohandboken kunde förväntas inom kort tid, vore det kanske bäst att vänta, till dess vi fingo detta förslag i våra händer. Nu ha vi det här.

Jag måste säga, att sedan jag med mycket stort intresse läst igenom det ifrågavarande förslaget, kan jag inte finna annat än att motionärerna och reservanterna i utskottet ha lika stor rätt att besvara första kammaren i år som de hade i fjol. Det finns också en alldeles speciell anledning därtill; herr Sandegård har nyss berört den. Det kan nämligen antagas, att sedan remisstiden är utgången och domkapitel och andra högvärdiga institutioner ha malt igenom förslaget, får ett kyrkomöte frågan till behandling, ett kyrkomöte som samlas, innan riksdagen på nytt hinner sammanträda. Detta kyrkomöte avgör frågan fullt suveränt enligt den rätt, som grundlagen ger det. Men vad är kyrkomötet? Finns det någon i denna församling, som vågar uppstå och säga, att kyrkomötet på något sätt representerar det svenska folket? Jag behöver inte utreda de grunder, som detta mitt uttalande vilar på. Dem känner var och en av kammarens ledamöter till. Jag tror, att man kan säga, att denna kammare och medkammaren bättre och mera auktoritativt representera folkets mening även i dessa frågor än kyrkomötet. Därför anser jag, att det vore angeläget, att vi begagnade det tillfälle, som motionärerna nu ha givit oss, att åtminstone i någon mån giva vår opinion tillkänna.

När vi läsa igenom det eidemska förslaget, måste vi säga, att det i många avseenden utgör ett framsteg. Det utgör till den grad ett framsteg, att jag skulle vilja se ner till botten av samvetet hos min vän, den ärade talaren på Bohuslänsbanken, sedan han har läst igenom detta förslag.

Jag skall ta några exempel. I förslaget finns det en ny redigering av den gamla syndabekännelsen. Syndabekännelsen, herr talman, var allas vår formella bekännelse till att vi voro behäftade med arvsynd. Nu är arvsynden borttrollad. I den gamla syndabekännelsen stod det, och det står där för övrigt ännu, ty ingenting har blivit förändrat: »Jag fattig, syndig människa, som med synd född...» Arvsyndsbegreppet är klart och tydligt nedlagt i dessa ord. I nya redigeringen står det: »Jag fattig, syndig människa, av syndigt släkte född...» Detta har en helt annan innebörd. Jag tror, att vi alla medge, vilken ställning vi än ha till de religiösa problemen, att vi äro födda av ett fördömt syndigt släkte. Men i denna bekännelse ingår icke något accepterande av den gamla arvsyndsläran. Vi komma fram till jordfästningsritualet. Där har ärkebiskopen underligt nog tagit upp alternativ — alternativ, som man här är så rädd för! — alternativ, som, när det gäller själva de avgörande orden, i två fall utesluta bekännelsen till den kroppsliga uppståndelsen, vilken min ärade vän på Bohuslänsbanken nyss har slagit vakt om som en klenod i hela kyrkans lära och i all vår religiösa uppfattning. Det finns ett tredje exempel, som jag skall åberopa, ett exempel som, därest kändomen om det blir utbredd på västkusten, kanske kommer att väcka en del kusliga känslor. Det rör den så kallade kyrkotagningen. Det gamla kyrkotagningsritualet har blivit borttaget även i den bemärkelsen, att man inte längre nämner ordet kyrkotagning. Man kallar det nu »En moders tacksägelse». Det innebär en bön av prästen, i vilken han framför moderns tack till de högre makterna för att hon under lyckliga omständigheter har fått föda ett barn. All den gamla magin, som finnes i det äldre kyrkotagningsritualet, är borta. Nu får man någonting, som är riktigt hyggligt och fint, och som man

Om alternativa ritual för kyrkans gudstjänster m. m. (Forts.)
utan svårigheter kan acceptera. Därtill kommer, att man har tagit bort det, som fanns i det gamla kyrkotagningsritualet rörande »andra kvinnor» och som praktiskt taget innebar, att prästen å de högre makternas vägnar uttalade sin förbannelse över kvinnor, som råkat få så kallade oäkta barn. Det finnes alltså framsteg på vissa punkter, men, som herr Sandegård med full rätt har påpekat, när det gäller en rad andra väsentliga punkter, kan man icke skymta motsvarande framsteg.

Näväl, herr Gustavson, nu har det här gjorts förändringar, som, om de rätt uppfattas, utgöra mycket djupa ingrepp på en del punkter mot de gamla slen-trianmässiga föreställningarna inom vår kyrkolära. Men när herr Gustavson ser detta, hur finns det då någon möjlighet för herr Gustavson att upprätthålla den ståndpunkt, som han här förfäktat, att på detta område kunna inga förändringar vara tillåtliga? Vi, som följt med på detta område, ha ju kunnat konstatera oupphörliga förändringar, och jag vill säga, att den kyrka, den andliga verklighet överhuvud taget, som icke kan förändra sig och ansluta sig till den allmänna andliga utveckling, som dock mänskligheten alltid genomgår, den är slagen till slant, för att inte säga: den är dömd att döden dö.

Biskop Bergqvist framhöll också en del synpunkter, som det skulle kunna vara intressant att gå in på. Jag skall bara taga upp en enda. Han syntes mig representera den gestalt, som är oss alla bekant ifrån Goethes Faust, gestalten som deklamerade:

Tvenne själar, ack, bo i detta bröst
och vilja skilda banor vandra.

Den högt värderade och aktade kammarledamoten på den allra nordligaste bänken framhöll den synpunkten, att för det första var det alldeles nödvändigt att här ha någon form, som verkade därhän, att inte allt råkade ut i en hopp-lös anarki. Det var, om jag får uttrycka mig på det sättet, disciplinsynpunkten eller auktoritetssynpunkten som framträdde i hans anförande. Men å andra sidan sade han, att det också var angeläget att hävda friheten, och friheten kan hävdas av prästen under gudstjänsten, framför allt i predikan. Det var det andra skälet. Nu vill jag fråga min vördade vän, om han vill gå så långt, när det gäller att draga konsekvenserna av detta yttrande om friheten, att han anser det möjligt, att en präst, som gjort våld på sitt samvete då det gällt att läsa upp ritualens föreskrivna ord, då han sedan kommer upp i predikstolen och skall utöva sin andliga frihet, skall kunna säga saker, som — jag vill inte taga ett ytterligt exempel — även om de inte strida emot vad han har läst upp, dock i grund och botten ha en helt annan innebörd än vad som står på kyrkohandbokens blad. Det blir en kollision mellan frihet och auktoritet, som i många prästsjälar måste framkalla en ganska spännande situation! Om jag vore kyrkoherde i den svenska kyrkan — herrarna veta, att jag endast är en förbjuden lekmannapredikant! — skulle jag för min del ha mycket svårt att klara den kollision, som komme att uppstå på grund av sådana omständigheter.

Beträffande herr John Gustavsons yttrande vill jag peka på en annan sak, en sak, som kanske är rätt personlig. Han åltade här — förlåt det något vulgära uttrycket! — för jag vet inte vilken gång i ordningen detta påstående, att en präst i den svenska kyrkan, numera kyrkoherde inom Västerås stift, skulle ha sagt, att han har kastat loss från tron på en personlig Gud i ett sammanhang, där även min ringa personlighet figurerade. Jag vill säga, att de, som använt detta uttryck och använda det ännu och upprepa det till raseri, de ha om de inte medvetet vilja förfälska vad en medmänniska sagt — och det vill jag tro, att de inte önska — inte brytt sig om att ta reda på vad

Om alternativa ritual för kyrkans gudstjänster m. m. (Forts.)

kyrkoherden i Malung, dåvarande komministern i Hosjö, Åke Frödin har talat om. Han har sagt, att han har kastat loss från tron på en personlig Gud i den sedan gammalt antagna bemärkelsen, d. v. s. han har gjort rent hus för sin egen del med det antropomorfixiska gudsbegreppet. Det skulle vara intressant att fråga de högkyrkliga herrarna här i denna församling hur många av dem, som icke ha gjort precis på samma sätt.

Och här komma vi in på spörsmål med oändligt vida perspektiv. Herr John Gustavson angrep den prästman, som jag nu har talat om. Vår för angriper han inte biskopen i Karlstad, Arvid Runestam, som i de av herr Sandegård citerade artiklarna i »Vår lösen» tydligt och klart har sagt ifrån, att frågan om Kristi gudom för honom inte har någon väsentlig betydelse, d. v. s. understrukit, att för hans religiösa uppfattning, och när det gäller hans bedömning av andra människors religiösa uppfattning, är det ganska oväsentligt, om människorna tro, att Kristus var gud, eller om de tro, att han var en fullkomlig människa? Om man har gått så långt, då har man också logiskt brutit sönder hela treenighetsbegreppet. Man har ställt frågan om den personlige Guden på en delvis ny grund. Men delar man biskop Runestams uppfattning, så frikänner man inte endast kyrkoherde Frödin, utan man frikänner också kyrkoherde Bruhn i Skepparslöv, vars stora brott var, att han för sin personliga del förklarade sig icke kunna acceptera tron på en treenig Gud. Vill man alltså taga upp dessa frågor och gå in på realiteterna, vill man försöka göra sig en sann bild av läget i svenska kyrkan, så skall man nödgas medgiva, att det inte bara är ett antagande utan att det finnes fog för påståendet, att de flesta medlemmarna av den svenska kyrkan ställa krav på förändringar.

När jag hörde min ärade vän på Bohuslänsbanken tala om sin uppfattning om det andliga livet, så hade jag en känsla av, att det finns i alla fall en mycket stor dövhet på vissa håll för det, som rör sig i tiden, ja, inte bara dövhet, herr talman, utan förvisso även blindhet. När herr Gustavson här försökte övertyga oss om, att de andliga storheterna hade ett oföränderligt värde, då tänkte jag på några satser, som jag i min mycket tidiga ungdom läste i en bok av Maurice Maeterlinck, några satser, som gjorde ett mycket starkt intryck på mig. Jag kan inte citera dem ordagrant, men innehållet var ungefär detta: Det, som för ett ojämförligt geni som William Shakespeare var en stor och ny upptäckt i andlig bemärkelse, det möter jag nu hos varje enkel bonde och arbetare, när jag går ut och talar vid dem. Det, som var obekanta andliga storheter för tre eller fyra hundra år sedan, och som kanske mötte mycket stark opposition, det är nu dagens verklighet och sanning även för den enklaste människa. Detta gäller även det religiösa livet, och skola vi icke — jag har redan sagt det, men jag vill betona det ännu en gång — medverka till undergången för de religiösa institutionerna — de religiösa värdena kan ingen döda, de äro evigt förbundna med människosjälens själv — då måste vi ta hänsyn till den realitet, som uppenbarar sig däri, att de andliga värdena födas, växa under skiftande förhållanden och framträda från olika synpunkter och aspekter under olika tider. Det är mycket viktigt att hålla fast vid detta, när man diskuterar om de problem, som nu ligga framför oss.

Det skulle, herr talman, vara oändligt mycket att säga om dessa viktiga frågor. Jag vill inte uppta tiden längre. Jag måste säga, utan att närmare gå in på saken, att det kanske finnes en del uttalanden både i reservanternas motivering och klämmar, som jag skulle ha lust att justera, men det har jag inte möjlighet att göra. Då jag emellertid anser, att reservanternas yrkande ligger närmast vad man i detta sammanhang har anledning att önska realiserat, skall jag be att få yrka bifall till reservationen.

Om alternativa ritual för kyrkans gudstjänster m. m. (Forts.)

Herr **Andrén**: Herr talman, mina herrar! Jag skall inte falla för frestelsen att yttra mig i de viktiga och för många livsavgörande religiösa och teologiska frågor, som ha dragits upp till diskussion i denna debatt. Jag avstår därifrån inte bara med hänsyn till den sena timmen utan framför allt därför, att jag anser, att dessa frågor icke kunna avgöras genom debatter och voteringar här i vår riksdag. Det är andra och starkare krafter i nationens liv, som få det sista ordet i de frågorna. Jag skall inte heller gå in på frågan om den rättsliga innebörden av reservanternas skrivelse. Men jag skulle vilja rikta en fråga till herrar reservanter: är det verkligen deras mening, att Kungl. Maj:t utan kyrkomötets hörande skulle kunna göra de djupa ingrepp i för vår svenska kyrka betydelsefulla frågor, som här ifrågasätts? Men denna rättsliga kompetensfråga skall jag för övrigt icke dröja vid.

Det är en annan sak, som jag här vill beröra, och det är frågan om allas vår sakliga kompetens att nu, utan någon väsentlig utredning, taga ståndpunkt till de yrkanden, som ha framställts av reservanterna. Är det verkligen så, mina herrar, att vi ha en så intim förtrogenhet med Emanuel Linderholms ritual eller med dr Beskows ritual, att vi äro beredda att utan vidare på dessa reservanternas rekommendation skriva till Kungl. Maj:t och begära, att dessa ritual skola få användas? Jag kan tillägga: Ha vi sådant förtroende till *alla* den svenska kyrkans präster, att vi skulle vilja rekommendera, att de fritt skulle få förfoga över den svenska kyrkans ritual och förfara som det passar dem bäst? Jag tror inte vi anse oss ha denna sakliga kompetens och detta generösa och generella förtroende till våra präster. I varje fall måste jag beklanna, att jag icke för min del med ledning av denna flyktiga och lätta motivering kan rösta för ett yrkande sådant som det, som föreligger i reservanternas förslag.

På dessa grunder, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Bergman**: Herr talman! Denna diskussion har dragit ut på tiden, och den hålles vid en tidpunkt, som är föga lämplig för ett så djupgående ämne som detta. Med avseende på ämnet får jag för övrigt säga, att en sak sådan som denna icke heller lämpligen bör avgöras av riksdagen. Jag vill dessutom betona en sida av saken, som knappast kommit fram i denna diskussion, och vars ringa beaktande var anledningen till, att jag begärde ordet.

Jag har alltid varit en anhängare av religionsfrihet och likaledes en anhängare av reformation inom kyrkan, ja inom religionen i det hela. Denna är naturligtvis underkastad utvecklingens lag liksom allt annat. Jag har emellertid haft och har allttjämt den meningen, att rätta vägen för denna utveckling är en fri kyrka i en fri stat. Detta betyder helt enkelt, att jag anser statskyrkosystemet i en tid som denna omöjligt. De, som inte ha haft detta klart för sig tidigare, borde åtminstone ha fått det rätt klart genom denna debatt. Är det verkligen någon mening i, att en riksförsamling, som representerar hela svenska folket med dess mångahanda olika uppfattningar, skulle bestämma vad en kristen kyrka skall tro och förkunna? I själva verket leder detta till orimligheter. Vår kyrkas ledning har hittills motsatt sig systemet fri kyrka och har hållit på statskyrkan, men jag är övertygad om, att den stund icke är så långt avlägsen, då det även inom kyrkans läger kommer att uppstå en ganska allmän önskan, att kyrkan skall vara fri i förhållande till staten, så att den ej behöver bli beroende av ministrar av vare sig Värner Rydén eller Arthur Engbergs typ eller av andra politiska väldigheter, t. ex. före detta pastorsadjunkten i Hosjö som annars kanske en vacker dag sitter som kyrkominister. Min ärade vän och trätobroder, herr Richard Lindström, sade för en stund sedan, att man hade citerat honom eller hans vänner oriktigt. Jag kan ju icke behöva taga åt mig detta, ty jag har icke gjort något sådant

Om alternativa ritual för kyrkans gudstjänster m. m. (Forts.)

citat, men jag skall nu be att få citera honom själv och det fullt riktigt och ordagrant. Jag har här i min hand en bok som bär titeln »Religionskongressen i Stockholm 1931. Berättelse, föredrag och diskussioner», utgiven av professor Linderholm. Vid denna kongress höll Richard Lindström ett föredrag, som handlade om »Den unga generationen, arbetarungdomen, och kyrkan». I detta föredrag, som här föreligger in extenso, säger redaktör Lindström: »Skall kyrkan betyda någonting för vår tid får den kasta loss från tron på en personlig Gud, från sakramenten och mycket annat, som tidssjälens själv har gjort upp räkningen med. För tydlighetens skull ber jag få säga, att kyrkan naturligtvis icke bör förbjuda människorna att tro på en personlig Gud eller att använda sakramenten, men den bör avstå från att fasthålla vid detta såsom någonting absolut.» Detta är ordagrant vad herr Lindström sade. Märk hans liberalitet att förklara sig icke vilja förbjuda statskyrkans medlemmar att tro på Gud! Men om man nu vill ha kyrkan så vid uppåt och så bred åt sidorna, som här sagts förut, så att den skall rymma som beslutande och ledande medlemmar även dem, som motsätta sig varje tro på en personlig Gud, och om denna kyrka fortfarande skall vara statskyrka då frågar jag: Hur kan det då vara möjligt att ur en sådan kyrka utesluta till exempel en romersk katolik, en mosaisk trosbekännare, en muhammedan, en anhängare av Konfucius, en anhängare av den nytyska Ludendorffska hedenomen, en buddhist eller vem som helst? Och kan man då längre kalla den en kristen kyrka? Man kommer till fullkomligt orimliga konsekvenser. Därför menar jag, att hela denna utvecklingsväg, som leder till att en partipolitiskt organiserad riksdag skall besluta om vad kyrkan skall tro och förkunna, den blir i längden alldeles oframkomlig.

Den enda riktiga vägen är därför den, som redan lektor Waldenström på sin tid och sedermera många andra har yrkat på, som de frikyrkliga, såvitt jag förstår, fortfarande med full rätt yrka på, och som även socialdemokratiska partiet, om man får tro dess officiella program, åsyftar, nämligen att kyrkan upphör att vara statskyrka. Det förvånar mig för övrigt, att i denna debatt, där vi ha reservanterna på den socialdemokratiska sidan, man inte alls har fått fram den punkt, som står i socialdemokratiska programmet om statskyrkans avskaffande.

För åtskilliga år sedan förekom här i kammaren en ganska intressant debatt om den saken. Det förelåg en motion, vari påyrkades en skrivelse till Kungl. Maj:t, som gick ut på, att Kungl. Maj:t skulle taga i övervägande, huruvida och under vilka former en upplösning av sambandet mellan kyrkan och staten skulle kunna äga rum o. s. v. Det var samma framställning, som en gång gjorts av lektor Waldenström i andra kammaren. Den hade upptagits från socialdemokratiskt håll vid nu ifrågavarande tillfälle. I förbigående skall jag erinra om en ganska pikant och för svenska riksdagens ganska äventyrliga arbetsformer belysande episod från denna debatt. Greve Hugo Hamilton satt som talman, och debatten drog den gången liksom i dag långt ut; det blev sent på eftermiddagen. Det var ännu många, som skulle ha ordet, och sammanträdet avbröts för att fortsättas vid kvällsplenum. När sammanträdet skulle börja på kvällen var det endast summa fem personer, som hunnit infinna sig, och av dessa voro tre anhängare av statskyrkans avskaffande medan de två andra voro mer eller mindre ljuvliga anhängare av status quo. Den, som först fick ordet — han tillhörde den förstnämnda kategorien — talade emellertid så länge, att en hel mängd kammarledamöter hunno komma från sina förse-nade middagar, och därmed var statskyrkan räddad. Jag sade till talmannen den gången: Tänk, så dum N. N. var, som öppnade kvällsdebatten (han är för övrigt närvarande även i dag i kammaren); om han hade inställt sin oration

Om alternativa ritual för kyrkans gudstjänster m. m. (Forts.)
 och endast bitt att få yrka bifall till den föreliggande motionen, så hade riksdagens första kammare den kvällen beslutat en skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran om utredning angående statskyrkans avskaffande. Ja, sådana händelser kunna inträffa i denna riksförsamling, där man icke har någon bestämmelse om visst minimiantal för beslutsmässighet.

Nog vore det orimligt, om den kristna kyrkan, vilken existerat här i Sverige sedan 800-talet, måste låta sin bekännelse och sin förkunnelse bestämmas av en riksdag, som kan fatta sina beslut under dylika förhållanden.

Jag tror, att vi snabbt gå emot en tid, då det blir fullt allvar av tanken på kyrkans frigörande från statsförmyndarskapet. Då kan det också bli fullt allvar med kyrkans reformation, ty all varaktig reformation och reformatorisk utveckling förutsätter frihet. Det blir ingen verklig och fruktbar reformation av kyrkan, om den skall taga order från håll, där man saknar allt positivt religiöst intresse.

Ja, som sagt, frågan om kyrkans ritual är en sak, som jag anser, att vi ej borde lägga oss i här i riksdagen. Man skulle kunna säga detsamma om andra kyrkliga skrifter än kyrkohandboken, men en bok, som det åtminstone haft *något* fog för sig att låta riksdagen uttala sig om, det skulle väl ha varit psalmboken. Ty där förutsätter man ju i alla fall, att den skall direkt användas av folket, på det sättet, att folket skall taga dess ord i sin mun, sjunga fram vad där står. Nog kunde det kanske då synas önskvärt, att svenska folkets representation fått säga någonting i den saken. Det har den inte fått, och vi ha genom en regeringens förordning fått en ny psalmbok, om vilken jag tror, att — vilka förtjänster och brister den för övrigt må ha — den ej skulle ha fått majoritet bland folket, om folket fått uttala sig om den. I det fallet har man gått riksdagen förbi, men nu vill man att riksdagen skall besluta om kyrkans ritual, d. v. s. om vad prästerna skola från altaret säga till församlingen.

På grund av vad jag här antytt om min ståndpunkt anser jag mig knappast över huvud böra rösta i den nu föreliggande saken, då jag tycker, att riksdagen är ett forum, som saknar förutsättningar att uttala sig därom. Skulle jag bli tvungen att rösta mellan de två alternativen utskottets hemställan och reservationen, så kan jag inte annat än rösta för utskottets yrkande, som går ut på att motionen för närvarande ej skall föranleda någon åtgärd, men jag tror det vara principiellt riktigtast, att jag nedlägger min röst. Emellertid vill jag tillägga, att det för dem som anse sig böra rösta finnes ett starkt formellt skäl, som talar för utskottets hemställan — det är redan påpekat här förut under debatten — nämligen att när vi nu alldeles nyss fått ett förslag till en ny kyrklig ritual, vilket jag är övertygad om att inte så många här, som man kan räkna på fingrarna, ännu tagit kännedom om — man skulle väl åtminstone ha haft en aning om vad det innehåller — så är denna stund inte rätta ögonblicket att besluta något positivt, även om man principiellt anser, att riksdagen bör vara oförhindrad att fatta beslut i en sådan sak.

Jag får emellertid för min del sluta utan något yrkande, och jag skulle vilja hemställa till herrar socialdemokrater att de verkligen toge sig en funderare över sin egen programpunkt om den fria kyrkan i den fria staten.

Herr Sandegård: Bara ett ögonblick, herr talman! Jag skall be att få svara herr Andrén, som talade om reservanternas flyktiga och lätta motivering, men för egen del godkänner en avslagsmotivering, som är sakligt oriktig, såvitt jag kan fatta. Vad beträffar herr Andréns tal om att det skulle saknas befoget, om jag fattade honom rätt, för Kungl. Maj:t att göra det, som här påyrkas, så är det ingen, herr Andrén, som har påyrkat, att det skall ske 1938. Man kan vänta ett tag. Vill man inte det, kan Kungl. Maj:t höra kyrko-

Om alternativa ritual för kyrkans gudstjänster m. m. (Forts.)

mötet 1938 (som väl alltid kan få någonting annat också att göra), för att med dess bifall kunna vidtaga dessa åtgärder och därigenom skaffa sig den formella, konstitutionella befogenhet och kompetens, som herr Andrén anser nödvändig för att giva denna licens i fråga om ritual och alternativ.

Vad vår sakliga kompetens att taga ställning till dessa frågor angår, skulle jag dock vilja påminna herr Andrén om att här diskutera vi inte såsom sakkunniga ett förslag till handbok för svenska kyrkan, utan vi diskutera frågan om det skall vara likriktning eller inte, exempelvis, om jag får uttrycka mig på det sättet, om vi skola ha ett enda, något uppmjukat handboksritual, som är ett uttryck för vad jag kallar den gammalkyrkliga åskådningen och som jag för min del anser givetvis bör ha rätt att finnas till, eller om vi vid sidan därav skola få lov att ha även andra alternativ. Skulle detta överstiga ledamöternas i första kammaren förmåga att diskutera och begripa? Jag erinrar herr Andrén om 1921, när den svenska riksdagen tog ståndpunkt till psalmboksfrågan. Då voro precis samma synpunkter och invändningar i farten, men genom riksdagens uttalande förhindrades ju den gången, att ett enhälligt kyrkomötesbeslut gick i verkställighet. Nu skulle man säkerligen ha ansett olyckligt, om det hade blivit förverkligat.

Jag skulle slutligen bara vilja fråga herr Bergman, om det inte ändå kunde vara lika värdefullt för de stackars människorna här i landet att ha litet grand att säga till om i fråga om vad de skola *höra* också och inte bara när det gäller vad de skola *sjunga*.

Herr förste vice talmannen: Herr talman! Jag förmodar, att det blir votering i kväll. Det skulle egentligen inte vara riktigt, om inte en votering företoges. Men jag förmodar också, att under sådana omständigheter finns det flera än jag, som äro litet betänksamma, hur man skall rösta. Personligen var jag den, som i första kammaren väckte den motion om kyrkans skiljande från staten, som herr Bergman talade om, och jag har förut mer än en gång gett till känna, vilken uppfattning jag har i dessa ting, så att ingen behöver vara okunnig därom, men jag har mycket svårt att få min uppfattning om saker och ting i allmänhet att acceptera den reservation, som finnes här. Om jag skulle sätta mig och se igenom den och söka få någon reda och klarhet i vad en svensk riksdagsman i första kammaren med min allmänna inställning skulle intaga för ståndpunkt, för den händelse han ville vara klok, så skulle jag få ett förfärligt pussel med den här reservationen. Jag kan på grund därav inte med vett och vilja riktigt ställa mig bakom den, men jag anser i alla fall, att jag inte kan sitta tyst och stilla och inte delta i voteringen. Jag tycker, att det är rimligt, att människorna få veta ungefär varthän det lutar, och jag har ingenting emot att låta första kammaren förstå, varthän jag lutar, men om jag kommer att rösta för reservationen, så vill jag ha sagt er alla här, att det blir i hög grad en symbolisk votering från min sida.

Häri instämde herr *Myrdal*.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen enligt de därunder förekomna yrkandena gjorde propositioner, först på bifall till vad utskottet i det under behandling varande utlåtandet hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Andersson, Nils*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Om alternativa ritual för kyrkans gudstjänster m. m. (Forts.)

Den, som bifaller vad första kammarens första tillfälliga utskott hemställt i sitt utlåtande nr 2, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes omröstningen på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

Avgåvos och bordlades nedannämnda motioner:

nr 252, av herr *Sjödahl* m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående folktandvård; samt

nr 253, av herr *Holmström* m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förändring i avseende å löneställning och antal beträffande vissa ordinarie befattningar vid postverket, telegrafverket, statens järnvägar och statens vattenfallsverk m. m.

Anmälades och bordlades

statsutskottets utlåtanden:

nr 51, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående gäldandet av vissa haverikostnader m. m.;

nr 52, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående befrielse för J. P. Johansson från vissa arrendeavgifter;

nr 53, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående befrielse för kontoristen N. E. K. Nilsson från viss betalningsskyldighet; och

nr 54, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående allmänna grunder för statens åtaganden i samband med emottagande av gåvor av luftvärnsmateriel;

bankoutskottets utlåtande nr 21, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 35 § lagen den 29 juni 1923 (nr 286) om sparbanker jämte i ämnet väckta motioner; samt

jordbruksutskottets utlåtanden och memorial:

nr 25, i anledning av väckt motion om utökande av amorteringsfriheten å erhållna arbetarsmåbrukslån;

nr 26, i anledning av väckt motion angående utredning rörande förekomsten av olika slag av svinsjukdomar inom landet m. m.; och

nr 27, med överlämnande till riksdagen av förteckning över av vattenfallsstyrelsen under år 1937 försålda och bortbytta tomter och områden.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 6.15 e. m.

In fidem
Eric Carlén.